

Жаһандық диалог

7.4

Жылына 4 рет 17 тілде шығады

Кари Поланьи Левиттпен
әңгіме

Трампизмнің
табиғаты

Петер Эванс,
Рака Рэй,
Кристина Мора,
Рут Милкман,
Дилан Райли,
Джихан Тугал,
Гай Сейдман

Аргентинада
әлеуметтануды қорғау

Хуан Пиовани,
Фернанда Бейгель,
Алехандро Гримсон,
Агустин Сальвиа
және Бернис Рубио,
Габриэль Кесслер

Арнайы бағаналар

- > Әли Шариатиді еске түсіру
- > Жаһандық диалогтың Қытай редакциясы

ЖУРНАЛ

International
Sociological
Association
isa

Басылым 7 / Шығарылым 4 / Желтоқсан 2017
<http://isa-global-dialogue.net>

GD

Жаһандық диалогтың қысқаша тарихы

Жаһандық диалог 2010 жылы сегіз беттік ақпараттық бюллетень ретінде басталды. Әуелде төрт тілде – ағылшын, француз, испан және қытай тілінде төрт адамнан тұратын топта қарапайым майкрософт бағдарламасында дайындалды. Жеті жыл өткеннен кейін жылына әрқайсысы 40 беттен тұратын төрт шығарылымы бар, 17 тілде жарияланатын толыққанды журналға айналды. Әр шығарылым - әлем бойынша жүзден астам адамның өзараықпалдастығы нәтижесі. 31 шығарылымда 69 елдің авторлары жазған 550 мақала жарияланды. Басынан бастап мақалалардың бәріне, яғни аударма жасауға да, сонымен қатар таратуға да қолайлы болуына тырыстық. Шынтуайтқа келгенде, әлеуметтанудың көптеген қиыншылықтарға ұрынып отырған әлем үшін маңызды ұсыныстары, анағұрлым маңыздырақ бола түскен ұсыныстары бар.

Құзырымыздағы сәнді жаңа технологиялар осы апаттарды тездетіп ғана қоймайды, сонымен қатар бізге жаңа мүмкіндіктер береді. Сандық медиа Жаһандық диалогты шығаруға мүмкіндік берді, бірақ адам еңбегінсіз емес. ХӘҚ адалдықтары үшін болымсыз ақы ұсынғанына қарамастан, аға буынның жетекшілігімен жас әлеуметтанушылар, әсіресе жаһандану процесінде маргиналдаңғандар, Жаһандық диалогты өз тілдеріне аудару мүмкіндігін пайдаланды. Олардың зор шабытпен бізбен ынтымақтасуы ең керемет теңдессіз нәрсе болды.

Алғашында графикалық дизайнеріміз Августа Бага (Арбу деген атпен де белгілі) көзтартар сыртқы визуалдық бейнесі бар Жаһандық диалогты жасауды ұсынды. Ол ХӘҚ үш тілінде еркін сөйлейтін Лола Бусуттилмен басқарушы редактор болу үшін бірікті. Лола әрбір мәселенің әрбір тілде жоғары стандартқа сәйкес болуын қадағалап, барлық жұмысты бақылап отырды. Олардың ынтымақтастығы Жаһандық диалогтың веб сайтына жасап, жүргізіп отырған Густаво Танигутидың арқасында көпшілікке қолжетімді тамаша әрі жинақы журналдың шығуына мұрындық болды.

ХӘҚ вице-президенті, одан соң президенті болған кезімде әлемнің сан тарабындағы әлеуметтанушылармен танысу бақытына ие болдым. Осы байланыстар журналдың мазмұнына ықпал етті. Мақалаларды қолжетімді форматта редакциялау ісінде қиындықтар туған кезде Гая Сейдманнан көмектесуін сұрадым. Мықты әлеуметтанушы болмас бұрын ол журналист және редактор қызметін атқарған. Әлеуметтануды қарапайым, бірақ ұғынықты ағылшын тіліне аудару сияқты аса күрделі міндетті орындауға

белсене кірісті. Тиімді және өзінің редакциялауына бейім авторларға көп қамқор болды, сонымен қатар теңдессіз кеңесші еді. Гая өзінің өнерін қолданғанға дейін Берклидің бір топ аспиранттары ағылшындық емес материалдарды ағылшын тіліне аударды.

Алғысқа лайық адамдар көп, дегенмен SAGE-нің риясыз қаржыландыруды ұсынған Роберт Ройек тізімнің басында тұруы керек. ХӘҚ ұйымдастырушы шебері әрі адал сақшысы Изабела Барлинска – әуелден Жаһандық диалогтың нағыз жанашыры. ХӘҚ атқару комитетінің қолдаусыз бұл жұмыс мүмкін болмас еді, жеті жыл бойы мен қолдауға ие болдым. Мен президенттіктен кеткеннен кейін Маргарет Абрахам мен Винеета Синха Жаһандық диалогты жалғастыруға құлшына кірісті. Қазір бізде екі жаңа редактор бар: Жаһандық диалогты тың биіктерге көтеретін Бриджит Ауленбахер мен Клаус Дёрр. Жаһандық диалогтың мазмұны мен бағытына қатысты жаңа идеялар мен ұсыныстарыңызды қымсынбай жазыңыздар.

Жаһандық диалогты парақтағанда әлемдік тарихтың толқындарын байқауға болады. 2010 жылдан бастап 2008 жылғы жаһандық рецессияның салдарын және жұмысшы, экологиялық, феминистік және басқа да әлеуметтік әділеттілік қозғалыстарымен қатар «Басып алындар», «Араб көктемі», «Индиғнадос» және «Пикетерос» оптимистік әлеуметтік қозғалыстарының етек алуын зерттеуден бастадық. Алайда, 2013 жылы көкжиекті қара түнек басты, біз реакциялық, антидемократиялық төңкерістің куәсі болдық. Карл Поланьиді пайғамбар ретінде қабылдадық. Ертеректе Поланьидің «Ұлы трансформациясында» жазғанын біз қайта қарауымыз керек: нарықты қалыптастыруға қарсы қозғалыстар социалистіктен гөрі фашистік, демократиялықтан гөрі авторитарлық болуы ықтимал. Оның капитализм мен демократия арасындағы шиеленістерді талдауынан әлі көп нәрсені зерделеуіміз керек. Осылайша, әкесінің данышпандығын паш етіп, оның өмірі мен әлемі туралы айтып берген Кари Поланьи Левиттпен әңгімелескен соңғы сұқбатым да ерекше орынды болды.

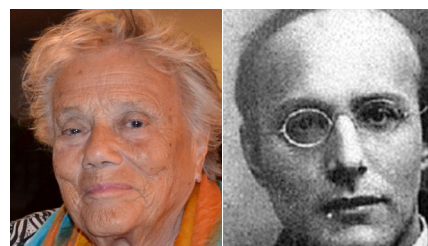
Жеті жыл бойы мен тек АҚШ-пен ғана тоқтап қалмай, ұлттық әлеуметтанулардың кең аясында симпозиумдар ұйымдастыруға талпындым. Дегенмен, Жаһандық диалогтың редакторы ретіндегі соңғы шығарылымымда «Трампизмнің» дамуы туралы жеті досым мен әріптесіме өз қызығушылықтары тұрғысынан пайым жасауға ұсыныс жасадым. Олар АҚШ-ты оңшылдарға қарай

тарихи және жаһандық бұрылыс жасауы тұрғысында қарастырды. Аталмыш реакциялық дәуірдің ерекшелігі – әлеуметтанудың тек неолиберализмге қарсы ғана емес, көп жағдайда асқынып бара жатырған авторитаризмге қарсы қорғаныс жағдайында болуы. Хуан Пиованидің жетекшілігімен Аргентина әлеуметтанушыларының кәсіби, саяси, сыни және қоғамдық аспектілерді жария ете отырып жасаған зерттеулері арқылы әлеуметтану ұлттық қорғауға алынды. Нөмірде олардың көзқарастарын көрсететін бес мақала бар. Жоба енді басталды, дегенмен басқа да ұлттық әлеуметтануларды ескерген жөн.

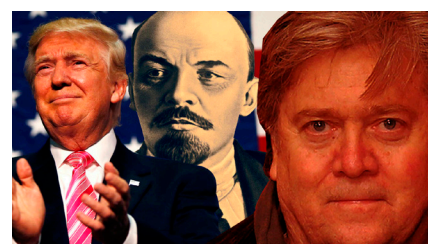
Сөз соңында айтарым – өзі болжаған Иран революциясынан екі жыл бұрын 1977 жылы дүниеден озған, маркстіл және ислам ойшылы Әли Шариати сияқты авторитаризмге қарсы күрескен біздің алдымыздағы әлеуметтанушыларды, әрине, ешқашан ұмытпауымыз керек. Оның идеялары болғанға қатысты да, болуға тиістігіне қатысты да осы революцияның қыр соңынан қалмай келеді. Бүгінгі күні бізге детерминизм мен утопияны теңестіретін әлеуметтануды шабыттандыра қайраты бар осындай пайғамбарлар керек. Жаһандық диалог – біз жаңа мүмкіндіктерді ұжымдаса идентификациялайтын және таныстыратын, сонымен қатар кішкентай ғаламшарымызды жоюға жол бермейтін орынның бірі. ■

- > Жаһандық Диалог [ХӘҚ ресми сайтында](#) 17 тілде жарияланады.
- > Мақалаларды [Бриджит Ауленбахер](#) мен [Клаус Дёррге](#) жолдауға болады.

Кари Полань Левитт әкесі Карл Полань жөнінде Майкл Буравоймен әңгімелесуде.

Петер Эванс, Рака Рей, Кристина Мора, Рут Милкман, Дилан Райли, Джихан Тугал және Гай Сейдман трампизмнің шығу тегі мен мәні туралы пікір алысуда.

Жаһандық диалог SAGE Publications ұсынған риясыз грант негізінде жүзеге асып отыр.

> Редакциялық алқа

Редактор: Майкл Буравой.

Редактордың орынбасары: Гай Сейдман.

Басқарушы редактор: Лола Бусуттил, Августо Бага.

Редакциялық кеңес:

Маргарет Абрахам, Маркус Шульц, Сари Ханафи, Виниета Синха, Бенджамин Теджерина, Роземари Барбарет, Изабелла Барлинска, Дилек Чиндыоглу, Филомин Гуттиерес, Джон Холмвуд, Гуэлермино Жассо, Калпана Каннабиран, Марина Куркчян, Саймон Мападименг, Аблдул-мунин Саад, Айше Сактанбер, Сели Салон, Саука Ширахасе, Гразина Скапска, Эвангелия Тастосоглоу, Чин-чин Ю, Елена Здравомыслова.

Аймақтық редакторлар

Араб әлемі:

Сари Ханафи, Мунир Сайдани.

Аргентина:

Хуан Игнасио Пиовани, Пилар Пи Пуч, Мартин Уртасан.

Бангладеш:

Хабибул Хак Хондкер, Хасан Махмуд, Джувел Рана, Юс Рокейя Ахтер, Тоуфика Султана, Асиф Бин Али, Харун Нахар, Кази Фадия Еша, Хелал Аддин, Мухамин Чоудари.

Бразилия:

Густаво Танигутти, Андреса Галли, Анжела Мартинс Джуниор, Лукс Амарал, Бенно Альвес, Жулио Дэвис.

Үндістан:

Рашми Жаин, Джуотти Сидана, Прага Шарма, Нидхи Бансал, Панкаш Бхатнагар.

Индонезия:

Каманто Суарто, Хари Нугрохо, Лусия Ратих Кусумадеви, Фина Итрия, Индера Ратна Иравати Паттинасарани, Бенедиктус Хари Джулиаван, Мохаммад Шохибуди, Домингус Элид Ли, Антониус Арио Сето Харджана.

Иран:

Рейханех Жавади, Сина Багани, Мина Азизи, Хамид Гейсариб Вахид Ленджанзаде.

Жапония:

Сатоми Ямомото, Масатака Егучи, Кота Накано, Яо Сато, Каори Суэхи, Рио Танако Марие Ямамото.

Қазақстан:

Айгүл Забиров, Баян Смағамбет, Әділ Родионов, Ғани Мадиярбеков, Алмаш Тілеспасева, Қуаныш Тел.

Польша:

Якуб Барщевски, Катарзина Дебска, Паулина Домагалска, Адрианна Дроздовска, Лукаш Дуляк, Ян Фридрих, Кшиштоф Губански, Сара Хержинска, Кинга Жакиела, Жюстина Косинска, Каролина Миколажевска-Зажак, Адам Мюллер, Зофия Пенза-Габлер, Анна Вандзель, Яшек Зих, Лукаш Жоладек.

Румыния:

Косима Ружиниш, Райса-Габриела Замфиреску, Мариа-Лоредана Арсене, Тимеа Баробаш, Диана Александра Думитреску, Раду Думитреску, Юлиан Габор, Дэн Гитман, Алина Хоара, Алехандра Иrimi Ана, Алехандра Ибешою, Родика Лизеану, Кристиана Лотреа, Мадалина Манеа, Анда-Оливия Марин, Бьянка Михайла, Андреа Елена Молдовану, Рареш-Михай Мушат, Уна-Елена Негри, Миоара Парашив, Кодрут Пинзару, Ян Даниель Попа, Анда Родидель, Адриана Соходолеану.

Ресей:

Елена Здравомыслова, Анна Никифорова, Анастасия Даур.

Тайвань:

Джинг Мао Хо.

Түркия:

Гүл Шарбаджиоглы, Ирмак Эврен.

Медиа кеңесшілер: Густаво Танигутти.

> Осы шығарылымда

Редактордан: Жаһандық диалогтың қысқаша тарихы

2

Ұлы трансформацияны жазу: Кари Поланы Левиттпен әңгіме
Майкл Буравой, АҚШ

5

> ТРАМПИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ТАБИҒАТЫ

Трампытың сөзуарлығы мен экономикалық ұлтшылдығының көлеңкесінде
Петер Эванс, АҚШ

11

Трампизм және ақ нәсілді ерлердің жұмысшы табы
Рака Рэй, АҚШ

14

Иммиграция және Трамп дәуірінің саясаты
Кристина Мора, АҚШ

16

Трампытың еңбекке қарсы әрекеті
Рут Милкман, АҚШ

18

Америкалық брьюмера?
Дилан Райли, АҚШ

21

Лениндік оңшылдардың дамуы
Джихан Тугал, АҚШ

24

Бразилия мен Оңтүстік Африкадағы демократиялық ылаң
Гай У. Сейдман, АҚШ

27

> АРГЕНТИНАДА ӘЛЕУМЕТТАНУДЫ ҚОРҒАУ

Жіті бақылаудағы Аргентина

Хуан Игнасио Пиовани, Аргентина

30

Аргентинадағы әлеуметтік ғылымдардың картасы
Фернанда Бейгель, Аргентина

32

Аргентинадағы әлеуметтік және мәдени саналуандық
Алехандро Гримсон, Аргентина

35

Заманауи Аргентинадағы әлеуметтік теңсіздік
Агустин Сальвиа мен Бернис Рубио, Аргентина

38

Аргентинадағы Әлеуметтік Капиталды Зерттеу
Габриэль Кесслер, Аргентина

41

> АРНАЙЫ БАҒАНАЛАР

Әли Шариати – ұмыт болған ислам әлеуметтанушысы
Сухель Расул Мир, Үндістан

43

Жаһандық Диалогтың қытай редакциясы
Джинг-Мао Хо, Тайвань

45

> Ұлы трансформацияны жазу:

Кари Поланьи Левиттпен әңгіме

Кари Поланьи Левитт.

М.Б.: Басынан бастайық. Біз Карл Поланьиды венгр деп танитымыз, бірақ ол Венада дүниеге келді емес пе?

К.П.Л.: Иә, солай. Қызық жәйт, әкем екеуіміз Венада тудық, анам да Австрия-Венгрия империясының ірі мегаполисі, интеллектуалдық өмірінің көрнекті орталығы, Венадан қашық емес шағын қалашықта дүниеге келген.

Карлдың анасы Сесилия Вольді әкесі Вильноға, одан кейін Ресейге және Венаға сауда үйренуге жібереді. Нәтижесінде ол орыс және неміс тілінде сөйлей алды. Венада Карлдың әкесі жас венгрлік еврей инженері – Михаил Поллашчекті кездестірді, ол венгр және неміс тілдерінде сөйлеген. Мен

Карл Поланьи – әлеуметтанумен қатар одан да тыс ғылым аясындағы ірі тұлғалардың бірі. Оның «Ұлы трансформациясы» әлеуметтанудың барлық саласын қамтитын классикалық туындыға айналды. Поланьидің ықпалы әлеуметтанудың шекарасынан тыс экономика, саясаттану, география және антропологияға да тарады. Жұмыста қоғамның негіздерін шайқалтқаны үшін нарық экономикасы сыналады, соған қарамастан соңғы қырық жылда неолибералдық ой өз жақтастарының қатарын көбейтіп отыр. Сонымен қатар кітапта коммодификацияның қайнар көздері мен салдарын зерттейді және фашизм мен сталинизмді, сондай-ақ социал-демократия сияқты қозғалыстарды тудырған коммодификацияға қарсы қозғалыстарға қарсы қозғалыстар туралы жазды. Олай болса, бұл жұмыс бізге бүгінгі жаһандық әлемді түсінуімізде аса маңызды.

Карл Поланьи 1886 жылдан 1964 жылға дейін өмір сүрді. Осы сұқбатта оның қызы **Кари Поланьи Левитт** әкесінің өмірін сипаттайды және «Ұлы трансформацияның» жазылуына не нәрсе ықпал еткенін баяндайды. Поланьидің қызы анасы, саяси белсенді және интеллектуал Илона Дучинскаяға әкесінің ерекше қатынасы туралы айтады. Кари Поланьи Левитт Карл Поланьи өмірінің төрт кезеңін көрсетеді: венгрлік кезең, австриялық, ағылшын және содан соң солтүстік америкалық. Д-р Левитт – экономист, Монреальда тұрады, көптеген мақалалардың, соның ішінде «Ұлы трансформациядан ұлы қаржылыққа дейін» кітабының (2013) авторы және «Карл Поланьидің өмірі мен қызметі» (1990) жинағының редакторы. Осы сұқбат – Бриджит Ауленбахер мен оның қызметкерлері Линц қаласында (Австрия) 2017 жылдың 10-13 қаңтарында Йоханнес Кеплер Университетінде ұйымдастырған көп конференциялардың бірі болып табылатын Карл Поланьиге арналған конференцияда **Майкл Буравоймен** әңгімесінің қысқаша нұсқасы.

жақын арада ғана хаттардан әкемнің Будапештегі гимназияға түскенше венгр тілін үйренбегенін білдім.

Әкемнің өміріндегі венгр кезеңі өте маңызды, ол сол кездегі социал-демократтардан қатты ерекшеленген орыс социалистері арқылы ресейлік ықпалда болды. Бұл көбіне анархиялық элементтері барауылға және шаруаға бағытталған социализм еді. Осы саяси қозғалыстың көлемді бөлігін коммуналар құрады. Ресейдің ықпалы әкемнің англофил ретіндегі көзқарастарын теңдестіргенін айтып кетуім керек. Және әкемнің өмірінде маңызды жазушылар болған болса, ол – Шекспир, шығармаларын өзімен бірге соғысқа алып кетті, ал орыстың ұлы жазушыларынан Достоевскийді айтар едім.

М.Б.: Дәл осы кезеңде оған орыс эмигрант революционерлердің ықпалы байқалады, солардың арасында Клачко деген бір кісі болған.

К.П.Л.: Иә, Самуил Клачко – ерекше адам. Венада орыс революционерлерін халықаралық және еуропалық революционерлермен байланыстырған бейресми эмиссар. Вильнодағы еврей отбасынан шыққан, Канзастағы орыс коммунасында бозбала шағын өткізді. Коммуна ұзақ өмір сүрген жоқ. Ақыр соңында коммуна тарап кетті, ол Чикагоға 3000 ірі кара алып келді деген сөз бар, одан кейін Нью-Йорктегі тігіншілердің Халықаралық әйелдер кәсіподағына соғады. Белсенді кісі. Канзас коммунасы орыс азаматы Николай Чайковскийдің атымен аталған.

Клачко Венаға келген кезде Поллашчектің отбасымен тығыз қарым-қатынас орнатты және маркстік әдебиет алу үшін Венаға келген орыстарға көмектесті. Осы адамдардың өзіне және немере бауыры, Венгрияның интеллектуалдық өмірінде аса маңызды орны бар, анархист социалист болған Ирвин Сабоға зор ықпал еткені туралы бір кездері әкемнің айтып бергенін мен ешқашан ұмытпаймын. Бұл кісілердің кейбірінде аяқ киім де болмаған, аяқтарын газетке орап жүрген. Әкем олардың ержүректілігі мен батырлығына тәнті еді. Жалпы әкем де... «Романтикалық» деп айтпақшы едім, дегенмен осы революционерлерді құрмет тұтты, әсіресе, қателеспесем Еуропаның кез келген түрмесінен қашып кете алған Бакунинді ерекше көретін.

М.Б.: Өмір бойы социал-революционерлерге бүйрегі бұрып тұрды, міне осы жағдайға большевиктерге ерекше қатынасын түсіндіретін сияқты.

К.П.Л.: Иә, бұл жағдай өмір бойы жалғасты. Оған айғақ – түбінде большевиктердің басым бөлігінің фракциясына айналған Ресей социал-демократтарына оның неғұрлым антогонистік сипаттағы қатынасы.

М.Б.: Әкеңіз студент кезінен саяси белсенді болған. Солай ма?

К.П.Л.: Иә, «Галилей шеңбері» деген атпен белгілі студенттік қозғалыстың негізін қалаушы және «Сабад Гондолат», яғни «Еркін ой» журналын шығарушы. Журнал монархияға, аристократияға, шіркеуге және Австрия-Венгрия

империясына қарсы болды. Бұл социалистік қозғалыс емес еді, дегенмен оған қатысқандардың көбі кейін социалистерге айналды. Сонымен қатар қозғалысқа гимназиялар мен университеттерден жастар қатысты. Олар жылына 2000 жуық дәріс берді. Осылайша, қозғалыстың негізгі қызметі ағарту болды.

М.Б.: Одан кейін Бірінші дүниежүзілік соғыс басталды.

К.П.Л.: Ол соғыста кавалериялық офицер болды, ресейлік майданда. Жағдай өте ауыр болған. Австриялық-венгрлерге де, орыстарға да ауыртпалық алып келді. Безгек жұқтырып алды, адам айтқысыз жаман дерт. Бірде ат омақаса құлап, әкемді басып қалады, өлдім-ау деп ойлаған ол Будапештегі әскери госпиталда оянғаны туралы айтып беріп еді.

М.Б.: Соғыстың соңында Венгр революциясы болды ғой?

К.П.Л.: 1918 жылы Венгр революциясы соғысты Бірінші республиканы орнату және сол жылы күзде граф Каролиді тұңғыш президент етіп тағайындау жолымен аяқтады. Сондықтан Венгр революциясын Астра немесе Хризантема Революциясы, немесе күзді бейнелейтін басқа гүлдің атымен атайды. Осыдан кейін венгр интеллектуалдарын, белсенділерін, коммунистерді, социалистерді, либералдарды Венаға қуған контрреволюцияға жеңілген қысқа Кеңестер Революциясы 1919 жылдың тамызында жүзеге асты. Олардың арасында менің әкем де бар еді.

М.Б.: Әкеңіз революция аяқталмай жатып Будапешті тастап кеткен екен ғой?

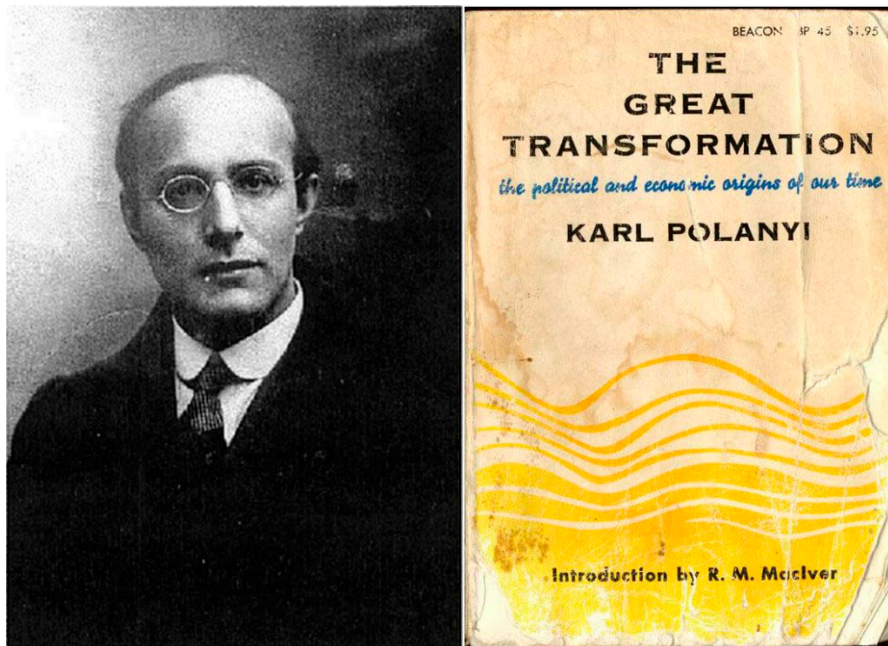
К.П.Л.: Иә.

М.Б.: Ол венгр революциясын қалай қабылдады?

К.П.Л.: Көпшілік сияқты немқұрайлы қарады. Менің ойымша, олар бастапқыда барлық жерде кеңестердің құрылуын жақтады. Бірақ кеңестер кәсіпорындарды толық национализациялауға көшкен кезде мұның салдары негативті болады деп болжады, солай болды да.

М.Б.: Сонда Венгр коммунистік партиясының басшылары Будапештен Венаға қашқан болып отыр ғой?

К.П.Л.: Иә. Коммунистік партия қуғында болғанда екі көсемі болды: Бела Кун және Джордж Лукач. Олардың арасында белгілі бір бәсекелестік орын алды. Өзінің тілдерге қабілеті мен білімі арқасында Екінші Коммунистік Интернационалдың кездесулерін ұйымдастыра жүре Карл Радекпен жұмыс жасауы, 1919 жылы Мәскеуде тұрған менің анамның қатысы бар қызық оқиға. Венаға қайтқан кезде қуғындағы венгр коммунистеріне қаржылық көмек жеткізуі керек болды. Көмек тіс пастасы құтысына салынған гауһартас еді. Ең қызығы гауһартасты Лукачка беру керек. Сірә, ол Кунге қарағанда, сенімдірек болса керек, себебі – банкирдің ұлы.

Карл Полани, Ұлы трансформацияның авторы.

М.Б.: Бірақ бұл кезде ата-анаңыз әлі кездеспеген. Шындығында олар Венада келесі, яғни 1920 жылы кездесу керек еді. Дұрыс па?

К.П.Л.: Бұл маңызды кездесу венгр коммунистері мен солшыл эмигранттарға веналық жанашырдың берген үйінде болды. Жастар жиналған осы тамаша бір отырыста, анамның айтуынша, өзінен он жасқа ересек, келбетіне қарасаң жасамыс және үстел басында бірденелерді жазғыштап отырған адамға назары түсетінін ешкім күтпеген еді.

М.Б.: Алайда, олар мүлдем бір біріне ұқсамайтын тұлғалар еді. Бірі белсенді, екіншісі - интеллектуал; бірі уақытын алдыңғы шепте, екіншісі ғылымда өткізді.

К.П.Л.: Иә және жоқ. Білесіз бе, әкем қай жерде тұрса, сол айналасында болып жатқанды зерттеді. Ол өз мәтіндерін оқитын қалың қауым үшін мақалалар жазды, жариялауға болатынын жариялады. Сондықтан өмірден қол үзген жоқ және нақты нәрселермен айналысты. Иә, ол интеллектуал еді. Бірақ ол бір идея аясынан шыға алмайтын, қайда болса да соның төңірегінде айналыстап жүретін интеллектуал болған жоқ. Жоқ, тағы да жоқ. Ешқашан.

Шынында, анам өз қызметін жалындап тұрған жас венгр революционері ретінде бастады, белгілі бір дәрежеде өмірінің соңына дейін Венгр революциясының маңызына сәйкес келетін ештеңе жасай алмады. Үнемі жүзінде мұң табы болатын. Түсінесіз бе, жас кезіңізде өмірдегі ең мәнді нәрсеге қол жеткізсеңіз, тарихта, мысалы коммунистік социалистік қозғалыста маңызды орын алсаңыз, онда әрі қарай өмірде қандай іс жасасаңыз да адамның әуелдегі сезімімен ешқандай теңестіруге келмейді.

М.Б.: Екеуінің де көңілдеріне қаяу түскен кез болды, бірақ содан кейін 1923 жылы ғажайып жағдай орын алды. Сіз дүниеге келдіңіз! Ата-анаңыз жасарып шыға келді.

К.П.Л.: Иә, оның айтуынша, менің дүниеге келуім

күйзелістен шығуға көмектесті, әрине, бұл – осы сияқты жағдайлардағыдай, жеке мәселе. Соған қарамастан осы туралы көп жазды. Жойқын оқиғалар, әсіресе қанға бөккен, мәнсіз және ақылға сыйымсыз соғыс үшін ұрпақтың мойнындағы жауапкершілік хақында жазды. Бірінші дүниежүзілік соғыс, шынтуайтына келгенде, дүниені өзгерткені мардымсыз екені туралы көп жазды. Оның сөзіне қарағанда, бірінші дүниежүзілік соғыстың шындығында не екені ешқашан анықталмайды. Бұл маскара қанды қырғын еді. Адамзаттық апат. Міне сондықтан, ол өз замандастарының жауапкершілігін сезінді.

Қызық жәйт, осы жауапкершілік сезімі – әлемнің жағдайы үшін, елдің жағдайы үшін әлеуметтік жауапкершілік – оның замандастарына ғана тән болды ма екен? Бір кездегі әкем мен оның замандастары сияқты біздің қоғам үшін жауапкершілігі бар адамдар, соның ішінде интеллектуалдар бізде бар ма?

М.Б.: Әлбетте, олар көптеген себептерге байланысты ерекше ұрпақ. Бір себебі – әкеңіз Венада тұрған кезде, яғни 1918 жылдан 1933 жылға дейін созылған Қызыл Вена деген атпен әйгілі Венаның социалистік реконструкциясы.

К.П.Л.: Иә, Қызыл Вена тарихтағы керемет көрініс – жергілікті социализмнің тамаша тәжірибесі. Шынында жұмысшы табының ахуалы мәртебелі, әлеуметтік мәртебелі жағдайда болды – қызмет көрсету тұрғысынан, арнайы көппәтерлі жақсы үйлердің салынуы, оған әрине Карл-Маркс-Хоф – аса маңызды мысал.

Дегенмен, тек бұл ғана емес. Қаланың рухы мен мәдени деңгейі өте ерекше болды, Карл Полани сияқты бірде бір университетте лауазымы мен мәртебесі жоқ базбіреу көпшілікке социализм немесе басқа мәселелер бойынша дәріс оқи алатын. Людвиг ван Мизестің нарықтық көзқарастарын танымал қаржылық журналдарда сынай алатын. Мизес әкемнің сынына жауап беретін, ал әкемнің онымен пікір таластыратын мүмкіндігі болды. Қауымда университеттен

тыс интеллектуалдық өмір қайнап жататын.

М.Б.: Ол кезден есіңізде не қалды?

К.П.Л.: Мен бала едім ғой, бірақ Зальцбургтің ғажайып көлдерінде социалистік қозғалыс ұйымдастырған керемет жазғы лагерь есімде. Ал адамдар заманауи урбанизмнің ең үздік үлгісі ретінде Қызыл Венаға әлемнің түкпір-түкпірінен келіп жататын. Ата-анамның ешқайсысы социал-демократияны аса қолдай қоймаса да, кейінірек екеуі де Венадағы, яғни Қызыл Венадағы сол жылдар ең керемет және жақсы жылдар деп мойындады. Бұл - анамның тарапынан социал-демократтарға қатысты айтқан мен естіген жалғыз мақтау, жылы сөз. Әкемнің де оларға ешқашан іші жылыған емес.

М.Б.: 1922 жылы әкеңіз Венадағы жергілікті социализм тәжірибесі де ықпал еткен социализм Гильдиясын, яғни социализмнің басқаша түсінігінің манифестациясы іспетті корпорациялық социализм туралы атақты мақаласын жазды.

К.П.Л.: Міне қараңыз. Ол кезде әлемде социалистік экономикасы бар ел болған жоқ, рас па? Ресей азаматтық соғыстан енді шықты. Осыған байланысты социалистік ұлттық экономиканы ұйымдастыру мүмкіндіктері туралы интеллектуалдық пікірталастар орын алды. Людвиг – фон Мизес бірінші пікір білдірді. Социалистік экономиканың мүмкін еместігіне, себебі ресурстарды бөлудің ең рационалды әдісі нарықтық бағалар екенін дәлелдеген мақаланы жазған да – дәл сол. Экономикадан хабары бар көпшілігіңіздің осы дәйектемемен таныс екендеріңізге мен сенімдімін. Міне, сол кезде Поланьи Отто Бауэр мен Г.Д.Х. Коулдың көзқарастарына біршама негізделген ассоциациялық корпорациялық үлгісі арқылы Мизестің идеяларын сынады.

М.Б.: Венада тұрған кезінде 1917 жылғы орыс революциясы туралы әкеңіздің пікірі қандай еді?

К.П.Л.: Біріншіден, 1917 жылғы алғашқы орыс революциясы – ақпан революциясы – соғысты аяқтай алды. Венгриядағылардың барлығы сияқты қолдады, өйткені соғыстың біткенін қалады. Соғысты жақтағандар аз болды. Сонымен соғыс аяқталды. Бірінші орыс революциясы жақсы қолдауға ие болды деп ойлаймын.

М.Б.: Ал Қазан революциясы ше?

К.П.Л.: Поланьи үшін Ақпан да, Қазан революциясы да - буржуазиялық революция. Еуропадағы ең артта қалған ел Ресейге де әйтеуір шекара асып жеткен Француз революциясынан кейінгі соңғы толқын болды. Міне, бұл жағдайды осылай қабылдады.

М.Б.: Сонымен, ұжымдастыру қозғалысы және бесжылдық жоспармен нағыз революция кешірек жетті?

К.П.Л.: Иә. Ол социализм тек бесжылдық жоспарлармен байланысты 1928 немесе 1929 жылдан кейін ғана басталды

деген сенімде болды деп ойлаймын. Оған дейін Ресей негізінен шаруа елі, аграрлық ел болған. Қазір біздің қолымызда 1940 жылы Беннингтонда жазылған, бірақ енді ғана жарық көріп отырған қызық мақала бар. Мақалада Поланьи Ресейдің ішкі дилеммасын көрсетеді. Басқаша айтсақ, Коммунистік партияның іргетасы болған жұмысшы табы қалаларды бақылауда ұстады, бірақ ауылдық жерлерден азық-түлікті жеткізуші шаруаға тәуелді еді. Осымен қатар сыртқы дилемма да пайда болды. Орыс шаруалары өз өнімдерін сыртқа шығара алмады, өйткені Ұлы депрессия кезінде халықаралық нарық бұзылды, ал сол кезде астық - Ресейдің негізгі экспорттайтын өнімі.

Осының барлығы Еуропадағы ең мешеу елді жылдам индустрияландыру туралы және өнеркәсіп те ғана емес, сонымен қатар ауылшаруашылығында да национализациялаудың социалистік жобасын жүзеге асыруға шешім қабылдауға итермеледі.

М.Б.: Бірақ бұл ақылға қонымсыз, солай емес пе? Әрине, оның әлеуметтік революционерлерді қолдағанын, партисипаторлық демократия туралы идеяларын білеміз, алайда, қазір бәрі сталинизмді жақтаған сияқты қабылданады.

К.П.Л.: Иә. Дегенмен, басқа адамдардың әкемнің өмірі туралы айтуына қарағанда, сол кездегі ахуалға байланысты қалыптасқан. Бұл – қарама-қарсылыққа қарамастан Поланьидың бір ғана принципке жүгінбейтінін көрсететін пайымдарына қызығушылықты арттыра түседі. Ол ахуалдан және оның мүмкіндіктерінен туындайды.

Бірінші ерекшелік: шындық және бостандық – Ресей үшін сол кездегі нақты ахуал және мүмкіндіктер қандай? Пролетарлық партия басқарған революция бар ма Сізде? Сізде национализациядан зардап шеккісі келмеген, жер иеленгісі келген шаруа бар ма? Міне, олар солай жасады. Азық-түлікті бақылай отырып, орасан зор билікке ие еді. Сол кездегі халықаралық жағдай. Көп ұзамай 1930-жылдарда фашизм жанданды. Тек Англияда ғана әкем Кеңестер Одағының нағыз жақтасына айналды және оған жақындай түскен неміс экспансионизмі және нацизмімен шиеленісі ықпал етті.

М.Б.: Сонымен, әкеңіз 1933 жылы Венадан кетіп қалды?

К.П.Л.: Иә, фашизм қаупі жақындай түскеннен кейін Венадан кетіп қалды. Ол жетекші редактор болып жұмыс жасап жүрген атақты экономикалық журнал Der Österreichische Volkswirt редакциялық комитеті саяси ахуалдың нашарлауына байланысты Поланьидің Англияға кетуі керек деген шешім қабылдады. Әкем ағылшын тілінде еркін сөйлейтін. Англияда байланыстары болды, сондықтан 1933 жылы қоныс аударды. 1938 жылы журнал өз жұмысын тоқтатқанға дейін Англиядан мақалаларын жіберіп тұрды.

Алайда, отбасымыз бірден түгел көшіп кете алмадық. Әкем бірінші кетті, мені Англияға 1934 жылы шығарып салды, өте жақын ағылшындық достарымның үйінде тұрдым. Олар

- Венадан бізге жақсы таныс Дональд пен Ирина Грант. Британияның Студенттік христиан қозғалысына қызмет атқаратын христиан социалистер болатын, Австрияда соғыстан кейінгі кедей австриялықтарға жәрдем етіп жүрген. Оларды солай кездестіргенбіз. Солардың үйінде тұрдым, анам бізге екі жылдан кейін 1936 жылы қосылды.

М.Б.: Әкеңіздің Англиядағы өміріне оралайықшы. Немен айналысты?

К.П.Л.: 1933 жылы барған кезде тұрақты жұмысы болған жоқ. Оған Бетти мен Джон МакМюррей, сондай-ақ солшыл христиандар Грант отбасы көмек беріп тұрды. Олар христиан социалистер болатын. Арасында коммунистер де, негізінен протестант діни көшбасшылар да бар.

Христиандық құндылықтарды қорлау деп санайтын фашизмнің мәні туралы маңызды эссесін Англияда жазды, эссе христиандық пен әлеуметтік революция туралы редакциялап жатырған кітабына енді. Әкем Маркстің ертеректегі еңбектерінің екі томдығы, соның ішінде «Неміс идеологиясы», сонымен қатар 1932 жылы жарияланған атақты париж қолжазбалары бойынша ағылшындық христиан достарының зерттеу тобын басқарды. Осы еңбектерді ағылшын тіліне аударып отырып, оқып берді.

Осы еңбектер үшін қатты қобалжитын. Маркстің жұмыстарымен көзқарастарының ортақтығы менің есімде. Маркстің ертеректегі шығармалары, мен үшін, Маркс пен Поланың ортақ өзек.

М.Б.: Бұл туралы «Ұлы трансформацияда» айтады. Маркстің ілімі оны несімен еліктірді? Англия оның ойына қалай ықпал етті екен?

К.П.Л.: Тек 1937 жылы ғана Карл ересектерге білім беретін өте үлкен және көне ұйым Ағарту саласы қызметкерлерінің Қауымдастығына орналасуға қол жеткізді. Англияда осы Қауымдастық университетке түсе алмаған жұмысшы тап өкілдеріне білімін жалғастыруға көмектесетін Раскин Колледжімен байланысты болатын. Әкем Англияның шеткі қалалары Кент пен Сассексте оқытушы болуға мүмкіндік алды. Ол сонда жергілікті отбасылардың үйінде қонып қалып жүрді. Жұмысшы

отбасыларының өмірімен жақын таныса отырып, тұрмыс жағдайларының, шынын айтқанда, мәдениеттің төмен деңгейіне таң қалды. Британиямен салыстырғанда, ақша жағынан Австрия кедей болғанына қарамастан Венадағы жұмысшылардан мәдени жағынан даму төмен еді.

Оған өзі мүлдем білмейтін ағылшынның әлеуметтік және экономикалық тарихы пәнінен сабақ беру жүктелді. Бұл кезең өз білімін жетілдіру кезеңі болды. Егер сіз «Ұлы трансформация» кітабының соңғы бөліміне назар аударсаңыз, оның жүргізген зерттеулері ауқымының қаншалықты кең болғанын байқай аласыз. Бұл Маркстің «Саяси экономия сынының очерктерін» еске салады, ертеректегі өнеркәсіптік революция туралы жазған Рикардо, Мальтус және басқалардың идеяларына өте ұқсас.

Дүниеден озғаннан кейін жарияланған «Адамға сенім» деген кітаптың алғысөзінде анам адамдарды адамгершіліктен жұрдай еткен нарықтық қоғамды Поланың жек көруінің тамыры Англияда жатыр деп жазды.

Сөйлеудегі ерекшеліктер арқылы Англияның таптық жүйесіне де талдау жасады. Англиядағы таптық жүйені Үндістандағы касталық және Құрама Штаттардағы нәсілдік жүйесіне ұқсас сипаттады.

М.Б.: 1940 жылы Карл Поланың АҚШ-тың Беннингтон колледжіне дәріс оқуға шақырды.

К.П.Л.: Иә, ол «Ұлы Трансформацияны» жазу үшін Беннингтонда Рокфеллер Қорынан екіжылдық стипендия алды. Беннингтонның президенті тарапынан жақсы қолдауға ие болды, алайда Рокфеллер Қорына есеп беріп тұруы тиіс еді. Оқуға бергендерінен оларға ештеңе ұнамады. Университетте жұмыс жасауға қабілеттілігіне қатысты күмән арта түсті.

Қордың жазған хатына қараңыз: «Венгр құқығы, философиядан колледждегі дәрістерге» деген қызығушылығы басымырақ. Ол философияға қызығады деу - бос сандырақ. Дегенмен, олар гранттық қаржыландыруды созды. Содан екі жылдан соң – біз қазір 1943 жылдамыз – әкем Англияға қайтқысы келді. Құрама Штаттарда қалғысы келмеді. Ол соғыстан кейінгі Англияны қалпына келтіруге қатыспақ ниетте болды.

“Адамдардың тағдыры мен олардың табиғи ортасын басқаруды тек нарықтық тетіктің қолына ұстату - қоғамды құрдымға апаратын жол”

Карл Поланьи

Бұл кезде Сталинград шайқасы соғысты аяқтауға жеткізген еді; одақтастар жеңетіні түсінікті болды. Міне, сондықтан ол «Ұлы трансформацияның» соңғы бөлімінің алдындағы екі тарауын аяқтаған жоқ. Егер сіз осы екі тарауды қарасаңыз, оның аяқталмай қалғанын байқайсыз. Соңғы емес, соңғының алдындағы екі тарау.

Егер ол кітапты аяқтаймын деп қалып қоятын болса, онда, әңгіменің шындығына келсек, «Қарапайым адамның бас жоспары» деген жазылмақшы кітаптың жобасында аталмыш екі тарау қосылуы тиіс болатын. Жобасы осындай сияқты әңгіме. Әріптестеріне кітапты қалдырып кетті. Соңғы тараудың алдындағы осы екі тарау жөнінде дау мен талас көп болды.

М.Б.: Алайда, ол ақыр аяғында Колумбия университетіне жұмысқа тұру үшін АҚШ-қа қайтып келді, бірақ анаңызға АҚШ-та тұруға тыйым салынғандықтан, олар Канадада орнықты.

К.П.Л.: Англияда қалу идеясы да болды, әкем Ағарту қызметкерлерінің қауымдастығында жұмысын жалғастыра алатын. Дегенмен, оның әлі де айтатыны бар екені түсінікті еді. Жоспарлап жүрген кітабы бар еді. Жұмысы да болды. Англияның бірде бір университетінде жұмыс жасағысы келмеді. Бұл түсінікті. Осылайша, 1947 жылы Колумбия университетінен ұсыныс түсті. Ұсыныс «Ұлы Трансформация» кітабы негізінде жасалынды. Колумбия университетінен Поланьидің ұстанымдарына кейбір мағынада жақынырақ, экономистер арасында

институционалист ретінде таныс, Роберт Макуайер кітаптың үлкен жанашыры еді.

Алайда, Илона Лондонда жүріп өзіне Құрама Штаттарда тұруға тыйым салынғанын білді. Бұл қиын мәселеге айналды. Әкемнің көңіл-күйі бұзылды. Ол анамнан америкалықтардың пікірін өзгертуге тырысуын қалаған. Бірақ анам олай етпеді.

Осыған орай Канаданы өз үйіне айналдыруға шешім қабылдап, осы шешімнің дұрыс екеніне анамды сендірді. Анам Торонтоның шет жағында орналасқан үйді жайнатып қойды, ауылдық жер десе де болады – шағын үй. Бұл 1950 жыл болатын. Ол Нью-Йорк пен Торонто арасында студент сияқты қатынап жүрді. Рождество мен Пасхаға, жазғы демалыстарға келіп тұрды.

1953 жылы оқытушылықты түбегейлі тастағаннан кейін уақытының көбін Канадада өткізді. Оның шәкірттері үнемі келіп тұратын. Басқа да кісілер көп соғатын.

М.Б.: Өз зерттеулерінің бағытын өзгертіп, антропологиялық зерттеулермен көбірек айналысты. Дегенмен, бұл басқа әңгіменің өзегі ме деп қорқамын. Карл Поланьидің өмірі туралы осы керемет әңгімеге көп рахмет! Сіз бізге «Ұлы трансформацияның» ерекше тарихына сүңгуге мүмкіндік бердіңіз. Бұл кітап XX ғасырдағы саналуан тарихи оқиғалардың нәтижесі және оның әлі де маңызды екенін енді жақсырақ түсіне аламыз деп ойлаймын. ■

> Трамптың сөзуарлығы мен экономикалық ұлтшылдығының көлеңкесінде

Петер Эванс, Калифорниядағы Беркли университеті, АҚШ, ХӘҚ экономика мен қоғам (ЗК02), болашақ зерттеулер (ЗК07), еңбек қозғалыстары (ЗК44), әлеуметтік таптар мен әлеуметтік қозғалыстар (ЗК47) және тарихи әлеуметтану (ЗК56) бойынша зерттеу комитеттерінің мүшесі.

Америка бірінші – резидент Трамптың ұраны.

“Экономикалық ұлтшылдықтың» тарихы – көне. Александр Гамильтон мен Фридрих Листтен бастап XX ғасырдағы Латын Америкасы, Африка және Азиядағы олардың ізбасарларына дейін экономикалық ұлтшылдық бай елдерді «куып жетпек» болған кедей елдер үшін интеллектуалдық және идеологиялық қару болды. Трамптың «Америка – бірінші»

>>

деген ұраны мен брекситтің Британияны жаһандық экономикалық байланыстардан бас тартуына қарай жетелеуі жаңа «экономикалық ұлтшылдықтың жандануын» сипаттай ма? Тереңірек үнілсек, осы тұжырым үлкен қателікке ұрындырады.

Дональд Трамптың «экономикалық ұлтшылдық» нұсқасы бағананы тіліп түсетін сөзуарлық пен тиімсіз қорлаудың үндестігін көрсетеді. «Америка – бірінші» деген Дональд Трамптың сүйікті сөзі. Дегенмен, оның «экономикалық ұлтшылдығының» нұсқасы неолибералды капитализмнің жаһандық сәтсіздігінің нәтижесінде танымал болғанына қарамастан жаһандық капитализмге қауіпті емес.

Құрдымға кеткен Тынықмұхитаралық серіктестіктің (TPP) моласына тағы да бір күрек батпақ жаққаны қуанышқа кенелткен шығар, бірақ сауда келісімдеріндегі елеулі өзгерістер донкихоттық жобалар сияқты. Америкалық корпорацияларға шетелге көшпеу туралы ақыл – өндірістің жаһандық желілерін нақты жоятын ұрандар екенін дәлелдей алмайтын тамаша театрлық қойылым.

Сонымен, өкінішке орай, Трамп үйірмесінде «үлкен суреттің» стратегіе ең жақын болған Стив Бэннон, әкімшіліктің негізгі үш тірегінің екіншісі «экономикалық ұлтшылдық» деп неге айтып отыр? Трамп сияқты Бэннон да «экономикалық ұлтшылдық» нәсілшілдік және ксенофобтық ұрандар туғызған ашуды, қосымшаларды және кеңейтулерді пайдалану үшін қажетті тәсіл ғана емес, сонымен қатар қалыптасқан саяси истеблишменттің іргесін сөгетінін түсінеді.

Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуымен «капитализмнің алтын ғасыры» да қырық жылдан астам уақыт бұрын ақырына жетті, америкалықтардың басым бөлігіне неолибералды капитализмнің қол астында өмір сүру оңай болған жоқ. Еңбекақының өспеуі қорқынышты да бейшара тірлікпен астасып жатқанда, 0.001% үшін арта түскен кіріс пен мәртебе де (осы жағдайды [Пикетти, Саез және Цусман](#) жақында жазды) соншалықты қалыспады. Мыңжылдықтың соңына қарай күрделі жағдай нашакорлық эпидемиясының жаңа толқыны мен сауаты төмен ақ нәсілді ерлердің күтілген өмір сүру ұзақтығының адам нанғысыз тарихи төмендеуіне жетеледі.

Қарапайым америкалық саяси истеблишмент қапаста қалды. Тұрмыс жағдайының төмендеу траекториясы және кең етек жая бастаған ашу-ызаны өзгерте алмайтын болса да капитал билігіне қарсы тұру үшін халықты жұмылдыруға тәуекел еткісі келмей, «еркін саудаға» негізделген жаһандық тәртіп ғана өмірді жақсартып алады дегенге қарапайым америкалықтарды сендіруді көздеген ондаған жылдарға созылған сәтсіз қоспартиялық күш-қайратты талап еткен қайта құру саясатын басынан кешірді.

Трампытың «экономикалық ұлтшылдықтың» агрессиялық сөзуар «құшағы» осы алжауаз истеблишментті сенімсіз жаһандық мұрадан бөліп тастады. Шетелдік

көшбасшылармен келіссөздердің әлсіздігі құрылымдық шартталған капитализмнің жағымсыз эффектілерінің төмендеуі – жауынгер ұлтшыл келіссөз жүргізушілер қайтарып тастайтын әлсіздік – экономикалық ұлтшылдық оның экономикалық саясатының нақты белгілерінен назарды басқаға аударту; неғұрлым ұжымдық капиталға және жыртқыш экономикалық әрекеттен базбір қорғауды қамтамасыз ететін ережелерді алып тастауды талап етуге де мүмкіндік береді. Осы саяси көзбояушылықты қолдану – Трамп үшін күн тәртібінің «екінші сұрағы». Трамп – заманауи саяси тарихтағы АҚШ-тың аса үлкен қолдауға ие емес президенттерінің бірі, бірақ экономикалық ұлтшылдық мықты идеологиялық құрал болып отыр. Онсыз нәсілшілдік пен ксенофобияға үндеу – жалғыз идеологиялық қару.

Брексит «жаһандық еркін нарықтар барлық жерде дамуға алып келеді» деген дәйек-мантраның саяси банкроттығына қосымша көзқарас тудырды. Дэвид Кэмерон әлемдік қаржылық нарықтардағы мәртебелі жағдайына негізделген пайдаға ие Лондон Ситидегі банкирлерге қатысты энтузиазмін қарапайым британдықтар қолдайды деп санаған болар, дегенмен оның менмендігі Клинтоннан Обамаға дейінгі бірде-бір америкалық саясаткердің батылы бармаған экономикалық жаһандану ерекшелігіне тікелей дауыс беруге британдықтарға мүмкіндік берді. Британ истеблишменті әлі де глобализмнен бас тартқанына таң қалып отыр.

Трамп пен Брексит жаһандық капиталдың пайда алу мүмкіндігіне қауіп төндірмейді, бірақ жаһандық неолиберализмнің саяси инфрақұрылымының құлдырауынан хабар береді. Жаһандық солтүстікте саяси элиталар «капитализмнің ең жақсы саяси қалпы – демократиялық республика» деген лениндік тұжырымын ереже деп қабылдауын қояды. Жаһандық капитализмге байланысты мәселелерде қарапайым азаматтарға дауыс беруге рұқсат ету элиталарға аяқ астынан қауіпті болып шыға келді. Сайлаушылар кәдімгі тізімнен саяси басшылықты тандау өмірді жақсартуға алып келеді дегенге күмәнданып, элитаға сенімсіздік танытуда. Элиталар мен бұқара Вольфганг Штрик айтқандай, «капитализм мен демократия некесінің бұзылуы» деп атаған құбылыстың мүмкіндігін арттырып, либерал-демократиялық процестердің олардың мүдделеріне қызмет ете ме деген сұрақты қойып отыр. Жаһандық оңтүстікте мәселе бұдан да неғұрлым қиын. Жаһандық оңтүстіктегі саясаткерлер жаһандық капитал күші мен ол орнатқан ережелер бар саяси кеңістікте бұлаңдауға мәжбүр екенін түсінеді. Давоста сөз сөйлеген кезде Си Цзиньпин экономикалық ұлтшыл болып көрінбес үшін өте сақ. Тіпті Бразилия, Қытай, Үндістан, ДСҰ (Дүниежүзілік сауда ұйымы) керемет жеңістері неолибералды сауда ережелері дискурсының нарықта жүзеге асуы ұлтшылдық мақсаттардың легитимділігін жариялаудың орнына «еркін сауданың» өзіндік ережелерін сақтамаудың екіжүзділігінен Солтүстіктің көзін шұқу ахуалына айналды. Осыдан 10 жыл бұрын Дэвид Харви сипаттаған идеологиялық неолиберализмнің ықпалы занды деп танылған емес. Дэн Сяопинді әлемнің нарықтың тамаша тиімділігі таңқалдырды, бірақ Си Цзиньпин шынайы тақуа емес. Чилилік Пиночет өлді, ғасырлар тоғысында ОАР- >>

дағы Табо Мбекиге тең келер неолиберализмге лоялдықты табу қазір қиын.

Неолибералдық мұраттарға деген сенімі ғайып болған Жаһандық Оңтүстік көшбасшылары әлі де жаһандық капитализм билігі алдында әлсіз және олардың Трамп сияқты өздерін экономикалық ұлтшыл ретінде көрсету мүмкіндіктері де сирек. Неолибералдық стратегиялар сәтсіздікке ұшыраған кезде де экономикалық ұлтшылдық картасы болмағандықтан, нәсілшілдіктің, ксенофобиялық және репрессиялардың тым сорақы құралдары басшыларға жиі бағытталады. «Жаһандық диалогтың» [6.3. шығарылымында](#) (2016 жылы, қыркүйек) Джихан Тугал сипаттаған Ердоған Түркиясының эволюциясы – осыған айқын мысал. «Таяу Шығыстағы ең зайырлы және демократиялық ел болған» ұлттан бастап, Ердоғанның Әділдік пен даму партиясы алғаш рет неолибералдық капитализмді қабылдады. Содан соң неолиберал капитализм кәдімгі демократиялық ережелер аясында саяси гегемонияның материалдық негізін қамтамасыз ете алмайтындығын көріп, билік «жаппай мобилизация мен фанатизмге» иек артып, Тугал «қатаң тоталитаризм» деп есептеген тәртіпке көшті.

Үндістандағы Нарендра Моді билігі – осы нұсқаның бірі. 70 жыл бойы барлық қайшылықтарға қарамастан зайырлы электораттық демократия (аса жетілмеген болса да) сақталған қоғамда діни фанатизмнің неғұрлым экстремал түрлері орын алды. Ғасырлар тоғысындағы Үндістанда неолиберал капитализм кезінде халықтың басым бөлігін кедейлік жайлады, бірақ Модидың БДП (Бхаратия Джаната партиясы) өздерінің ірі капиталмен тығыз байланысты екендерінен назарды басқа жаққа бұру үшін мұсылмандарды тықсыра отырып, «аутсайдерлер» мен «лоялды емес» үнділіктермен бірге ашық индуистік шовинистік стратегияға көшті.

Трампка немесе жаһандық Оңтүстікке болсын, жаһандық сауда және өндірістік желілерден түсуі тиіс пайдаға «экономикалық ұлтшылдықтың өсуі» қаупі жоқ. Қарапайым адамдар мен қауымдардың игілігіне нақты қауіп – саяси еркі мен жаһандық неолиберал капитализмнің жазалаушы

нәтижелеріне қарсылық көрсете алатындай күші жоқ элиталардың күшін қолдауға бағытталған реакцияшыл саяси стратегиялардың жандануы.

Дональд Трамп – экономикалық ұлтшыл болғаны үшін емес, әлемдегі ең қауіпті әскери аппараттың бас қолбасшысы болғандықтан қауіпті. Осы күнге дейін қабылданған нақты саясатына қарағанда, ол экономикалық ұлтшылдан гөрі, капиталистік үстемдіктің ең ретроградтық белгілеріне деген бекемдігін өз сайлаушыларынан алшақтату үшін экономикалық ұлтшылдық бағыты пайдалы екенін түсінген саясаткер. Капитализмнің сәтсіздіктерімен өмір сүруі тиіс, бірақ өз ұлттық экономикасымен экономикалық ұлтшылдық картасын ойнаушы жаһандық биліктен ескерту алған басқа көшбасшылар билік сақтау үшін анағұрлым күнәһар стратегияларды қолдануға бейім.

Ешқандай «күмәнсіз» логика өмір сүру жағдайын жақсарту бағытындағы капитализмнің қазіргі құлдырауы, өз билігін сақтап қалу үшін саяси лидерлер қолданып отырған жеккөрінішті стратегияларды қабылдауға бізді мәжбүрлей алмайды. Егер олар төменнен прогресшіл мобилизацияның күшімен меңгерілмесе, саяси ұйымдар бұрынғысынша экономикалық шектеулер кедергі болып отыр деп есептейді, дегенмен олар аяқасты немесе алдын ала көздеген саяси әрекеттермен қозғалысқа кедергі келтіреді.

Америка халқы тарапынан рекордтық деңгейдегі қарсылыққа ұшырамауына жол берген жалған экономикалық ұлтшылдыққа негізделген капитализмнің анағұрлым реакциялық нұсқасына оралуда Трамптың бүркемелеуге тырысуына қарамастан, қазіргі кезде ең жоғары рейтингтегі қолдауға ие АҚШ саясаткерлері бар; ол – Құрама Штаттары тарихында елеулі әрекет жасау, сенімді талпыныс арқылы маман ретінде екі негізгі партияның атынан бірі президентке кандидат болған Берни Сандерс. ■

Хаттарды Петер Эвансқа <pevans@berkeley.edu> жолдауға болады.

> Трампизм және ақ нәсілді ерлердің жұмысшы табы

Рака Рэй, Калифорния университеті, Беркли, АҚШ

Трампың негізгі қолдаушысы — ақ нәсілді жұмысшы табы.

Трампка дауыс бергендер мен Шарлоттсвилдегі (Вирджиния штаты) сияқты құқықтарын қорғау шерулеріне қатысқандардың басым бөлігін «ызалы ақ нәсілді адамдар» ретінде сипаттау бұқаралық ақпарат құралдарында да, ғылыми әдебиетте де қалыпты жағдайға айналды. The Washington Post «Ақ нәсілді ерлер не себепті ызалы?» деген сұрақ қойды. Әлеуметтанушы Майкл Киммелдің пікірінше, оларды біріктіріп тұрған - «мансұқталған құқық». АҚШ-тағы соңғы президенттік сайлау қорытындылары және талдауы жасалғаннан соң дауыс берушілердің нақты бейнесі қалыптасты: колледжде білім алмаған ақ нәсілді ерлердің 71%, ал жоғары білімі бар ақ нәсілді ерлердің жартысынан астамы (53%) Трампы қолдаған.

Сайлау нәтижелерін солшылдар да, оңшылдар да «Ақ нәсілді ерлердің ызасы» деп атағанымен, осы құбылыстың әрбір бөлшегін егжей-тегжейлі қарастыруымыз қажет. Дауыс бергендер тобының негізгі сипаты: ақ нәсілді ер жұмысшылар, яғни нәсіл, тап және жынысты бірге талдап, ұғыну керек.

АҚШ-та фордизмнің құлдырауы және «жақсы» жұмыс орындарының қысқаруы тап мәселесі ғана емес. Жиырмасыншы ғасыр басы мен аяғы аралығында АҚШ-тағы фордизм жұмысшылардың өзі өндірген өнімдерін сатып алуға шамасы жетуі үшін стандартталған тауарларды өндірумен байланысты жинақтау желісінде халықты жақсы жұмыспен және жоғары жалақымен қамтамасыз етіп, жұмыстың үздіксіздігі туралы «уәде» берген еді. Шындығында, фордизмді кеңірек түсіну қажет. Ірі өндірістік кәсіпорын және ішкі тұтыну жағдайында фордизм капиталистік экономиканың бір сипаты ғана емес. Ол патриархат көрінісі: фордизм идеологиясы отбасылық жалақы идеясын, яғни бір ғана кіріс көзі бүкіл отбасының қажеттіліктерін қамтамасыз ете алуын үгіттейді. Отбасылық жалақы еңбек бөлінісімен тығыз байланысты: ерлер өндірісте, ал әйелдер — тұтынушы (сондай-ақ азық-түлік және жұмысшылардың әлеуметтік қайта өндірілуімен айналысты). Әйелдер емес, ерлердің жақсы жұмыс орнында еңбек етуі ерлер мен әйелдердің орны туралы гендерлік көзқарас пен (ерлер мен әйелдер арасындағы жалақының теңдігі туралы қандай да бір заңнаманың болмағандығына қарамастан) жалақысы

төмен әйелдер үйде отыруы тиіс фактісінен туындайды. Ерлердің басым бөлігі өзін ЕР есептеуінің негізінде отбасын қамтамасыз етуге қабілеттілігі жатыр.

Отбасылық жалақы жүйесінің бөлігі бола алмаған ерлер қатарын жалақысы төмен қара нәсілділер мен иммигранттар толтырды. Осылайша, фордизм ақ нәсілді көк жағалы тәжірибелі жұмысшыларды қолдады. Ерлермен ешбір қатынаста болмаған және күйеулері отбасын қамтамасыз етуі үшін жеткілікті жалақы алмайтын әйелдер де отбасылық жалақы жүйесінің бөлігі бола алмады. Бұл – денсаулық сақтау, білім беру және кәрілікке мемлекеттік инвестициялардың жасалған кезеңі, яғни жақсы өмірге сұраныс артты және ақ нәсілді жұмысшы табы өкілдеріне қолжетімді.

Фордизмнің құлдырауы әйелдер мен теңдікті, тең жалақыны, репродукциялық құқықтарды, сөз еркіндігін, соғысқа қарсы және жыныстық еркіндікті талап етушілердің әлеуметтік қозғалыстарымен қатар жүрді. Фордизм мен отбасылық жалақы негізінің шайқалуынан ата-ананың екеуі де жұмыс жасайтын отбасылар артып, отбасылық жалақы идеологиясының дағдарысын туғызды. Қазіргі капитализмнің жаһандық және қаржыландырылатын сипатта болуы өндірісті әлемнің жұмысшы күші арзан өңірлеріне көшіру, автоматтандыру нәтижелерінде жұмыс орындары қысқара бастады. Жаңа режимде әйелдер ақылы жұмысшы күшіне айналып, әлеуметтік әл-ауқат қорынан мемлекеттік және корпорациялық дезинвестицияның орын алуына алып келді.

40 жылдам астам уақытта ақ нәсілді ерлердің орташа табысы, инфляцияны ескергенде, өзгеріссіз қалғанда, ақ нәсілді әйелдердің жалақысы екі есеге өскен. Қара нәсілді әйелдердің орташа табысы екі еседен астам көрсеткішке, ал қара нәсілді ерлердің орташа табысы бірнеше есеге артқан. Ұлы рецессия мен экономикалық өсімнің төмен деңгейінде де ақ нәсілді әйелдер, қара нәсілді ерлер мен қара нәсілді әйелдер белгілі бір прогреске қол жеткізді. Ақ нәсілді ерлер табысының өсуі байлар арасында ғана байқалды.

Фордизм іргесі тап, нәсіл және жыныс белгілеріне қаланғандықтан, оның құлдырауы да осы үш белгіге негізделді: ақ нәсілді ер жұмысшылар жұмысын жоғалтқан сәтте ЕР әйелдерден үстем болу қабілетін де, қара нәсілді халық алдындағы артықшылықтарын да жоғалтты. Олар өздерін жоғалтты. «Қорланған құқық» термині дұрыс болып көрінгенімен, менің ойымша, бұл – ақылға сыйымсыз ұғым.

Философ Ненси Фрейзер сипаттаған АҚШ-тағы саяси күрестің екі түрі де, яғни қайта бөлу күресі мен мойындау үшін жүргізіліп жатқан күрес, осы

жоғалғандар саясатының жүргізіліп жатқандығы туралы ой салады. Фрейзер қайта бөлу күресі – материалдық теңсіздік күресі: табыс және жеке меншік, ақылы жұмысқа, білім мен денсаулық сақтауға қолжетімділік, – деп анықтайды. Сондықтан, қайта бөлу әлеуметтік-экономикалық әділетсіздікке жатады. Ал мойындау үшін күрес символдық әділетсіздікке: мәдени басымдық, гомосексуалдар мен трансгендерлер, қара нәсілділер мен әйелдер маргиналды топ болып есептелгендіктен оларды мойындамау және құрмет көрсетпеу, – қатысты.

Фрейзер теориясында қайта бөлу мен мойындау жолындағы күрестерді ажыратқанымен, шынайы өмірде олар өзарабайланысты. 2016 жылғы сайлауда жоғары білімі жоқ ақ нәсілді ерлер мойындау және қайта бөлу үшін дауыс берді. Олар отбасы асыраушысы бола алмайтын ерлер ретінде мойындалып, ЕР болу құқығының шектелмеуін қалады. Басқалардың оны бірбеткей деп қабылдауы, әйелдердің билікке араласуы, саясаттың қара нәсілділерді қолдауы ақ нәсілді жұмысшы ерлердің көбін өздерін ақ нәсілділігі мазаққа айналған адам ретінде сезінуіне ықпал еткен.

АҚШ оңшылдары бұл динамиканы, солшылдарға қарағанда, тез түсініп, өз пайдасына пайдалана білді және:

- Лайықты немесе лайықсыз кедей (олардың кедейге айналуының себебі олардың еріншектігі емес, жұмысының тартып алынуы идеясы);
- Нativизм (иммигранттар ақ нәсілділерге тиесілі жұмыс орындарын тартып алып қана қоймай, Америкадағы ақ нәсілділер санын да азайтып жатыр); және
- Ерлер отбасы асыраушысы болуы тиіс (жұмыс жасайтын және ерлерге бәсекелестік тудырып отырған әйелдер өз орындарына қайтарылуы керек) сынды америкалық мәдени нарративтерді кең насихаттады.

Мойындау және қайта бөлу дискурстарын тиімді пайдалану ақ нәсілді жұмысшы табының наразылығын көрсететін саясаттың сәтті жүргізілуін қамтамасыз етіп отыр.

Солшыл америкалық пікірталастардың басым бөлігі қайта бөлу және мойындау саясатымен байланысты емес. Экономикалық әділеттілік, мәдени әділеттілік (мысалы, trans-friendly bathrooms) және қоршаған ортаны қорғаумен байланысты саясатты, әдетте, бір біріне қайшы қозғалыстар ұсынады. Қайта бөлу және мойындау саясатын қарастыратын Black Lives Matter сияқты топтар, әзірше, кең аудиторияға бағытталмаған. Идеялық және материалдық жағдайларына байланысты солшылдарды біріктіру қиын. Бұл жағдай билікке ақ нәсілді жұмысшы ер азаматтың келуіне және берген уәдесін орындауға алып келді. ■

Хаттарды Рака Рэйге <rakaray@berkeley.edu> жолдауға болады.

> Иммиграция

және Трамп дәуірінің саясаты

Кристина Мора, Калифорния Университеті, Беркли, АҚШ

Президент Трамп АҚШ тарихының тұңғыш принципіне қол сұқты — Америка иммигранттар елі.

2016 жылдың қараша айының басы Американы ұлы елдердің қатарына кім косты және оны моральдық және экономикалық құлдырауға кім әкеледі деген секілді әңгімеге толы болды. Пікірталастың өзегі - иммигранттар жөнінде «жаман адамдар» мен Мексика «қылмыскерлері» деген мәлімдемелер және кей жерлерде президенттікке үміткер Трамптың сөздері. Иммигранттар мен қылмыскерлерді теңестірумен қатар жұмыс орындарының қысқаруының толастамауы туралы әңгімелер де иммигранттарға қарсы республикалықтардың Ұлттық Конвенциясы жиналысында күшейе түске ұлтшылдықтың хорына ұласты. Себебі, Трамп АҚШ пен Мексиканың шекарасында орналастырылған сахнада бұқара алдына «Дуал көтеріндер» деген ұранмен шықты.

Иммигрант ғалымдардың басым бөлігі үшін бұл дау үш түрлі себеп бойынша қауіпті әрі ақылға сыйымсыз еді. Біріншіден, соңғы онжылдықта иммиграция нөлдік дәрежені көрсетті. Иммигранттардың көбі келгеннен кейін бір жыл аралығында еліне қайтады. Соңғы деректер бойынша АҚШ-қа көшіп келіп жатқан мексикалықтарға қарағанда, елден кетіп жатқандар саны көп. АҚШ-тағы бұқаралық миграция дәуірі «заңсыз» басып кіру мен иммиграцияның өршуі туралы саяси ұрандарға қарамастан аяқталды. Екіншіден, көптеген зерттеулер, соның ішінде Қаржы Басқармасы Конгресі зерттеулерінен байқап отырғанымыздай, иммигранттар ұлт үшін жалпы таза экономикалық пайда түсіріп отыр. Тіпті рұқсат етілмеген иммигранттар салық төлейді, ал

екінші буындағы иммигранттар елдегі ең іскер топтардың бірін құрайды. Сонымен қатар, иммигранттар жергілікті тұрғындарға қарағанда мемлекеттік көмек бағдарламаларына мұқтаж емес және олар интеграцияланғысы келеді. Ұлт үшін мәдени қауіп жоқ иммигранттар және олардың балалары ағылшын тілін үйренуде. Айта кететін жәйт, иммигранттардың көп бөлігі — діндар адамдар; шынына келгенде мексикалық «жаман адамдардың» көбісі — АҚШ-та Христиан дінін уағыздайды. Рональд Рейганның латынамерикалықтарды Республикашылдар деп жариялағанымен, олар бұл жайдан бейхабар.

Иммиграция қауіпіне қатысты зерттеулердің жүргізіліп жатқандығына қарамастан, бұл туралы шу күннен-күнге артып келеді. Алайда, мәселе тек оңшыл саясаткерлерге байланысты ғана ма? Тіпті олай емес. Центристік БАҚ пен негізгі демократтар отқа май құйып отыр. Мәселен, «Нью-Йорк Таймс» секілді басылымдар, консерваторлық БАҚ ретінде иммиграцияның қоғамға пайдасын көрсетудің орнына оның шығындары мен қылмыстары туралы көп жазады. Соған қарамастан, DACA-ға (Deferred Action for Childhood Arrivals — Бала кезінде келгендерге қатысты Әрекеттерді кейінге қалдыру)¹ толығымен көшу, Обаманың әкімшілігі Буш әкімшілігі кезінде енгізілген депортация саясатын қолданып, ақырында, иммигранттарды өзінің алдындағы екеудің кезімен салыстырғанда, анағұрлым көп депортациялады. Бұл рекорд оған «Басты экспортер» деген атақ әкелді. Оның құрметіне әкімшілік қалыптасқан иммигранттарды емес, жаңадан келгендердің депортациялануына біраз күш салды. Алайда, иммиграция саласындағы реформаны күткен және «Біздің қолымыздан келеді» деп ұрандатқан иммигранттар құқықтарын қорғаушыларға берілген соққыны жеңілдетпейді.

Дегенмен, 2016 жылдың қараша айында Демократтардың иммигранттар құқығын қорғау туралы идеясын жариялауы көп үміт күттірген еді. Демократиялық партияның вице-президентіне үміткер Тим Кейн Демократтардың Ұлттық Конвенциясында сөздерін испан тілінде бастады. Ол Демократиялық Партия бірінші кезекте иммигранттарды түгелдей дерлік қамтитын реформаға өз назарын аударатыны туралы уәде берді. Клинтон Техас пен Флоридада бұқаралық митингтер ұйымдастырып, Обама әкімшілігі кезінде болмаған бақылауды орнатып, иммиграция жағдайын бақылауға уәде берді. Латынамерикалық лоббистік топтар осы уәделерді

>>

ерекше ұстанғандықтарының арқасында бірнеше оңтүстік-батыс штаттарының Демократиялық жағдайын сақтап, алғаш рет АҚШ-тың Сенатына бірінші латындықты ұсынды.

Азиялық лобби топтар да шетте қалмады. Саны жағынан латынамерикалық әріптестеріне қарағанда аз болғанымен, азиялық топтар иммиграциялық қозғалыстарда көпшілікті құрайды. Сайлауға дейін бірнеше ай бұрын азиялық лобби азиялық сайлаушылар Вирджиния және Невада секілді штаттарда өзгеріс алып келеді деген мәлімдеме жасады. Олар сайлаушыларды тіркеу кезіндегі керемет шаралары арқылы демократтарға иммиграциялық реформаны өз платформаларының негізгі бөлігі ету дұрыс болатынын ескертті.

Алайда, латынамерикалықтар мен азиялықтар қанша тырысқанымен сайлаудың қорытындысын өзгерте алмады. Ұлттың тағдыры жағалаудағы иммиграциялық қоныстарда емес, керісінше Мичиган, Пенсильвания және Огайо секілді шағын қалалық қауымдарда шешілді. Шынымен, Рустбелыттың орта батыс штаттарында 1990 жылдан бастап иммигрант тұрғындар саны екі еселенді. Себебі, иммигранттар тек ауылшаруашылық салаларында ғана емес, фабрикаларда да жұмыс жасады. Олардың «шетке» ығыстырылған көзқарастары мен мәдениеті оңшыл саяси қайраткерлердің базасын біріктіру үшін қажет нысанаға айналды. Саясаткерлерге жаһандық капитализм механизмі мен теңсіздіктің тереңдеуі туралы айтқанға қарағанда, иммигранттардың жұмыссыздығы мен экономикалық қиындықтары туралы шағымдану оңайырақ.

Әсіресе, иммиграциялық деректер Вашингтон саясатының керең құлағына жеткен болса, иммигранттардың құқықтары неліктен қарастырылмай отыр? Иммиграциялық қорғаныстың негізгі іргесі штаттар болғанын ескерсек, жауап айқын емес. Мәселен, Калифорния заңсыз иммигранттарға денсаулық сақтау мен жүргізуші құжаттарын алуға мүмкіндік жасап, құқықтық интеграция сезімі мен нақты жайлылықты қамтамасыз етіп отыр. Сол жақтағы қалалар өздерін «ғибадатхана» және Трамптың әкімшілігіне қарсы шығуды символдық қадам ретінде санайды.

Дегенмен, жол қаратүнек. Трамп Обама нақтылап кеткен депортацияның қиын режимін басқарып және жұмысының бірінші жылында иммиграцияны қылмыспен байланыстырады. Мәселен, оның мұсылмандардың сапарына шектеу қоюы мұсылмандықты терроризммен байланыстыратын ұлттық әңгімені қайта өрбітті. Соттың бұйрығын бұзып, кейінірек сот тарапынан рақымшылыққа ие болған Аризона штатының шерифі Джо Арпайо, иммигранттарды тек қана заңсыз болғаны үшін ұстап алуы тағы да «жаман адамдар» туралы хабар таратты. Одан бөлек, бағдарлама ауыр қылмыс үшін сотталмаған және қоғамдық қауіпсіздікке залалсыз балалардың келуіне бағытталғанына қарамастан Трамп DACA-ға нүкте қоймақшы.

Наразылық жауап ретінде қарастырылады ма? «Бүгін бізде - шеру, ертең біз дауыс береміз» және «Иммиграция құқығы

Президент Трамп АҚШ-қа кәмелет жасына дейін заңсыз келгендер үшін Обаманың нұсқауына сәйкес қабылданған DACA («Бала кезінде келгендерге қатысты Әрекеттерді кейінге қалдыру») деген атпен белгілі қорғау шараларын жоямын деп қорқытуда. Олар арманшыл екені мәлім.

– адам құқығы» деген сөздермен 2006 жылы мыңдаған белсенділер иммиграциялық құқықты қолдап көшеге шықты. Он шақты жыл өткенімен, ешбір уәде орындалмады. Амнистияға ілінбеген иммигранттар дауыс беруші азаматтар атанған жоқ. Ал белсенділерді «адам құқықтарына» үндеу немесе америкалықтардың иммигранттарды әлемнің қауымдық бөлігі ретінде көру үміті - Трамптың стиліндегі америкалық ұлтшылдықтың дәуірінде ақылға қонымсыз. Бүгінгі күннің өзінде белсенділердің болашақтағы наразылықтары белгілі бір реакцияны тудыруы мүмкін деп қауіптенуі бекер емес: жергілікті антимигранттық топтар 2006 жылғы наразылықтардан кейін пайда болды.

Иммиграциялық реформа – екі жақ та қолданатын саяси өлімтік. Отбасылардың қайта қосылуы және иммигранттарға америкалық арманын жүзеге асыруға мүмкіндік жасау - сөзсіз лайықты және белсенді-құқық қорғаушылар осы іс төңірегінде аянбай еңбек етуде. Кез келген ата-ана АҚШ-та туылған балаларынан алшақтатылмауы тиіс және әрбір адам баспана және өзге мүмкіндіктерден, қауіпсіздік жағдайларынан дуалдың ар жағында дүниеге келгені үшін ғана бас тартпауы тиіс. Сонымен қатар, біз АҚШ-тың иммиграциялық саясатында елеулі өзгерістер ешқашан болмайтынын мойындауымыз керек, өйткені жүйе қажет нәрсені қамтамасыз етіп отыр. Жаһандық нарықтар қаржыландырып отырған тұрақты және жұмыс істеп тұрған жүйелер құрықталған жұмыс күшімен қамтамасыз етіп отыр және оларды қанауға мүмкіндік беруде. Ешқандай уақытша көмек, саясаттағы мардымсыз өзгерістер немесе қысқа мерзімді амнистиялық бағдарламалар бұл қарқынды динамиканы өзгерте алмайды. ■

¹ Елге кәмелет жасына дейін келген және енді ғана келген немесе елде заңсыз қалып қойған жеке тұлғаларға депортацияны екі жылға қайта қалпына келтіру мүмкіндігімен шегеру және жұмыс жасауға рұқсат алу құқығын беретін «Бала кезінде келгендерге қатысты Әрекеттерді кейінге қалдыру» бұйрығына Обама қол қойды.

Хаттарды Кристина Мораға <cmora@berkeley.edu> жолдауға болады.

> Трамптың еңбекке қарсы әрекеті

Рут Милкман, Нью-Йорк Қала университеті, АҚШ және ХӘҚ Еңбек қозғалыстары зерттеу комитетінің мүшесі (ЗК 44)

Президенттікке үміткер Дональд Трамп кәсіподақтарға сәтті үндеу тастағаннан кейін кәсіподақ басшылары президентке кезекке тұрды. Мына жерде президент Трамп Ақ үйде кәсіподақ басшыларының ортасында.

Дональд Трамптың президент лауазымына күтпеген жерден орнығуына дейін АҚШ жұмысшы қозғалысының ақыры туралы мәселе солшыл саяси дискурс аясында мезі болған еді. 1980 жылы президент сайлауында Рональд Рейган жеңісінен кейін ондаған жылдар бойы кәсіподақ мүшелігіндегі жұмысшылар саны да, ереуілге шығу жиілігінің төмендеу тенденциясы да жаңа серпінмен күшейе бастады. 36 жылдан кейін Трамптың кампаниясында «Тоттанған белбеудегі» ақ нәсілді жұмысшы табына популистік үндеу тастау жалғасын тапты. Өткен жылы Трамп үй шаруашылықтары кәсіподақтары электоратының 43%, 1980 жылы Рейган 45% (бұл дерек қоғамдық жадыдан өшірілген сияқты) жинады. Екі көрсеткіштің арасында үлкен айырмашылық жоқ.

Әрине, жұмысшы күшінің дағдарысы үй шаруашылықтары кәсіподақтары электоратының бірден азаюына жол ашты. 2016 жылға қарай АҚШ жұмысшыларының 10,7% және жеке сектордағылардың 6,4% ғана кәсіподақ мүшесі болған. Салыстырмалы түрде, 1950-ші жылдардың ортасында бұл көрсеткіш 50% көрсеткен. 1980-жылдардың басынан бастап тұрақты мөлшерлеме көрсеткіші төмендеп, орын алған ереуілдер негізінен жұмыс берушілердің кәсіподақтарды өз позицияларынан бас тартуға мәжбүрлеуге қарсылықты білдірді. «Еңбек ету құқығы туралы» заң 2016 жылдың соңында 27 штатта (1975 жылы 20 штатта) жұмыс жасады (оның ішінде кәсіподақ ұйымы мықты дамыған Мичиган мен Висконсин де бар); үстіміздегі жылдың ақпан айында олардың қатарына 28-ші штат (Миссури) қосылды. «Еңбек ету құқығы туралы» заң жеке сектордағы кәсіподақтық дүкендердің жұмыс жасауына тыйым салады. Кезінде мықты болған кәсіподақ демобилизациясы соңғы 40 жылда теңсіздіктің тереңдеуімен қатар жүріп келеді.

Соңғы жылдары кәсіподақ мүшелерінің саны көп сала – тұрақты және кәсіподақ мөлшерлемесі анағұрлым жоғары мемлекеттік сектор. Бірақ Ұлы рецессиядан кейін жағдай өзгере бастады, республикалықтар қадағалап отырған штаттарда мемлекеттік секторда кәсіподақтың келіссөз жүргізуін шектеген жаңа заңнама белсенді қолданылуда. 1959 жылы мемлекеттік секторда кәсіподақ келіссөздерін заңдастырған алғашты штат – Висконсин. 2011 жылы жаңадан сайланған республикалық губернатор Скотт Уокер мемлекеттік сектордағы кәсіподақтардың құқықтарын шектейтін заң жобасын ұсынады. Бұқараның жалпы қарсылығына қарамастан заң күшіне енді.

Нәтижесінде Висконсин штатында мемлекеттік сектор жұмысшыларының кәсіподақтарға мүшелігі төмендеген. 2011 жылы кәсіподақ мүшелігінде 50,3% мемлекеттік сектор қызметкерлері болса, 2016 жылы 22,7% құрады. Гордон Лафер 2017 жылы шыққан «Бір пайыздық шешім» (The One Percent Solution) кітабында Висконсин штаты ел бойынша мемлекеттік сектор кәсіподақтарын «жою» кампаниясын ашқанын айтады (кәсіподақтар – демократтардан шыққан саяси кандидаттарды қаржыландырудың негізгі көзі). Мемлекеттік деңгейде бұл көрсеткіштер айырмасы үлкен емес: 2008 жылы 36,8%, 2016 жылы 34,4%. Алайда, қызыл (республикалық) штаттардың Висконсин мысалына жүгіну салдары жағдайды өзгертуі мүмкін.

Ақ нәсілді жұмысшы табының Рейган билігінің алғашқы жылында-ақ өздері қолдау көрсеткен кандидаты (кәсіподақтың бұрынғы белсендісі) үміттерін ақтамады. Ол 1981 жылы ереуілге шыққан мыңдаған әуе диспетчерлерін жұмыстан шығарды. Бұл оқиға АҚШ-тың төменге құлдырау траекториясындағы шешуші сәт ретінде жадыда қалған. Еске салсақ, оқиғадан бір жыл бұрын әуе диспетчерлерінің кәсіподағы Рейганның президенттік кампаниясына қолдау көрсеткен болатын. Федералды қызметкерлерге ереуілге шығуға тыйым

салынғанына қарамастан, олар арақидік ереуілдерге шығатын; Рейганның әуе диспетчерлеріне қатысты реакциясы – соғыстан кейінгі жылдарда болмаған жәйт. Әуе диспетчерлері кәсіподағын жою Рейган кезеңінің жұмысшылар драмасына айналды, бірақ Рейган әкімшілігі кәсіподақтарды әлсірету үшін басқа да шаралар қолданды, мысалы, кәсіподақ мүшелері туралы мәліметтердің федералдар тарапынан жиналуын шектеді (іскерлер ереуілі орын алған кезде күші жойылды).

Кампания аясында Трамптың сөйлеген сөздерінде дене еңбегімен айналысатын, әсіресе өзі жұмыс жасаған құрылыс саласындағы, «ұмыт болған адамға» үнемі құрмет көрсетумен қатар фабрикалар мен құрылыс алаңдарында жұмыс жасамайтын, тек тақта алдында немесе кабинеттерде қызмет ететін білім беру колледждерінің қызметкерлеріне жақтырмаушылық танытты. Трамптың ақ нәсілді жұмысшы табына ілтипаты және элитаға қарсы үндеулері (Клинтон «қайғы алып келеді» деп есептеп, мұндай үндеулердің бас тартқан) арқылы өзін жақсы жағынан көрсетуге тырысуы «Рейган демократтары» деп аталған Рейган үндеулеріне ұқсас. «Американы қайта ұлы ету» ұраны – 1980 жылы Рейган алғаш ұсынған ұранның қайтадан жаңғыруының көрінісі.

Трамптың ашық мәлімдемелеріне қарамастан, оның еңбек саясаты (бүгінгі күнге дейін) Рейганның кәсіподақтарға қарсы ашық шабуылына қарағанда, айтарлықтай айқын емес. Халық назары Трамптың басқа мәселелерге қатысты «шулы» баяндамалары мен Ақ Үйдегі тынымсыз қарбаласқа аударылған сәтте, заң аясында қолдау тапқан күн тәртібіндегі жұмысшыларға қарсы шара «радар жанынан байқаусыз әр қадамын нық басып жатыр». «Жұмыс орындарын өлтіру» ережелерін регламенттейтін сайлауалды риторикасына сәйкес Трамп әкімшілігі Обама билік еткен жылдары қайта жарияланған еңбекке қатысты түрлі ережелердің демонтажын жүргізуде. Алғашқы қадамы мерзімсіз төлем құқығын иелену үшін еңбекақының күтіліп отырған жоғарылату шегін (1975 жылдан бері өзгертілмеген) тоқтатумен байланысты. «Жұмысшылар» мәселесі ретінде қарастырылмағанмен, «Обамасег»-ды (Обаманың денсаулықты сақтандыру бағдарламасы) тоқтату ақ нәсілді жұмысшы табына жанама түрде кесірін тигізеді.

АҚШ-тың жеке секторындағы ұжымдық келіссөздерді жүргізетін ұйым – Еңбек қатынастары жөніндегі ұлттық кеңеске (ЕҚҰК) Трамп тағайындауды жоспарланған бес мүше кәсіподақтарға қарсы болғаны белгілі, яғни – Рейган жылдарынан жеткен тағы бір жаңғырық. ЕҚҰК екі мүшесін Трамп тағайындап қойды, үшіншісі үстіміздегі жылдың желтоқсанында, қазіргі өкілетті тұлғаның мерзімі аяқталғаннан соң, өз жұмысын бастайды. Трамп тағайындаған тұлғалар Кеңес жұмысын қадағалай отырып, 2018 жылдан бастап Обама билік еткен жылдары қабылданған жұмысшыларды қолдайтын ЕҚҰК шешімдерінің күшін жою ықтималдығы жоғары. Алғашында АҚШ Еңбек департаментін басқаруға Трамп

>>

тарапынан ұсынылған жылдам тамақтану магнаты Эндрю Пуздер еңбек нормаларына қарсы оппозицияда болғандықтан кетуге мәжбүр болған жоқ, бұл жағдай оның отбасында орын алған зорлық көрсету және заңсыз иммигрант қызметтерін пайдалану оқиғасымен байланысты.

Алайда, АҚШ кәсіподақтары үшін ең маңыздысы – Трамптың Жоғары сотқа Нил Горсучты тағайындауы. Бакылаушылардың барлығы дерлік қазіргі таңда қарастырылып жатқан Janus v. AFSCME ісінде Горсучтың шешуші дауыс беруін күтуде. Еңбек ету ұлттық құқығы қоры және Еркін сот төрелігі орталығының консерваторлары қолдауымен Иллинойс штатының бір топ мемлекеттік қызметкерлері мемлекеттік секторда ұжымдық келіссөз жүргізуге кәсіподақ мүшелері болып табылмайтындардың «үлес» немесе «қаражат» қосуын жоюға қарсы шыққан жағдай. Штаттардағы заңдардың басым бөлігінде мемлекеттік сектор кәсіподақтары келіссөз жүргізгенде тек өз мүшелерінің емес, барлық жұмысшылар мүддесін қорғауды талап етеді; «үлес» немесе «қаражат» осы қызметтерге кеткен шығынды жабуға жұмсалады және қызметті тегін пайдаланғысы келетіндерге кедергі болады. Бірнеше штат (Висконсин мен Айованы қосқанда) мұндай жарналарға тыйым салды; Janus тыйымның барлық штаттарға таралуын көздейді. Бұл тек демократтар емес, республикалықтар қарамағындағы штаттардың мемлекеттік секторындағы кәсіподақтарға бағытталған жойқын соққы болары анық.

Жоғарыда сипатталған жағдай барлық ұйымдасқан еңбекке таралады деуге болмайды. Қазір Трамптың кәсіподақтармен қарым-қатынасын классикалық «бөліп ал да биле» стратегиясымен, яғни нәсіл және жыныс белгілерімен бөлінген сызық бойымен жүзеге асып жатыр. Инаугурациясынан кейінгі алғашқы жұмыс күнінде Трамп

Ақ Үйде құрылыс саласындағы кәсіподақ белсенділерінің бір тобын қабылдады; полиция кәсіподағының лауазымды тұлғаларымен де осындай кездесулер өткізілді. Аталмыш кәсіподақ мүшелерінің басым бөлігі – ерлер және ақ нәсілділер. Ұйымдасқан еңбектегі реакциялық секторды әлсіретудің басқа жолы – Трампың шекаралық қадағалаушылар мүддесін қорғайтын кәсіподаққа барынша ілтипат көрсетуі, яғни қызмет ету аясын кеңейту қадамдарын жасады. NAFTA (еркін сауда туралы солтүстік америкалық келісім) және еркін сауда туралы басқа да келісімдерге қарсы мәлімдемесі өндіруші сектордағы кей кәсіподақ көшбасшыларының қарсылығын тудырды, бірақ басым бөлігі Құрама Штаттар зауыттарындағы жұмыс орындарын сақтап қалу жөніндегі «жалған жаңалық» туралы мәлімдемесін күмәнмен қабылдады.

Ал негізінен әйелдер және «түрлі түсті» нәсілділер, кей жағдайларда Трампың ксенофобиялық көзқарасы үнемі аластатып отыратын жұмысшы-иммигранттар еңбек ететін қызмет көрсету және қоғамдық секторда ілтипат деңгейі төмен. Оның басым бөлігі кәсіподақ мүшелері болып табылмайтын АҚШ-та дүниеге келген жұмысшыларды жұмысшы-иммигранттарға қарсы қоюдағы тынымсыз талпынысы бөліп басқарудың қорқынышты стратегиясы. Осы тұста Трамп пен соңғы рет иммиграциялық реформа жүргізіп, миллиондаған заңсыз иммигранттарға амнистия берген Рейган (1986 жылғы «Иммиграция және қадағалауды реформалау туралы» заң) арасындағы үлкен айырмашылықты көреміз. Еңбек пен кәсіподақтарға қатысты Трамп ұстанымы мен «Ұлы коммуникатор» арасында ұқсастық бар. Егер «Ұлы коммуникатор» тарих оқулықтарында трагедия ретінде ұсынылса, Трамп жағдайында бұл – «ерсі әзіл». ■

Хаттарды Рут Милкманға <rmilkman@gmail.com> жолдауға болады.

> Америкалық брюмьера?

Дилан Райли, Калифорния университеті, Беркли, АҚШ

Капиталистік тап үстемдігін жоғалтқан кезде президент Трамп сияқты пайда болған Наполеон Бонапарт III, Францияның 1848-52 жылдардағы президенті, Карл Маркстік харизмалық басшының прототипі.

Трамптың жеңіске жетуі АҚШ саясатындағы іргелі өзгерістер бастауы ма? Иә, мүмкін, бірақ сіз күткендей емес. Іргетасы енді қаланып жатқан фашизмді ескермегенде, Трамптың

билік етуі — «необонапартизм» тенденциясының көрінісі, яғни харизмалық көшбасшыдан гегемониялық жобаға көшу. Он тоғызыншы ғасырдағы француз нұсқасы сияқты осы бонапартизм де материалдық

>>

база эрозиясынан туындаған гегемония дағдарысымен байланысты. Материалдық база АҚШ-тың капиталистік табына өз мүдделерін қоғам мүдделері ретінде ұсынып, әрекет етуіне мүмкіндік берген еді. Бұл дағдарыс заманауилыққа дейінгі мемлекет пен десаясаттанған халық тұрғысында партиялық жүйені бөлшектеп әлсіретті. Трампқа берілетін кез келген ақылға сыйымды саяси жауап оның сайлануын мүмкін еткен негізгі экономикалық және саяси институттық ерекшеліктерді ескеруі қажет.

> Гегемония және дағдарыс

1930-шы жылдардан 1970-ші жылдарға дейінгі кезеңде АҚШ-тың капиталистік табы жоғары еңбекақыға, пайдаға және (салыстырмалы түрде) еңбекпен толық қамтылуға негізделген фтордистер гегемониясын қолдады. Көрсетілген кезең экономикалық дағдарыспен аяқталды. Соғыстан кейінгі ұзаққа созылған шу демократиялық және республикалық әкімшіліктерге жұмысшы табын елеулі пайдаға кеңелтулеріне жағдай жасады. Алайда, 1973 жылдан бастап америкалық экономиканың тежелуі осы режимнің тұрақтылығын шайқалтты. Бизнес-элитаны үшін өндіріс пен табыстың өсуі жалпыға бірдей игілікті көздейтін мемлекетті қалыптастырды. Дегенмен, Германия, Жапония, Азия жолбарыстары мен Қытай тарапынан бәсекенің артуы салдарынан пайда мөлшерлемесі төмендеп, ойын шарттары өзгерді. 1970-ші жылдардың ортасынан капитал «шабуылға» көшті және екі тарап та жылдам бейімделе алды. АҚШ-та жалпыға бірдей игілікті көздейтін мемлекеттен бас тарту Картер билігі кезінде басталып, Обама президенттік еткен уақытқа дейін созылды. Неолиберализм жаңа гегемониялық формулаға айналды. Ол тұтынушылар ретінде қайта бағаланған жұмысшылар нарығына еркіндік пен өзін-өзі айқындауға уәде берді.

Неолиберализм формуласының дағдарысы 2008 жылдың 3 қарашасында орын алды. Банктерге қолдау көрсеткен 700 млрд. доллар

көлемінде заңсыз активтерден жәбірленушілерге көмек көрсету бағдарламасы (TARP) еркін нарық идеологиясының екіжүзділігін анықтады. Неолиберализм элементтері Обама әкімшілігі кезінде де сақталды. Олар қоршаған орта саласы мен ЛГБТ мәселелерінде (салыстырмалы түрде) бағаны төмендетуден көрініс тапты. Обама әкімшілігін неолибералды деп сипаттауға болмайды. Обама қаржылық капитал мен активтердің бай иелеріне, әсіресе сақтандыру саласында (Обаманың медициналық сақтандыруға қатысты бағдарламалары, әдетте «Обамасаре» деп аталады) Қолжетімді денсаулық сақтау туралы заңға қатысты қолдау көрсетті. Обама билік еткен жылдары капиталистік экономика секторының мемлекетке тәуелді бола бастауы жеке капиталистер мен мемлекет арасындағы қатынасты қайта ұйымдастырды.

Трамп неолиберализм құлдырауын саясаттандыра білді. Оның экономикалық жобасы беделді пікірлердің кең спектрін қамтығанымен - «Нью-Йорк таймс» газетінің экономикалық шолушысы (және Нобель сыйлығын иеленген экономист) Пол Кругман Трамптың инаугурациялық сөзін «америкалық шындыққа еш қатысы жоқ әлеуметтік және экономикалық құлдыраудың дистопиясына» ұшыратқаны үшін сынады – Трамп айқындаған негізгі мәселелер шынайы. 1980 жылы өндіріс жұмыспен қамтылуды 22% жеткізсе, Миссисипидің шығысында орналасқан округтердің басым бөлігінде, солтүстік пен оңтүстікте бұл көрсеткіштер 30% дейін өседі; оңтүстік Калифорния мен Тынық мұхитының солтүстік-батысындағы аэроғарыштық жұмыс орындары қосымша көрсеткіштерге ие болған. 2015 жылы өндіріс саласындағы жұмыспен қамту не бәрі 10% көрсетіп, құлдыраған. Бұл тек жоғары Орта Батыстың «тоттанған белбеуіне» ғана емес, оңтүстік және қиыр батыс штаттарына да ықпал етті. Деиндустрияланудың шынайы әлеуметтік салдары байқала бастады: кедейлік, нашакорлық және т.с.с.

Американың өндірістік базасы

құлдырап, еңбекақының ортақ көрсеткіші стагнацияланған уақытта бас директор еңбекақысы бірден өскен. Осылайша, АҚШ капиталистік табының мүдделері қоғамнан алшақтады. Трамптың сайлануы – билік етуші тап үстемдігі дағдарысын сипаттайтын ерекше көрініс. АҚШ-тың әлеуметтік элитасы енді өз мүдделері халық мүдделерімен сәйкес дей алмайды.

> 2016: болжауға келмейтін сайлау ма?

2016 жылғы сайлау – болжануы қиын тарихи оқиға болды. Мұның үш мықты құрылымдық факторы бар: Трамп пен Сандерстің кең қолдау табуына ықпал еткен саяси партияның бөлшектенуі, америкалық мемлекеттің заманауилыққа дейінгі сипаты және кең өріс алған саяси апатия. Белгілі бір түсініктемелерді беруде алғашқы фактор тым айқын, енді одан кейінгі екеуіне тоқталайық.

Трамптың жеңіске жетуінде АҚШ-тың заманауилыққа дейінгі институттық ерекшеліктері үлкен рөлге ие. Құл иеленуші олигархияның мүдделерін қорғау үшін әзірленген америкалық жүйе дауыстарды бұрмалай отырып, Вильгельмин Кайзеррайх немесе Италия парламентінің Гиолитти күні сипаттарын көрсетуі мүмкін: шектеулі сайлау құқығы, өткен сайлаудағы бірінші орын, дауыс беруге арналған бюллетендер орналасқан тұғырлардың биік болуы, штаттардың сайлау комиссиялары. Трамп үш миллионға жуық дауысты кем жинап, бүкілхалықтық дауыс беруде жеңілгенімен, президенттік сайлауды жеңді. Шындығында, соңғы кезеңде ескі режимдегі америкалық саяси жүйенің деформациясы айқын байқалады, мұны урбандалу процесінің жалғасып жатқанынан көруге болады.

Бұқаралық саяси апатияның да рөлі аз болмады. Сайлауға сайлау округі халқының шамамен 55% қатысты. Әдеттегідей, дауыс беруге келгендердің басым бөлігі - ауқаттылар мен білімділер. Демократиялық

>>>

электорат республикалықтардың сайлаушыларына қарағанда қоғамдық пікір сауалнамасына қатысудан алшақ деуге негіз бар: бір сауалнама нәтижесіне жүгінсек тіркелген республикалықтардың 46%, ал тіркелген демократтардың 42% ғана дауыс беруге келген. Дауыс бермегендер арасындағы қара нәсілді халық пропорционалды болмағанын ескеру қажет. Егер демократтарды қолдайтын электорат белсендірек болғанда, Трампты тоқтату мүмкін болар еді.

> Бөлінгендердің келісімі

Трамп қандай шешім ұсынып отыр? Ол заңнама қабылдау мүмкіндігі болмағандықтан, өндірушілер, құрылысшылар және тұтынушыларға шығынды азайту үшін қоршаған ортаны қорғау және оның қауіпсіздігінің «қажет емес» ережелерін жоя бастады, яғни сұраныс өсті. Импортқа тарифты жоғарылату және иммиграцияны шектеу өндірісте жұмыспен қамтуды максимум көтереді. Бірақ, «реттеу» туралы пікір АҚШ инвестицияларына басты кедергі болып табылатындығы күмән тудырады.

Карталардың геосаяси реконфигурациясы не берді? АҚШ-тың сыртқы саясатының қалыпты жағдайда жұмыс жасауын қамтамасыз ете алмауын

ескермегенде, (солқылдақ Париж келісімінен шығу, «адам құқықтары» және «демократия» туралы стереотиптерден бас тарту) елеулі өзгерістер жоқ: НАТО мен Жапония ары қарай қуатты бола түседі, Буш пен Обама соғысы қанша уақытқа созылары белгісіз.

> Болашақта

Саяси күрестің жаңа үлгілері қандай болмақ? Халықаралық қатынаста Трамп «мемлекеттік-капиталистік» серпілісті жоспарлап отыр. Ол шетелде тыйым салынған келіссөз стратегиясымен үйлескен инфрақұрылымға бағытталған. Бұл жобада реттілік жоқ. Қытаймен қарым-қатынаста конфронтациялық позицияны ұстану АҚШ-та дефициттің орнығуына алып келуі мүмкін бе? Қытайдың өз қаражатын осы бағытта пайдалану ықтималдылығы қандай? Біз федералды мемлекет ресурстарына қолжетімділігі әртүрлі билік етуші таптар фракцияларының арасындағы күреске дайын болуымыз қажет.

Трамп фашист емес, себебі оның партиялық ұйымы, полициясы және идеологиясы жоқ; оның сыртқы саясаты классикалық фашистік түсініктегі экспансиялық емес, изоляциялық. Берлусконимен айқын параллельді байқауымызға болады, дегенмен екі негізгі ерекшелік бар. Біріншіден,

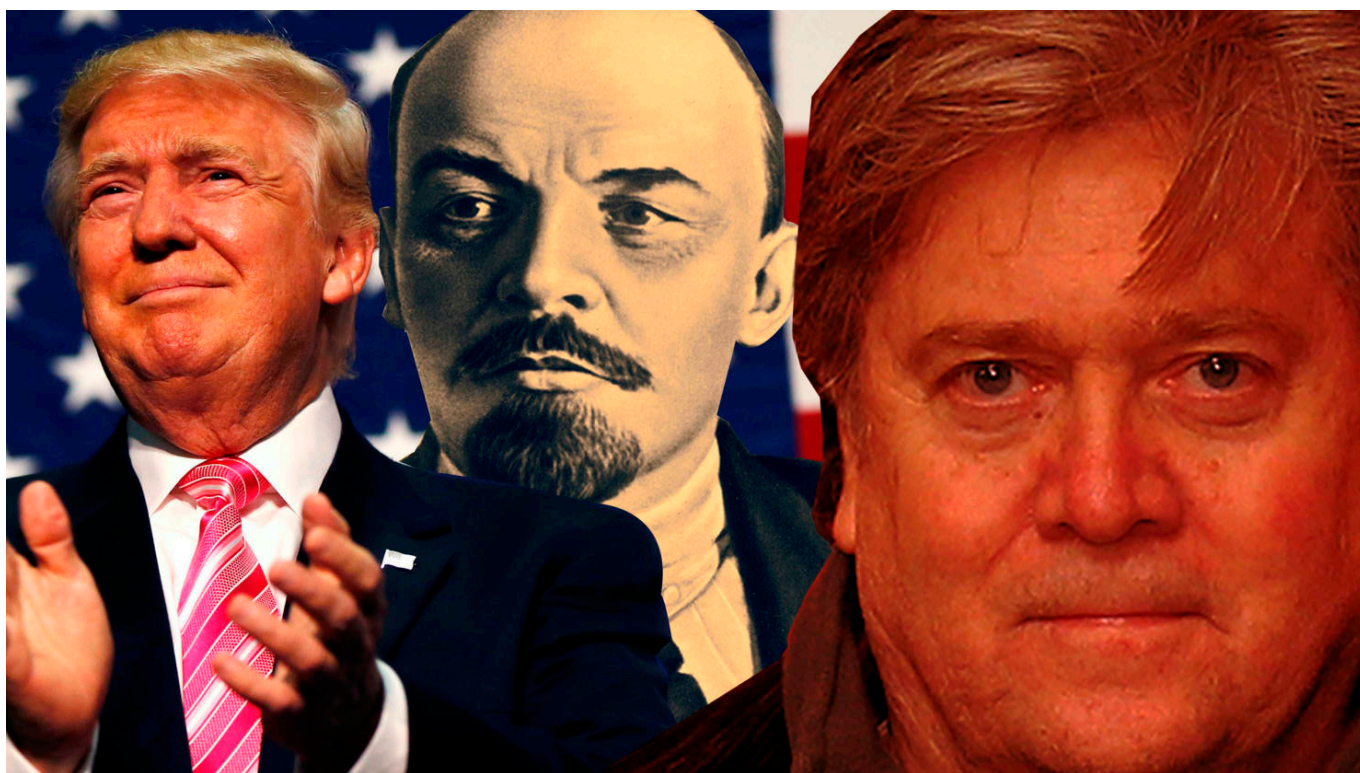
итальяндық магнат Трампқа қарағанда, «құрастырушы» рөлін иеленді: ол медиа-империясы арқылы мемлекеттің саяси табымен тығыз байланыста болды, ал Трампта бұл жоқ. Қалыпты жағдайдың америкалық стилінде итальяндықтардан үлгі алған Рональд Рейганды Берлускони рөлінде қарастыра аламыз. Яғни, Берлускони неолиберализм үлгісі болса, Трамп мұны жойып жатыр. Путин немесе Орбан әлдеқайда тиімді аналог болар еді. Трамп – ізін басатындардан ресми емес сот құрып, кейін оларға мемлекет тарапынан сыйақы беретін «неопатримониялық» тұлға.

«Трамп-кейнесиандық» экономикалық жоба да күмәнді: федералды ресурстарды жоғары Орта Батысқа бағыттап отырып, тұрақты сайлау коалициясын қалыптастыруға ұмтылуы ықтимал. Дегенмен, капиталистік мемлекеттің анархиялық формасы арқылы АҚШ экономикасының өсе бастауы ықтималдылығы өте төмен, сондықтан тоқырау мен төмендеудің жалғасуы әбден мүмкін. Екінші жағынан, Трамп жеңісімен қатар келген элита бөлінісі АҚШ-та прогрестік өзгерістерге алып келе алады. ■

Хаттарды Дилан Райли <riley@berkeley.edu> жолдауға болады.

> Лениндік оңшылдардың дамуы

Джихан Тугал, Калифорния университеті, Беркли, АҚШ

Стив Бэннон, альт-оңшылдардың зияткер архитекторы, Лениннің мемлекетті жою туралы үндеуіне тікелей жүгінеді.

Америкада оңшыл популизмнің жеңісі ұлттың жартсына жуығы күтпеген бетбұрыс болды. Алайда, әлемдік тарихи тұрғыдан қарасақ, таң қаларлық жағдай деуге болмайды. Неолибералды кезеңнің boom-and-bust жағдайы мүмкіндіктерін сарқа пайдаланды. Экономикалық дағдарыс енді саяси мәселе емес, бірақ ұжымдасудың барлық түрлеріне қарсы болған идеология (1970-ші жылдардан кейін) салдарынан адамзат капитализмді бекітудің орталықтанған және солшыл әдістерінен жүрдей болды.

Неолибералды деволуция мен ұжымдасуға қарсы табанды әрекет — жаһандық тенденция (мақалада азырақ тоқталамын). Соңғы онжылдықтарда Америкада бұл жағдай популистік тілдің тарихи миграциясы және саясаттың солдан оңға қарай ығысуымен өршіп тұр. Нәтижесінде, солшылдар дұрыс популистік міндетті де (капитализмді құтқару немесе жою туралы айтпағанда) қоя алмай отыр, ал оңшылдар нақты шешімдерді ұсынбаса да күш-қуат, жігер және уәдеге тола бағытты ұстанады.

> Солшылдардың либералдануы

Солшылдар популистік тілде бұрынғыдай сенімді сөйлей алмайды. Қалай сөйлеу керек екендігін білмейді немесе идеологтардың басым бөлігі сөйлегісі келмейді. Америкалық солшыл көзқарастағы популистік мәннің қаншалықты баяу екендігін түсіну үшін популизмге қарсы тарихымызға үңілген дұрыс.

Қаншалықты қарама-қайшы болмасын, мен деволуцияның бастауын XX ғасырдың қағаз бетіндегі ең демократиялық көтерілісінен таптым, яғни 1968 жыл – (Батыстағы сияқты) капитализмге қарсы ғана емес, сонымен қатар статизм мен сталинизмнің бюрократиялық асыра сілтеулеріне, социал-демократияға және Жаңа бағытқа қарсы жыл. Көп жағдайда бұл бағыт өзін ақтағанымен, статистиканың құлдырауы және (нео) либерализмнің жеңісі нәтижесінде сол кездегі бюрократиялыққа қарсы көңіл-күй қате «сабақ» болды. 1968 жыл қажетті қателік жылы еді. Оңшылдар оңала білді. Солшылдар болмады.

Батыста 1968 жылдың негізгі екі мұрагері – либералды солшылдар және автономды/анархистік қозғалыстар – ұйымдастыру, идеология және басқаруда ғана емес, көпшілік атынан сөйлеуге де түбімен құртуға келмейтін күдік қалдырды. Мұндай әңгімелерге (және саясатқа) «тоталитарлаушылар», тоталитарлылар (аса солшылдар) немесе «бейсаналы» және пайдасыздар (либералды солшылдар) тарапынан шек қойылды. Оңтүстік Еуропа (таптық, идеологиялық және ұйымдастыру кертартпалығынан босаған солшыл популизм оқиға орнына оралды) мен Латын Америкасынан басқа жерде пайда болған кеңістікті оңшылдар толтырды.

Қағаз бетінде жеңілген 1968 жылғы либералды рух неолиберализмнің статизмге қарсылығын күшейтті. Алайда, солшылдардың постмодерндік нигилизм және либералды солшылдар болып екіге бөлінуі – ауыр соққы.

Либералды солшылдар жобасы қандай? Пайда болу себептері

жаһандық болғанымен, солшыл либерализм АҚШ пен Ұлыбританияда кең етек жайды. Теңдіктің орнын кіріктіру басты. Энтони Гидденс сияқты әлеуметтанушылардан шабыттандыған жаңа ағылшын тілді орталық (Жаңа жұмыс күші мен клинтонизм) «үстел басында адамдардың көп болуына» назар аударды. Соңғы үш онжылдықта нәсіл, жыныс және жыныстық бағыт тұрғысынан кіріктірілу артқанымен, «үстел басындағы қоғамның» саны азайды. Әрине, қара нәсілді және латын америкалық ерлер мен әйелдер, мұсылмандар да кезінде тек армандай алған мекемелерде жақсы позицияларға орналасқанымен, АҚШ түрмелеріндегі қара нәсілділер мен латын америкалықтардың, АҚШ бомбалаған, эмбарго жарияланған немесе ашыққан мұсылмандардың саны артқан.

Солшыл либерализм (жалпы қабылданған) әлеуметтік қамсыздандырудың мақсатты бағдарламалары арқылы азшылықпен сөйлесті; бірақ демократиялық көшбасшылар «алып ақуларды» алудан жалтарғандықтан, мұны тек тарылып жатқан үстелден алыстаған ақтар виктимизациясы жолымен ғана жасау мүмкін болды. Ақ нәсілділер енді нәсілшілдер, «қасірет қорабы», яғни енді сөйлесу мүмкін емес адамдар ретінде қабылданды (жобаның өзі құрастырған шындық).

> Солшылдардың өзін-өзі жоюы және оңшылдарға қызмет етуі

Нәтижесінде, азшылық мобилизацияланбайды және ұйымдаспайды (2016 жылы АҚШ сайлауындағы қара дауыстың «жетпеген» эффектісі); қорлық сезіміне бой алдырған ақтар екі тарапқа да сенбейді, либералдарды тіпті қас көреді. Сандерстің көтерілуіне дейін солшыл истеблишмент (либералды солшылдар да, прогресшілдер де) элита басқарып отырған «саналуандық» пен «кірігудің» либералды ойынының қатысушысы еді. Осындай бекіп қалған саяси көңіл-күймен «Жаңа бағыт» сценарийінің жүзеге асуы екіталай.

Әрі қарай не болмақ? Либералды солшылдардың қолдамауына қара-

мастан радикалды интеллектуалдар мен белсенділердің көбі «идеология соңы» мен ұйымдасқан көшбасшылықты (солшылдар «тамыры» мен прогресшіл демократтар арасындағы электорализм нәтижесінде) ашық тойлап жатты. Сизтлден бастап Оссиру дейін америкалық солшылдар ұйымдасқан басқарудан қашып қана қоймай, оны бұзуға талпынды, сондықтан орталық құлаған сәтте оңшылдар осындай жағдайларға дайын болып шықты. Алғашында оңшылдар идеологиядан да, ұйымдасқан басқарудан да бас тартқан жоқ. Қағаз бетінде олар екеуімен де күресті, бірақ әрекет «радарға түспейтін» идеологияны, ұйымдар мен көшбасшыларды қалыптастыру арқылы жүргізілді.

1968 жылы солшылдар идеологиясы мен ұйымдарына қарамастан бар мүмкіндіктерін сарп еткен уақытта (1968 жылы либералды және контрмәдени рухтарын асқақтатуын тойлағанда да), америкалық оңшылдар 1968 жылға қарсы көтеріліс ретінде ұйымдасты. Бірақ олар революциямен емес, идеология және ұйым болу құқығына күресіп жатқандарын жария етті. Олардың мейнстримді аса оңшылдыққа ығыстыруындағы жетістігі репрессиялық стратегиялар мен 1968 жылы ұмыт болған бағыт – Лениннің революция теориясын оқып үйренуге ерекше көңіл бөлу.

> Америкалық оңшылдардың «XXI ғасырдағы ленинизмі»

Стив Бэннонның (тікелей эфирдегі АҚШ-тың белді интеллектуалы) қызметтен кетуі – Трамп билігінің алғашқы жылын жеңілдету жолы. Шындығында, Бэннонның Ақ Үйдегі «саяхаты» революциялық-популистік тілдің, тактика мен стратегияның солшылдан оңшылға өтуінің ұзақ жолының бір кезеңі ғана. Бэннон: «Мен лениншілмін. Ленин [...] мемлекетті жойғысы келді, менің де мақсатым – осы. Мен бүгінгі истеблишменттің құлап, жойылып кетуін қалаймын» деп айтқаны хабарланады. Мұндай ленинизмнің мәні неде? Күрделі демократия жағдайында ленинизм тек ұзақ революция популизмі ретінде ғана ұсыныла алады. Ұзақ жылдар бойы

>>>

“Мен – Ленинмін. Ленин мемлекетті жойғысы келді, менің де мақсатым – сол. Мен бәрінің жойылғанын және бүгінгі истеблишменттің түгел құрығанын қалаймын”

Стив Бэннон 2014 жылы

әлеуметтік ғылымдар ешбір үшінші жақ нық орныққан институттары бар АҚШ-қа жете алмайтындығын айтып келді. Осы «ғылыми факт» либералды солшылдар мен автономдылар/анархистер арасында өздеріне сенімділікті нығайтты (ұйымдасқан саясаттан жалтарып, неолиберализмге бағынуларын актау үшін де қолданылады). Америкалық аса оңшылдар бұл «фактіні» тас-талқан етті. Олар Лениннің (1902) «Не істеу керек?» еңбегінің шағын нұсқасындағы «Егер партияны құра алмасаңыз, партияны әлсірете алмасаңыз, айналып өте алмасаңыз, онда күшпен алыңыз» деген сөйлемнен басталатын ХХІ ғасыр бағдарларын ұстанды және үш әрекетті бірден іске асырды. Біздің қиялымыздағы, қайта өңделген «Не істеу керек?» «Сіз партиядағы де-юре көшбасшы болғыңыз келсе, оның барлық құрылымдары әлсірегеніне көз жеткізіңіз» деген сөйлеммен жалғасуы қажет. Егер «Шай ішу» республикалық истеблишментті шайқалтпағанда, ол Трампты тоқтатуға қауқарлы болар еді.

Америкалық оңшыл популизм – демократиялық жағдайлардағы ленинизм. Қызмет етіп жатқан барлық қоғам мен саясаттан бас тартқан орыс большевиктеріне карағанда америкалық оңшылдар қоғамды қабылдап жатыр. Сондықтан, қайта өңделген «Не істеу керек?» «Қоғамның

әр ұяшығында ұйымдастырындар. Егер (әсіресе) белгілі бір ұйым немесе саясат жау лагеріне тиесілі болса, оны жете бағаламаудың орын алуына жол беруге болмайды» дер еді. Оңшылдар білім беру, ғылым және мәдениет монополиясын солшылдарға бермеуге үйренді. «Мүмкіндігінше жауыңыздың ұйымдасу мекені мен идеологиясын, сізге сай келмейтіннің барлығын да жария етіңіз». «Альт-оңшылдар» медиасының негізін қалаған Эндрю Брайтбарт Фракфурт мектебін оңшылдарға жатқызған және денсаулық сақтаудың үлкен іске айналғанын, Трамп пен Бэннонның күшеюі – жұмыс пен инфрақұрылым болашағы екенін айтады.

Бүгінгі күні лениншіл оңшылдар әлеуметтік картада қаншалықты аз болғанына карамастан баска да популистік күштердің барын жокка шығара алмайды. Осылайша, ХХІ ғасырдың «Не істеу керегі?» «Егер жаудың белгілі бір жертасасына ұсынылған тактикалардың еш-қайсысымен қол жеткізе алмасаңыз, ағат немесе заңсыз әрекет етуге итермелеңіз» сөйлемімен аяқталады. 2017 жылдың басында альт-оңшылдар Калифорния университеті (Беркли) және солшылдар шоғырланған баска да ордаларға жеткенде және бұқаралық іргесіне шабуыл жасай бастағанда либералдар («сөз еркіндігі» үшін)

қорғана бастады. «Сөз еркіндігі» туралы либералдық құлшыныс альт-оңшылдардың Шарлоттсвилде нәсіл-шілдікке қарсы жиналған бұқараға жүк көлігін бағыттағаннан кейін біршама басылды, бірақ 2017 жылдың қыркүйегінде альт-оңшылдардың Берклиге оралуы кезінде де Washington Post аса солшыл қатыгездік пен альт-оңшыл еркіндікке ерекше назар аудартып жатыр. Екі қоян бір оқпен атылды: жау бөлшектелді, саскалақтап қалды, еркін жоғалтты және әлсіреді; абыройына нұқсан келтірілді; аса оңшылдар қосымша қорғанысқа ие болды.

Қазіргі таңда «мемлекет» ұғымы ХХ ғасырда берілген анықтамалардың барлығынан да ауқымдырақ, 1907 жылмен салыстырғанда әрекет соншалықты күрделі емес. Институттар толығымен тоқырап тұрған кезде қандай оңшыл әрекет етіп жатқанын білмейміз, бірақ жақында анықталады. Стив Бэннон қызметінен кете сала жауларына «соғыс» ашты және өз «қаруына» (электронды БАҚ) оралатынын айтты. Тамырын тереңге жайған (мүмкін, шіріп жатқан) либерализмнің халықтық революциясы – өте ауыр күрес. Дегенмен, ол міндетті түрде жеңіледі. Шоу әлі алда. ■

Хаттарды Джихан Тұғалға <tugal@berkeley.edu> жолдауға болады.

> Бразилия мен Оңтүстік Африкадағы демократиялық ылаң

Гай У. Сейдман, Висконсин-Мэдисон университеті, АҚШ және ХӘҚ Еңбек қозғалыстары зерттеу комитетінің мүшесі (ЗК 44)

Қаржылық ылаңға белшесінен батқан ОАР Президенті Зума өзін қылмысқа итермелеген ағайынды Гүпталардың ортасында.

Болжануы қиын болған Трамп жеңісінен кейін жаһандану мен авторитарлы популизм мәселелеріне қатысты пікірталастар толастамай тұр. Оның басым бөлігі жаһандық Солтүстіктің бай елдерінде жүріп жатыр. Жаһандық Оңтүстіктегі жаңа демократиялар туралы не дей аламыз?

Соңғы 25 жыл бойы Бразилия мен Оңтүстік Африка жаңа кезең нышандарына айналды: ұзақ жылдарға созылған авторитарлы индустрияландырудан соң әлемнің бір-біріне мүлдем ұқсамайтын екі қоғамы демократиялық конституциялық қоғамды құруда ерінбей еңбек етіп келеді, ал халық қалаулылары әлеуметтік бағдарламаларды тұрақтандыра отырып, экономикалық өсу мен жаһандық интеграциялануға алып келді.

1990-шы жылдары екі мемлекетте де орын алған халық қозғалыстары азаматтық қоғамды, жұмысшы қозғалысын және кедей қауымдарды біріктіріп, постколониялық болашақтың жаһандық нышанына айналды. Прогресшіл өзгерістерді қолдайтын екі партияның да экономикалық өсу мен демократиялық азаматтылықты тұрақтандыруға талпынуы оларға демократиялық сайлау арқылы билікке қол жеткізуін қамтамасыз етті.

2000 жылдардың басында шикізат тауарларына бағаның жоғары болуынан пайдалы қазбалар мен басқа да шикізатты экспорттаушы саясатын ұстануда екі мемлекет те ұтты. Халықаралық инвесторлар мен жергілікті халықты, әлемдік экономикамен байланысты қолдауы және «кедейлерге» бағытталған жаңа әлеуметтік саясатты жүргізуі партиялардың прагматикалық үйлесімділікті тапқанын көрсетеді.

Бірақ, бүгін шикізат тауарларына бағаның күрт құлдырауы нәтижесінде Оңтүстік Африканың АҰК және Бразилия жұмысшылар партиясы (РТ) сыбайлас жемқорлықтың кең етек жайғандығы үшін айыпталып, халық қолдауын жоғалтты. Екі мемлекетте де сыбайлас жемқорлыққа қатысты шулы істер көшбасшы партия шенеуніктеріне қатысты болды. Екі мемлекеттің де ірі жеке компаниялары алып құрылыс жобаларын, жеке кәсіпкерлік субсидияларды және пайдаға кенелтетін қоғамдық келісім-шарттарды алу мақсатымен партиялар мен саясаткерлерге пара беріп отырған. Бұл халық ашуына тигені анық.

Әрине, жемқорлық қай мемлекетте болсын жаңа құбылыс емес. Екі мемлекетте де авторитарлы индустрияландыру элита ішіндегі саяси ымырамен жүзеге асып отырды: репрессиялық үкіметтер саясаткерлер пайдасы мен

>>

мемлекеттік келісім-шарттарға тәуелді ірі корпорациялармен тығыз байланыста болған.

Алайда, демократия жаңа тетікті ұсынды: демократиялық институттар мен бұқаралық ақпарат құралдары бұрын қол жеткізу мүмкін болмаған мәліметтерді жария етті. Сөз бостандығымен қатар жаңа демократиялық құрылымдар аясында құрылған тәуелсіз тергеу жүргізу бөлімдері жемқорлық деңгейін ашып көрсетті. Демократиялық мемлекеттерде саясаткерлер мен мемлекеттік органдар істері ашық сотта қарастырылады, яғни кезінде қалыпты жағдай болып көрінген әрекеттерге жаңа көзқарас тұрғысынан қарау мүмкіндігі орын алады.

Бразилия жұмысшылар партиясы тәуелсіз прокурорлардың құзыреттілік аясын кеңейтті, мемлекеттік тергеушілер күдіктілерге дәлелдерді ұсыну арқылы жазасын жеңілдету мүмкіндіктерін берді. Лава Джатоға қарсы және басқа да тергеу істерінде аудиобаспаға басылған әңгімелерді саясаткерлерді жазаға тарту үшін пайдалану шешуші қадам болды. Оңтүстік Африкада апартеидтен кейін қабылданған конституцияда тәуелсіз тергеу тобының құрылуы туралы қарастырылған. Топ парламент тағайындауымен бір өкілеттік мерзімде қызмет етеді. 2016 жылдың соңында конституцияны негізге ала отырып құрылған омбудсмен «Қоғамдық протектор» мемлекеттік органдар мен жеке компаниялар арасындағы жемқорлық желісі туралы «мемлекетті басып алу есебінде» ашық баяндаған. Енді үкімет пен жеке компаниялар арасында хат алмасудың жиі жария болуы Оңтүстік Африканың тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдарына мемлекеттік келісім-шарттардың жеке кәсіпкерлерді қалай байытып жатқандығын қоғамға түсіндіретін ақпаратты егжей-тегжейлі сараптап ұсынуға мүмкіндік берді.

Ашық жарияланған ақпараттар халық ызасын тудырмай қоймады. Екі мемлекетте де оппозициялық партиялар тарапынан қолдау тапқан бұқаралық шерулер мен ереуілдер өтті. Сауданың төмендеуінен ел экономикасының тоқырауы да осындай іс-шаралардың себебіне айналды. Кедейлерді қолдауға бағытталған бағдарламалар негізінен байлық пен меншік салығы емес, қосымша құн және кіріс салығы есебінен қаржыландырылғанын ескеру қажет. Рецессия орын алған уақытта әлеуметтік желілер мен қала көшелерінде қалалық орта тап өз наразылықтарын білдіре бастады.

Орын алған жағдайлар саясаттағы тұрақтылықты бұзды. Кезінде әйгілі болған саясаткерлер ешқандай балама жол көрмей, қауіпке бас ұрды. Бразилияның оңшыл медиа барондары консервативті саясаткерлерге қолдау көрсете бастады, ал бақылаушылардың басым бөлігі «жұмсақ төңкеріс» деген баға берді, яғни РТ-тың бұрынғы президенті Дилма Русефке импичмент жарияланды. Импичмент себебі - жемқорлық емес, экономикалық көрсеткіштердің төмендеуі кезінде әлеуметтік қамсыздандыруға бөлінетін қаражаттың одан әрі артуын қолдау.

Бразилияның консервативті саясаткерлері өз билігін

Президент Темер, сонымен қатар танымал бұрынғы президент Лулумен қоса өзара сыбайластық Бразилиядағы негізгі саяси партияларды басқарып отыр деп айыпталуда.

нығайту үшін қауырт әрекет етті. Қазіргі президент Мишель Темер (оңшыл саясаткер, Дилманы биліктен аластату кампаниясын басқарғанға дейін вице-президент қызметін атқарған) пара алу және ақша толған шабадандар түсірілген бейнежазбалармен қолы байлаулы еді, алайда ол түсініксіз заңды механизмдерді пайдалана отырып, билік басында қалуға болатындығын дәлелдеді. Бразилия сенатында жемқорлыққа қатысы бар деген күдік тудырған консервативті саясаткерлер көп; сенат мерзімнен бұрын сайлауды емес, Темерді қолдап, элита мен биліктің жауапкершіліктен құтылып кетуі нық орныққан бразилиялық дәстүрді ұстанды.

Үкіметтегі өзгерістер - кедей бразилиялықтардың күнделікті тұрмысы мен мүмкіндіктерінің өзгеріске ұшырауының алғышарты. Темердің сайланбаған кабинеті «кедейлерге» бағытталған Бразилия саясатынан бас тартып, зейнетақы мен әлеуметтік төлемдерді азайтты, әлеуметтік қызмет көрсетуге қатал шаралар қолданды, жаңа еңбек заңының күшін жойды және болашақта әлеуметтік шығындарды шектемекші.

Бразилияның жұмысшы партиясы дау ортасында қалды. Бұрынғы президент Лула да Сильва, партияның ең әйгілі акторы, жемқорлық бабымен айыпталып, он жылға бас

>>>

бостандығынан айрылды (қазір жазасын өтеуде). Партия базасы – бразилиялық бір жолғы жұмысшы қозғалысын қоса алғанда – таратылды.

Кез келген мемлекеттегі саясаткерлерді ғана «жаман» тұлғалар қатарына жатқызуға болмайды. Бразилияның мұнай және құрылыс компаниялары, агробизнес алпауыттары өздеріне тиімді үкіметтік келісім-шарттарды алу үшін жеке тұлғалар мен партияға пара берген. Кәсіпкерлердің көбі – оңтүстік африкалықтар ақ нәсілділер. Олар саудасаттық процестерін қадағалауға ұмтылған (неміс, қытай және британ трансұлттық корпорацияларымен қатар шағын кәсіпкерлікпен айналасатын қара нәсілділер де бар).

Оңтүстік Африкадағы саяси динамика мен бразилиялық ылаң арасында параллель жүргізуге болады. Шикізат тауарларын сатуға негізделген ел экономикасының рецессия жағдайында орта және жоғары тап салық төлеушілері мемлекеттік қаражаттың шығындалуына қатысты қадағалауын күшейте түседі. АҰК қазіргі басшылығы «сенімсіз» дауыс жинаумен байланысты жанжалдан құтыла алмай отыр. Дегенмен, парламенттегі орындардың басым бөлігі - осылардың қолында.

Президент Джейкоб Зуманың жемқорлығы құжаттармен расталды: миллиондаған үкімет долларлары оның жеке меншігіне жұмсалған. Сот отырысы жалғасып жатқанның өзінде электронды поштадағы ақпараттың жария болғаны үкіметтік келісім-шарттардың Зума отбасы мен жақындары пайдасына жасалғанын анықтады. Жақында ғана иммиграцияланған Гупта кланын ерекше атап өткен жөн. Гупта мемлекеттік қаражатты орынсыз пайдаланудың синониміне айнады.

Ақпараттың жария бола бастауы қоғам назарын жаһандық бухгалтерлік және заң фирмаларының мамандарына аударғты: лицензиясы бар есепшілер мен заңгерлер тиімді болып көрінетін келісім-шарттар жасаған, яғни мөлшерлемелерді алып тастаған немесе дұрыс емес келісім-шарттарды сертификациялаған. Қоғаммен байланысқа жауапты фирмалар да осы жүйенің қатысушы болған: Гупта консорциумының атынан әрекет ете отырып, Белл Поттингер қоғаммен байланыс британдық фирмасы «ақ монополистік капитал» агенттеріне Зума сынаушыларының назарын аудартуға тырысқан әлеуметтік желілердегі кампаниялар қызметін басқарып отырған.

Әрине, елдегі жағдайларға әлеуметтік мән мен тарихтың тікелей қатысы бар. Егер Бразилияда оңшыл саясаткерлер демократиялық жолмен сайланған үкімет реформаларының күшін жоя алса, Оңтүстік Африканың қара нәсілділері

апартеидтің оралуына жол бермейді. Демократиялық жолмен билікке келген үкімет, Бразилиядағы сияқты, кедей үй шаруашылықтары тұрмысының жақсаруына жағдай жасауға, мысалы электр қуаты мен ауыз суды қолжетімді етуден бастап зейнетақы төлеу мен грант беруге дейін ұмтылды.

Дегенмен, бразилиялық РТ орта тапқа жататын жақтаушыларының бір бөлігінен айырылып қалғанмен, Оңтүстік Африкада жағдай басқаша. Оңтүстік Африканың қара нәсілділері АҰК әлеуметтік қамсыздандыру бағдарламаларын кеңейтуге бағытталған әрекеттеріне түсіністік танытып отыр. Екі елде де нәсілдік изоляция тарихы бар, алайда Оңтүстік Африканың ақ нәсілділердің артықшылығын бекітетін саясатын айқын байқауға болады (саяси лоялдылық апартеидпен ұзақ күрестің көрінісі). Сондай-ақ, Оңтүстік Африка орта табындағы қара нәсілділер ақ нәсілді әйелдер басым жеке сектордағы жоғары лауазымдардан көрінбейді. Олар негізінен мұғалім, медбике, полиция, шенеунік немесе саясаткер сияқты мемлекеттік қызметтерді атқарады және АҰК осы лоялдылық сезімдерін күшейтеді.

АҰК саясатына лоялдылық, әсіресе жұмыссыздық деңгейі жоғары, әлеуметтік қызметтердің дұрыс көрсетілмеуі, байлық пен мүмкіндіктер бөлінуіндегі нәсілдік теңсіздік айқын байқалатын қалалық жерлерде әлсіреуі мүмкін. АҰК жастар қанатының бұрынғы харизмалық (және жемқор) көшбасшысы жас дауыс берушілердің басым бөлігін өзінің жаңа саяси партиясына үгіттей білді. «Экономикалық еркіндік үшін күресушілер» (EFF) партиясы өзгерістердің болатыны туралы күмәнді уәделер ғана беріп жатыр. Зума өз лауазымын сақтап қалатын болса, келесі сайлауда АҰК парламенттік орындарының біразынан айырылуы мүмкін, ал авторитарлы популистік EFF билікке келуі әбден ықтимал.

Әрі қарай не болмақ? Екі елде де антидемократиялық бетбұрыс қаупі бар және қауіп Трамптың билікке келуімен үдейді деуге негіз бар. 1990-шы жылдардан бастап Бразилия мен Оңтүстік Африка азаматтары өз демократиясын қолдау мен қорғауда АҚШ сияқты мықты одақтастарына үміт артатын, енді Трамптың сайлануымен Ақ Үй тарапынан болған үнсіздік демократияның кең таралуын тежейтін жаһандық сезімді күшейте ме? Бразилияның қазіргі үкіметі әскери төңкеріссіз-ақ сайланған үкіметтің бекіткен әлеуметтік азаматтық құқықтарын жоюда; Оңтүстік Африкада ақ нәсіл артықшылығының қайтып оралуы мүмкін болмағанмен, авторитарлы популизм қаупі шынайы. ■

Хаттарды Гай Сейдманға <gseidman@wisc.edu> жолдауға болады.

> Жіті бақылаудағы Аргентина

Хуан Игнасио Пиовани, Ла-Плата ұлттық университеті, Аргентина, ХӘҚ болашақты зерттеу (ЗК07) және Логика мен әдіснама (ЗК33) зерттеу комитеттерінің мүшесі.

CODESOC өкілдері мен PISAC директоры Хуан Пиовани 2017 жылы ғылым және технологиялар министрімен бағдарламаның болашағын талдауда. Суретті түсірген Ғылым және технологиялар министрлігі.

Аргентинаның ғылыми қауымдастығы жақында ғана құрылған Ғылым, технология және инновация министрлігін қуана қарсы алды. Министр болып тағайындалған Лино Бараньяо (химия ғылымдарымен айналысады) «Página 12» газетіне тереңдетілген сұқбат берді. Сұқбатында министр ғылыми зерттеулердің ұлттық экономиканың дамуына ықпалы, бағдарламалық камсыздандыру, нанотехнологиялар мен биотехнологияларды қолдауы туралы жоспарларымен бөлісті. Әлеуметтік ғылымдар рөлі туралы сұраққа Бараньяо оларды да қолдау қажет екендігімен келісіп, әлеуметтік ғылымдарды теологиямен салыстырып, әлеуметтік ғылымдардың нағыз ғылымға айналуы үшін түбегейлі әдіснамалық бетбұрыс жасауын талап ете отырып жауап берді.

Бараньяо сұқбаты әлеуметтанушылар арасында қызу талқыланып отырған айту артық болар, бірақ Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар факультеттері декандары кеңесі (CODESOC) министрден өз талабын нақтылауды сұрады. Декандар түсіндірме, кейбірі кешірім талап етті. Сондай-ақ, олар әлеуметтік ғылымдар қажеттілігі және олардың болашақта қоғам үшін қандай қызмет атқара алатындығын түсіндіру мақсатында министрмен бетпе-бет кездесудің жолдарын іздеді.

2009 жылы министр CODESOC пленарлық отырысына қатысуға келісіп, әлеуметтік ғылымдардың қоғамдағы

маңыздылығын көрсету үшін ірі жобаны қолдағысы және қаржыландырғысы келетінін жария етті. Бұл 2012 жылдан бастап CODESOC қарамағында Заманауи қоғам бойынша Аргентинаның ұлттық зерттеу жобасы (PISAC) негізінің қалануына жасалған алғашқы қадам болатын. Жобаға 50 мемлекеттік университеттің әлеуметтік ғылымдар факультеттері біріктірілді, Ғылым, технология және инновация министрлігімен және Жоғары білім саласындағы саясат секретариатымен (SPU) қаржыландырылады.

PISAC жобалау барысында күрделі мәселелерді шешу қажет болды. Біраз уақыттан кейін бірде бір жобаның ауқымды ғылыми және институттық мақсаттарға қол жеткізе алмайтыны айқын байқала бастады. Идеялары ортақ елдің түкпір-түкпіріндегі зерттеушілердің аға буыны мен жастарын біріктіретін зерттеу бағдарламасы тиімдірек еді.

PISAC қызметінің бірінші күнінен-ақ бағдарлама іргелі амбицияларға емес, 1983 жылы елдің демократияға оралуынан бастап үнемі толықтырылып және нығайып отырған аргентиналық әлеуметтік ғылымдардың бай дәстүрлеріне негізделетінін ашық жеткіздік. Дегенмен, кемшіліктерімізді де мойындадық: бөлшектену, өңірлік және институттық ассиметрия, зерттеу тақырыптары мен әлеуметтік құбылыстарға ғылыми түсінік беруде «metropolitanize» тенденциясы, (академиялық ортаның ішіндегі және одан тыс) әлеуметтанулық білімнің таралуындағы қиыншылықтар, перифериялық өңірлердегі немесе институттық контекстегі әлеуметтанулық зерттеу нәтижелерінің қажетті деңгейде ескерілмеу тенденциясы.

Аргентиналық әлеуметтік ғылымдардың дамуын сыни бағалау нәтижесінде үш зерттеу бағыты анықталды және олар ондаған жобаларды біріктірді. PISAC іргелі үш мәселе аясында ұйымдастырылды. Әрине, басты мақсат – теориялық тұрғыдан да, эмпириялық мәліметтерге де негізделген, пәнаралық талдау жасалған заманауи қоғам туралы есеп дайындау. Қоғамдық ғылымдар қызмет ететін институттық және ғылыми жағдайларды зерттеу мүмкіндігін пайдаланып, бұрын жүргізілген зерттеулердегі аргентиналық қоғам туралы білімді жүйелі жинай бастадық.

Бұл схеманың Майкл Буравойдың әлеуметтанулық жұмысындағы төрт типке, яғни сыни, кәсіби, саяси және

қоғамдыққа сәйкес келетіні қызығушылық тудырады. PISAC сыни әлеуметтанумен айналысады, себебі Аргентинадағы әлеуметтанулық зерттеулердің қалай жүргізілгендігін талдауға, оның басым теориялық және эпистемиологиялық негіздерін айқындауға, білім өндірісіндегі гегемониялық үлгілерге тәуелділігін анықтауға және т.б. ұмтылады. PISAC – кәсіби әлеуметтану: жалпы қабылданған әдістерді қолдана отырып, зерттеудің эмпириялық мәселелерін қарастырады, академиялық аудиторияға бағытталған ғылыми жұмыс қорытындыларын жариялайды. Сондай-ақ, PISAC академиялық ортаның референттік шеңберінен шығуға тырысады: PISAC зерттеу мәселелерінің бір бөлігі сарапшы пікірін ұсыну және әлеуметтік саясатқа ықпал ету үшін мемлекеттік органдармен және қоғамдық қозғалыстармен тығыз қызмет етіп, саясаттағы басымдықтарды қамтуға бағытталған. PISAC бұқаралық пікірталасқа қатысады, әдетте бұқаралық ақпарат құралдарында жиі көрініс табатын қоғам интерпретациясы мен әлеуметтік стереотиптерді сынға алады.

Білім өндірісі жағдайлары аландатқандықтан, әлеуметтік ғылымдардың ұлттық жүйесіне, ғылыми мекемелер мен жоғары оқу орындарының географиялық орналасуына, зерттеушілердің академиялық қызығушылықтарына, ғылыми-зерттеу бағдарламаларына, ғылыми жарияланымдар және т.б. жігі назар аудардық. Жаһандық Диалогтың осы нөмірінде Фернанда Бейгелдің мақаласы доминантты халықаралық ғылыми ережелерді ұстанатын және эндогенді бағдарламалармен тығыз байланысты ғалымдар арасындағы айырмашылыққа сүйене отырып, Аргентинада білім өндірісінің (және таралуының) қайшы стилдеріне талдау жасалған.

Бұрын жүргізілген зерттеу нәтижелерін жүйелеу үшін алты ауқымды тақырыпты таңдауды жөн көрдік: әлеуметтік құрылым; өмір сүру жағдайлары; мемлекеттік, үкіметтік және қоғамдық әкімшілік; азаматтық, әлеуметтік мобилизация және әлеуметтік конфликт; әлеуметтік және мәдени әртүрлілік; тұтыну мәдениеті және практикасы. Әр тақырып бойынша академиялық жарияланымдарды талдаумен және жүйелеумен мульти-институттық топ айналысып, өзіндік «әдебиетке шолу» жасап шықты; бұл ақпаратқа қолжетімділігі ашық, www.clacso.org.ar/libreria-latinoamericana сілтемесі арқылы CLACSO электронды кітапханасынан және <http://pisac.mincyt.gob.ar> сілтемесімен PISAC веб-парақшасынан жүктеуге болады. Жаһандық Диалогта жарияланып отырған Алехандро Гримсон мақаласында Аргентинаның «ресми» ұсынылған әлеуметтік және мәдени біртектілігі зерттеу нәтижелерінде сыналаныны көрсетіледі. Әлеуметтік және мәдени әртүрлілік пен әлеуметтік азшылықтар арасындағы күрес орын алған қоғамның шынайы көрінісін ұсынуда әлеуметтанулық зерттеулер рөлінің маңыздылығы сөз етіледі.

Заманауи Аргентина келбеті туралы жан-жақты талданған есеп болуы үшін 2000 астам тұрғыны бар 339 қалада үш ұлттық сауалнама жүргізуге шешім қабылдадық. Бірінші зерттеуде әлеуметтік құрылым мен өмір сүру жағдайларына назар аударылса, екінші сауалнамада әлеуметтік қарым-

қатынасты қарастырдық, ал үшіншісі құндылықтар, ұстанымдар және репрезентация мәселелерін қамтыды. Осы әдіснаманы таңдауымыздың бірнеше себебі бар. Біріншіден, зерттеу жұмыстарын қаржыландыруда басымдық түрлі мекемелер мен зерттеу топтарына бөлінетін шағын гранттарға беріледі, бұл ірі жобаларды жүзеге асыруға кедергі жасайды. Екіншіден, сапалық зерттеу стратегияларын таңдауға ұмтылысынан әлеуметтанушылардың сандық зерттеу әдістері мен құрылымдық талдауды ысыра бастады. Біздің (жеткіліксіз қаржыландырылған) сапалық зерттеуіміз шектеулі әлеуметтік жағдайларды, негізінен ірі қалаларды ғана қарастырғандықтан, аргентиналық қоғамның қазіргі келбетін ұсынғанда территориялық (немесе басқа да) айқын әртүрлікті ескермейді.

Жаһандық диалогта басылып отырған Агустин Сальвия мен Беренис Рубио мақаласында Аргентинадағы құрылымдық теңсіздік пен мобильділік және нақты таңдалған әлеуметтік топтардың өмір сүру жағдайлары сипатталған. Габриэль Кесслер ұлттық деңгейде қарастырылмаған әлеуметтік капитал, тіл тапқыштық, тұлғаның өзін идентификациялауы және әлеуметтік кедергілер, конфликтілі әлеуметтік қатынас, ұжымдық әрекет және оған қатысу сияқты мәселелер көтерілген әлеуметтік қарым-қатынасты зерттеуді негіздеп, ғылыми мақсаттарын талқыға салады.

PISAC нәтижелері жариялана бастаған уақытта Аргентинаның әлеуметтік ғылымдары алдында екі жаңа мәселе тұр: неолибералдың саясатқа өтумен байланысты жаңа саяси кезеңнің ушыққан сәтінде жұмыс жасап жатырмыз, яғни басқа елдердегі сияқты бізде де зерттеулерді қаржыландыру азайып барады. Бүгінгі күнге дейін үкімет PISAC-пен байланысты бастамаларды қолдағанымен, «PISAC Ғылым, технология және инновация министрлігі аясында институттанады ма?» және «Ауқымды әлеуметтанулық зерттеулердің жүргізілуін қамтамасыз ете алады ма?» деген сұрақтар маза бермейді.

Дегенмен, пост-ақиқат пікірлерінің артқандығына, әсіресе, әлеуметтік желілердегі әлеуметтік ғылымдарды мемлекеттік қаржыландыруға лайық емес идеологиялық, пайдасы жоқ деп мойындамайтын дискурстардың орын алуына куәміз. Дәл осылай, мемлекеттік шенеуніктер «қолданбалы» зерттеулер мен «тиімді», «құралдық» білімді жақтағанда, (сыни) әлеуметтік ғылымдарды ақтау еш нәтиже бермейді.

Қалай болғанда да PISAC нәтижелері әлеуметтік және институттық қатысушылар: әлеуметтанушылар, университеттер, қоғамдық ұйымдар, қоғамдық қозғалыстар, журналистер, саясаттанушылар мен саясаткерлер, – тарапынан мықты қолдау тауып отыр. Сәтсіздіктерге қарамастан PISAC нәтижелерін қоғамның белсенді бөлігінің қабылдауы Аргентинадағы әлеуметтанулық зерттеулердің жарқын болашағына үміт тудырады. ■

Хаттарды Хуан Игнасио Пиованиге <juan.piovani@presi.unlp.edu.ar> жолдауға болады.

> Аргентинадағы әлеуметтік ғылымдардың картасы

Фернанда Бейгель, Куйо ұлттық университеті, Аргентина, ХӘҚ Әлеуметтану тарихы бойынша зерттеу комитетінің мүшесі (ЗК 08)

Ғылым және технологиялар министрлігі мен Буэнос-Айрестегі ұлттық ғылыми және техникалық зерттеулер кеңесі. Суретті түсірген Хуан Игнасио Пиовани.

32

Соңғы 40 жылда ғылымның географиялық картасы біртіндеп «универсал» тіл мен жазу стилі енгізілген мақалалар жүйесінің, сонымен қатар бірнеше беделді орталықтарды құрып, Ғылыми ақпарат институтының (ISI, қазір Clarivate Analytics немесе Web of Science деп аталады) басылымдарында жұмыстары жарияланбаған ғылыми қауымдастықтарды шетке ығыстыру сияқты мейнстримді қалыптастыру арқылы өзгерді.

Сондай-ақ балама академиялық желілерді, соның ішінде ашық қолжетімділік үшін күресті жандандыру және «Латын Америкасындағы ғылыми жарияланымдар» сияқты аймақтық желілерді жасауға назар аударыла бастады. 1960-жылдардан бастап латынамерикалық әлеуметтік ғылымдар аймақтық орталықтардың араласуымен мәртебелі бағыттардың «аймақтануымен» қатар ғылым саясатының «национализациясын» бастан кешірді.

Халықаралық жүйеден тыс осы жергілікті жүйе тек

басылып шығатын индекстелмеген көптеген журналдардан тұрады. Журналдардың таралымы шектеулі, дегенмен бұл халықаралық академиялық кеңістіктің емес, жергілікті кеңістіктің тұрақтылығын көрсетеді. Аталмыш перифериялық ғылыми салалардың динамикасы қандай? Менің ойымша, осы бір әртүрлі интеллектуалдық жүйелер қарама қарсы бағыттарды қалыптастырады, яғни нәтижесінде «екіжүзді» академиялық элита пайда болады: оның бірі сыртқы әлемге бағытталса, екіншісі ішкі, жергілікті қауымдастыққа бағытталған.

Бағалау мен академиялық жарияланым арасындағы тығыз байланыс мойындаудың саналуан жүйесінің (өмір сүруге бәрінің құқы бар, бірақ нәтижесі әртүрлі) ұлттық шекарадан тыс болуына байланысты заңдастырудың әртүрлі принциптеріне ықпал етті. Әлемдік академиялық жүйедегі интеллектуалдық схемалар сегменттенуінің тереңдей түсуі және олардың перифериядағы ғалымдардың жағдайына ықпалы тек ағылшын тілінің үстемдігіне байланысты ғана

>>

емес, бұл схемалар өзара бәсекелес бағалау мәдениеттері мен құрылымдық сәйкессіздіктерден қуат алады. Академиялық теңсіздікті қалыптастыратын үш тұғырлы иерархиялық принцип – жарияланым тілі, институттық негізі мен пәні.

Аргентина – стилдердің өндірісі мен қоғамдық қолжетімділікті талдау үшін таптырмас ел. Соңғы жылдары қомақты мемлекеттік қаржыландыру жүзеге асты, әртүрлі докторлық бағдарламаларды шоғырландыру және Аргентинаның шәкіртақылық бағдарламаларында айқын «ұлтшылдық» сарынның пайда болуы және ғылыми зерттеулерге қаражат бөлу.

Соңғы онжылдықта толық күн жұмыс жасайтын зерттеушілер саны үш есеге артты, яғни, 2003 жылы 3694 болса, 2015 жылы 9 236 жетті. Алайда, осы жылдары әлемдік үстем академиялық ортаға бағытталғандар мен ішкі мәселелерге бағытталған аргентиналық ғалымдар арасындағы алшақтық арта түсті.

Мақалаларды индекстеу мойындау тұрғысынан саналуан нәтижені көрсетеді. Ұлттық зерттеу агенттігі CONICET-те Web of Science немесе Scopus-та индекстелетін халықаралық (мейнстрим) журналдардағы мақалалар жоғары бағаланады. Соған қарамастан, әлеуметтік және гуманитарлық, сондай-ақ аграрлық ғылым бойынша CONICET-тің басылымдарындағы, SciELO немесе Latindex индекстеген латын америкалық журналдарындағы мақалалар бағаланады. Сапа мен оригиналдықты бағалау стратегиясының бүйрегі индекстеу, импакт фактор немесе Хирш индексіне бұрып тұрады, мұның бәрі – библиометриялық мәліметтер, олардың сапасы – шындығына келсек, даулы.

Ұлттық немесе жергілікті индекстелмеген журналдардағы мақалалар, көп жағдайда астаналық университеттерде оқымағандар үшін мансап баспалдағы болып есептеледі. Ұзақ уақыт бойы университеттік автономия мен саясилану дәстүрі аса мықты болған Аргентинаның жоғары білім беру жүйесіндегі мойындаудың аймақтық ережесі жергілікті ғалымдардың халықаралық стандарттарға жауап бермейтін мақалаларын жариялайтын, негізінен қағазға басылатын жүздеген баспа өнімдердің өте динамикалық кеңістігі болып отыр. Бұл жұмыстардың сапасы нашар деп айта аламыз ба? Осы үлкен локалды жүйелердің зерттелмегенін ескере отырып, біз олардың ғылыми құндылығын бағалай алмаймыз, дегенмен осы жергілікті бағыт, әсіресе, әлеуметтік ғылымдарда көптеген мекемелерде басым жайы бар.

Осындай әртүрлі бағалау мәдениетімен (тіпті қарама қарсы) аргентиналық әлеуметтанушылардың бірі жергілікті жағдайға, ал екіншілері халықаралық күн тәртібіне бағытталып, қинала қатар өмір сүріп жатыр. Әңгіме елдің 50 ұлттық университеттеріне жұмысқа қабылдаудың әртүрлі ережелеріне сәйкес ұлттық зерттеу мансабын қалыптастырудың екі түрлі тәсілі (бірі CONICET, екіншісі ұлттық университеттерде) туралы болып отыр.

> «Мансабыңыздағы» бес үздік еңбек

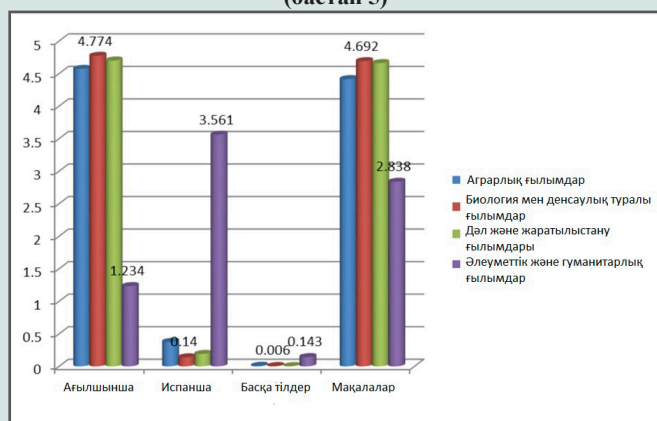
Әлеуметтанушылардың CONICET-те жарияланған халықаралық стандарттарға сәйкес еңбектері қандай? Қызметтік лауазымын көтеруге ниет білдірген 4842 адамнан тұратын (бас жиынтық – 7906) жиынтықты қарастырайық, оларға «өзінің бес үздік еңбегін» таңдап алу қажет. Осы мысалға CONICET-тегі 2015 жылғы барлық белсенді зерттеушілердің жартысынан астамы енгізілген, іріктеу пән, жасы, ассистент, адъюнкт, тәуелсіз, аға оқытушы сияқты лауазымдар бойынша жасақталған. Лауазымдарға өтініш жылына бір рет беріледі және ерікті болып табылады.

Осы жағдайда өтініш берушілер іріктеу комитетіне ұнайды деген ниетпен өздерінің бес үздік жарияланымын белгілеп көрсетулері керек. Осылайша, олардың таңдауы мекемедегі бағалау критерийлері бойынша өзара ымыраны қамтамасыз етеді. Көп жағдайда, әсіресе, әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдарда таңдалған жарияланымдар зерттеушінің түйіндемесіндегі барлық жарияланымдардың сапасын көрсетпейді.

Іріктелген жиынтықтағы еңбектер базасында 23852 атау бар, жарияланымдардың тізімі, жарияланымның типі (кітап, кітаптың тарауы, мақала, конференцияға мақала, техникалық есеп) мен тілі.

Бес «үздік» еңбектің тілі біртекті: ағылшын тілінде орташа 5-ке жуық (4,13-тің 4,02 ерлер арасында және 3,91 әйелдер арасында). Осы орташа көрсеткіш ең ересек ұрпақ арасында сәл төмендеу (65-85 жас), алайда айырмашылық аз, себебі Аргентинада ағылшын тілінде жариялау соңғы онжылдықтарда үрдіске айналды. Тілдің басымдығына назар аударатын болсақ, ғылым салалары бойынша талдау ағылшын тіліндегі жарияланымдардың басым бөлігі «дәл» ғылымдардың еншісінде екенін көрсетті (орташа 4,77), ал әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдарда орташа мән 5-тен 1,23 ғана.

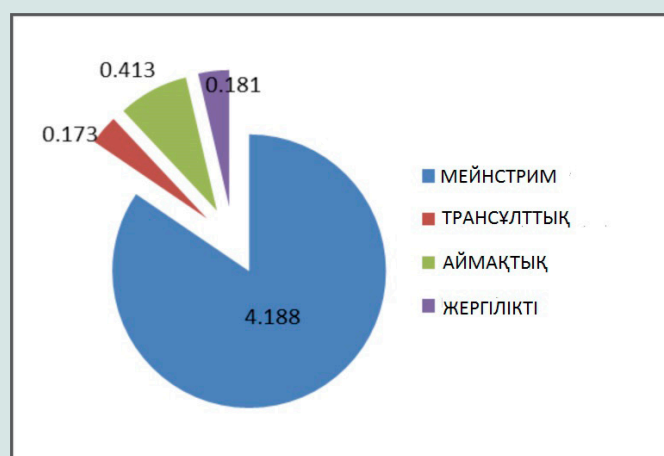
Сурет 1: ғылыми салалар бойынша 5 үздік мақала 2015 жыл (n=23,852).
Мақаланың тілі мен типі бойынша орташа көрсеткіші (бастап 5)¹

Жарияланымдар типі нұсқаларды әжептәуір түрлендіреді: аға буынның ғалымдар, сонымен қатар әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар өкілдері арасында кітаптар мен кітаптардың тарауларын шығару анағұрлым көп тараған. Жасырақ ұрпақ арасында да (31-44 жастағылар) үздік деп танылған 5 жарияланған жұмыстың 4,4 қағазда, бұл - ғылыми салалардың бәрінде дерлік «қағаз» жарияланымдардың артып отырғандығының куәсі. Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар бойынша зерттеушілердің мақалаларының орташа саны 5-тен 2,8. Өкінішке орай, біздің қолымызда академиялық кітаптардың басылымы туралы аймақтық немесе ұлттық зерттеулер жоқ.

Бір қызығы, іріктеуге енгізілген 941 SSH зерттеушілерінің басым бөлігі ұлттық университеттерде немесе Буэнос-Айрес Университеті сияқты CONICET ынтымақтаса жұмыс жасайтын бірлескен халықаралық орталықтарда қызмет етеді. Біліміне келсек, 33,7% докторлық дәрежені осы университетте алған, бұл – іріктеу жиынтығы бойынша орташа көрсеткіштен сәл жоғары, ал 43,5% бакалавр дәрежесін Буэнос-Айрес Университетінде алған, бұл – іріктеу жиынтығы бойынша орташа көрсеткіштен анағұрлым жоғары. Жынысы бойынша қарастырсақ, әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар бойынша зерттеушілердің 56% – әйелдер, олардың 5 «үздік» еңбегінің 1,14 ағылшын тілінде жарияланған. Ерлердің ағылшын тілінде жариялаған еңбектері бойынша орташа көрсеткіш – 5-тен 1.35 тең. «Феминизацияланған» деп есептелетін пәндерді салыстырсақ, қолданыстағы тілге байланысты біршама нұсқаларды көреміз, сондықтан бұл жерде гендер басты фактор болмай қалады. Мысалы, әдебиет бойынша еңбектер негізінен испан тілінде болса, психологиядан негізінен ағылшын тілінде.

Сурет 2: 5 үздік мақаланың орташа мәні 2015 ж (n=7,071)

Зерттеушілердің өздері «мансаптарындағы үздік» деп тапқан еңбектері туралы қандай қортынды жасай аламыз? 2 суреттен көрініп тұрғандай, еңбектердің 83% Web of Science немесе Scopus басылымдарындағы мақалалар. Қалған 17% осы мейнстримдерден тыс жарық көрген, бұл зерттеушілердің 76% құрайтын әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар бойынша оқытушылардың санына сәйкес келеді және халықаралық конференциялар мен интеллектуалдық патенттер туралы есептер (24%).

CONICET–тегі әлеуметтік ғылымдар бойынша еңбектер оригиналдыққа емес, индекстеу негізінде мақалалардың сапасын бағалаудың жалпы жүйесіне сәйкес келеді. Осы салада рейтингі жоғары журналдарда жариялау төмен болғанына қарамастан, аймақтық индекстеуге берілген мәртебе елеулі. Аргентинадағы жалпы жарияланымдардың бар болғаны 7% төменірек бөлігін құрайтын әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар бойынша еңбектерді Sci-ELO, Latindex, сонымен қатар DOAJ мен Dialnet сияқты трансұлттық жүйелер сақтаушы болып табылады. Осы пәндердегі басым тенденция – негізінен Latin-dex индекстейтін испан немесе португал тілдеріндегі латынамерикалық басылымдардағы жарияланымдар.

Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар бойынша зерттеушілердің басым бөлігі өз түйіндемелерінде халықаралыққа қарағанда, жергілікті жарияланымдарды көбірек көрсеткен, алайда осы «мансаптық» еңбектер туралы зерттеу CONICET-тегі ғылыми және мәртебелі жұмыс түсінігіне қатысты ымыраға келудің арта түскендігігін айқындайды – аталмыш зерттеуде біз осы тұжырымдар осы ғалымдардың мансап траекторияларын толығымен айқындайды деп табан тіресе алмайтынымыз түсінікті. Ел бойынша CONICET кеңістігі анағұрлым кеңейді және осылайша, Аргентинаның академиялық қауымдастығында әртүрлі деңгейде болса да халықаралық өлшемдер пайда бола бастады. Дегенмен, аргентиналық академияда мәртебені бөлісу – өзараықпалдастықтағы және әралуан заңдастыру принциптері мен мойындау жүйелері біте қайнасқан күрделі процесс. ■

¹ Осы екі гистограмма үшін мәліметтерді Beigel, F. (2010) "Social Sciences in Chile (1957-1973) табуға болады. Академияны құрудың автономды процесінің лабораториясы Alatas and Sinha-Kerkhoff (eds.), *Academic Dependency in the Social Sciences: Structural Reality and Intellectual Challenges*. New Delhi: Manohar, pp.183-212; және Beigel, F. (2016) "Peripheral Scientists, between Ariel and Caliban. Institutional Capital and Circuits of Recognition in Argentina. The 'career-best publications' of the researchers at CONICET" in *Dados* 59(4): 215-255.

Хаттарды Фернанда Бейгелге <mfbbeigel@mendoza-conicet.gob.ar> жолдауға болады.

> Аргентинадағы әлеуметтік және мәдени саналуандық

Алехандро Гримсон, Сан-Мартин ұлттық университеті, Аргентина

Боливиялық иммигранттар әртүрлілікті паш етуде және сонымен қатар Буэнос-Айрестегі гей-шеруде иммигранттарға қатысты нәсілшілдікке қарсылық көрсетуде, 2016. Суретті түсірген Федерико Карузо.

Әдетте әр ұлт өзін біртекті ағза ретінде анықтағанмен, әлеуметтік-мәдени мәселелерде әртүрлілік басым болып барады және Аргентина – осының айқын мысалы. Аргентиналықтардың басым бөлігі Аргентинаға қарағанда, Бразилияда байырғы халық саны көп деген пікірде: шындығында, 2010 жылы жүргізілген ұлттық халық санағының нәтижелеріне жүгінсек, Бразилияда 850 000 адам өзін байырғы халықпен идентификацияласа, Аргентинаның 950 000 азаматы байырғы халық өкілі екендігін көрсеткен, яғни бразилиялықтардың 0,4% және аргентина халқының 2,4% – байырғы халық.

Аргентина (дүниежүзінде жер көлемі бойынша сегізінші орында) үкіметі Оңтүстік Америкада ел орталығы Буэнос-Айрес көшірмесі болуы тиіс қоғамның еуропалық үлгісін жасады. Бірақ, соңғы онжылдықта қоғамның осы үлгісі дағдарысқа ұшырады. Байырғы халық талаптары, жаңа космополитизм, мемлекет әлсіздігі және оның қоғамды біртектілендіретін шараларды қолдануынан алшақтауы әлеуметтік ғылымдар саласында зерттеулер санының артуымен тұспа-тұс келді. Енді мемлекет еуропалық, ақ нәсілді және орталықтандырылған жүйе ретінде қарастырылмады. Дегенмен, зерттеушілер неолибералды мультикультурализммен байланысты жаһандық деңгейде ел ішіндегі әртүрлілікті жариялаудан қашты.

> Дәстүрлі пікір: европеизм және «балқыту қазаны»

Аргентинаны «балқыту қазаны» ретінде сипаттайтын нарратив іргесі мемлекеттің ұлттық жобасында нық орналасқан. Бұл көзқарасқа сенсек, аргентиналықтар

>>

«кемемен келгендер» (испандықтар, итальяндықтар, поляктар және т.б.), яғни халықтың еуропалық ак нәсілді сипатын айқындай отырып, жобаны шектейді. Байырғы халық пенен шығу тегі африкалық халықтың болуын жоққа шығарып, мемлекеттің кеңістікте ұйымдастырылуымен байланысты гегемониялық пікір басым. Орталықтандырылғандар мен «porteño» (Буэнос-Айрес тұрғыны) артықшылықтарға ие.

Бразилиядағы сияқты Аргентинаның «балқыту қазанында» байырғы халық және африкалық-аргентиналықтар жоқ, тек еуропалық ұлттардан шыққан «нәсілдер» ғана бар. Он тоғызыншы ғасырдың аяғынан бастап, аргентиналық үкімет иммиграция, экономикалық прогресс және мемлекеттік білім беруді дамыту арқылы «өркениетті» ұлт құруға талпынған болатын. Бұл жобаға сәйкес еуропалық иммиграция жергілікті халықтың мәдени ұстанымдарын (даму жолындағы кедергілер ретінде бағаланды) жоя алу қабілеттілігіне негізделді.

Әлеуметтік интеграцияны жүзеге асыра алатын біртекті мәдениетке ие этностық негіздегі ұлт құруда үкімет тарапынан көрсетілген қысым кез келген балама немесе ерекше идеяны теріс бағалады немесе мүлдем назарсыз қалдырды. Бүгінгі күнге дейін гомогендеу процесі сәтті жүргізілді, этностар институттар тарапынан тыйым салынған саяси тақырыпқа айналды. Осылайша, Аргентина екі түрлі «теңсіздікті» қарастыратын пакт негізінде дамыды: этникалық ерекшеліктерге тыйым салу немесе одан қашу және азаматтыққа қол жеткізудің алғышарты – мәдени біртектілікті қолдау.

Пакт аясында элита немесе қалалық орта тапқа мүше болғысы келетін аргентиналық алдымен «ағартылуы» тиіс; нәтижесінде біреулердің дискриминациядан айрылу мүмкіндігі бар еді. Алайда, бөліну жұмысшылар мен кедей, «негр», варвар және «ішкі мигранттар» деп танылған топтарды, әсіресе, олар ірі саяси оқиғалар қатысушылары болғанда, ескермеді. Осы жабайылыққа аргентиналық, ак нәсілді, еуропалық, білімді деп саналған өркениет қарсы қойылды.

Қазір халықтың 56% байырғы халық қаны бар, бірақ олар өздерін байырғы халықпен идентификацияламайды. Аргентина ұзақ уақыт аралығында байырғы халықты, оның территориялық, діни, тілдік ерекшеліктерін мойындамай, жоққа шығарып отырғанмен, Аргентина саяси тарихының түйіні стандарттау мен жоққа шығарудың тарихи матрицасына кіріктірілген.

Аргентинаның өркениетті үлгісі бинарлы болды да, мемлекеттің дихотомиялығы туралы әлеуметтік имиджі бүгінгі күнге дейін кең қолданылады: ақ нәсілді немесе қара нәсілді, өркениет немесе жабайылық, астана немесе аймақ, перонистіктер (Peronist партиясының жақтаушылары) немесе антиперонистіктер.

> Нәсілшілдік және таптық

Аргентина – «нәсілшілдері жоқ нәсілшілдік» елі. Егер ескі аңызды еске түсірсек: «Аргентинада нәсілшілдік жоқ... себебі, «негрлер» жоқ». Дегенмен, «негр» немесе «жаны қара (negro de alma)» ұғымдары шығу тегі африкалықтардан гөрі кедейлерге, қаланың лас, қараңғы түкпірлерінде өмір сүретін тұрғындарға, кәсіподақ жұмысшыларына, көшедегі қылмыскерлерге, Бока-Юниорс футбол командасының жанкүйерлеріне және перонистіктерге қатысты қолданылады.

Дегенмен, нәсілшілдік және ксенофобиялық кампанияларды ашық жүргізген бірде - бір саяси партия қажетті дауыс жинай алмады. Аргентиналықтардың барлығы нәсілшілдер емес және нәсілшілдік әртүрлі сипатта көрініс тауып отыр, мысалы, көрші мемлекеттен келген иммигранттарға қарсы нәсілшілдік провинциялардан келген қара нәсілді мигранттарға («el interior»), африкалықтардың ұрпақтарына (жақында ғана Сенегалдан келгендерге) немесе азиялықтарға қарсы нәсілшілдіктен ерекшеленеді. Сондай-ақ, нәсілшілдік тап ұғымымен тығыз байланысты, «негр» термині «кедей» ұғымының синонимы ретінде қолданылады.

Әлеуметтанулық зерттеулер нәсілшілдік пен таптық негізінен өмір сүру деңгейі жоғары ақ нәсілді тұрғындар тұратын аудандарда айқын сипаттарға ие болғанымен, басқа әлеуметтік топтар тілінде де жиі көрініс табатынын көрсетті. Ең жаманы, «негр» сөзі күнделікті өмірде достар, балалар мен ата-ана немесе ғашықтар арасындағы жағындықты білдіру үшін қолданылатындығында. «Че, негр» (Che, negro) – қымбат адамын өзіне қарату үшін пайдаланылатын бейресми еркелетіп айтылатын сөз.

> Өңірлік, тілдік және діни айырмашылықтар

Аргентина қоғамы ұстанымдары, тәжірибелері, рәсімдері мен идентификациясы тұрғысынан біркелкі емес. Алайда, біртектілікті насихаттайтын гегемониялық мәдениет елдегі өңірлік және провинциялық әртүрлілікті мойындамауымен қатар кез келген әлеуметтік-мәдени (әдеби және ғылыми шығармаларды) туындылардың маңыздылығын да төмендетті.

Испан тілі мен католик шіркеуі – Аргентинадағы мемлекет жүргізген идентификация саясатының өзегі. Ал, шындық – күрделі. Кичва және Гуарани сияқты байырғы халық тілінде бірнеше провинция сөйлейді, мигранттар ретінде өмір сүріп, 1980 жылдардан бастап ықтияр хат ала бастаған қытайлықтар мен корейлықтар және Испания мен Италияға көшіп кеткен тұлғалар да тілге ықпал етті, яғни ел халқы әртүрлі идиомалармен, екпінмен сөйлейді. Дін жағдайы мүлдем қиын: байырғы халықтың бір бөлігі христиандықты қабылдаса, екінші бөлігі ата-баба сенімін ұстанып, осы сенім негізінде идентификация процесі жүреді. Қазіргі таңда аргентиналықтардың көбі иудаизм, түрлі протестанттық ағымдарды, африкалық-бразилиялық сенімдерді, исламды, буддизм мен спиритизмді ұстанады.

> Әлеуметтік-мәдени әртүрлілік және Аргентина болашағы

Егер аргентиналықтар елінің әртүрлігіне назар аударма бастамаса, кез келген мемлекетте орын алатын дағдарыс кезеңдері сияқты Аргентинадағы осы кезеңдер дискриминациялық тіл мен практиканың мораль, мәртебе және құқық иерархияларына өтуіне ықпал етуі әбден мүмкін. Ұзақ уақыт бойы Буэнос-Айрес дұрыс үлгі, ал қалғандары артта қалғандықтың белгілері ретінде қабылданды.

Қазіргі таңда иммигранттар елі болып саналатын Аргентина жұмыс істеуге келген «жаңа иммигранттарды» қошеметтеп қарсы алғанымен, күнделікті өмірдегі әлеуметтік өзараықпалдастықта олармен байланыс орнатпайды. «Жаңа иммигранттарды» «жаңа» деуге келмейді, себебі дискриминацияға ұшырайтын иммигранттардың басым бөлігі Боливия және Парагвай сияқты көрші елдерден келетін адамдар және олардың Аргентинада болғанын 1869 жылғы ұлттық халық санағынан бастап көруге болады. Аргентина халқының 2% кем емес және 3,1% көп емес бөлігін көрші елдердің азаматтары құрайды. Иммигранттардың Аргентинада дүниеге келген бала-шағасы «боливиялықтар»

деп аталады: бұл солтүстік-батыстан келген мигранттарға, кейде кедейлерге таңылатын атау.

1990-шы жылдары жұмыссыздық деңгейі алдымен 15%, одан кейін 23% жеткен кезеңде осы феномен кең етек алды. Иммигранттардың «жұмыс орындарын тартып алып қоюы» туралы пікірлер көп қоғамдарға таныс, бірақ Аргентина жағдайы басқа: 2002 жылғы экономикалық дағдарыс ксенофобияны төмендетіп, 2004 жылы иммигранттар құқықтарын қорғайтын заң қабылданды. Зерттеулер нәтижелері негізгі нәсілшілдік пен таптық белгілердің сақталып, саяси сипаттағы ксенофобиясыз әлеуметтік нәсілшілдікке трансформацияланып жатқанын көрсетіп отыр.

Рецессия кезінде жұмыссыздықтың артуымен қоғамдық орындарда дискриминациялық тіл өзектілігі де, ықпалы да күшейеді. Әзірше, әртүрлілік Аргентинаның еуропалық деп есептелетін дәстүрлі өмір сүру бейнесін шайқалтып тұр; демократиялық, инклюзивті және мәдениетаралық балама ұсынылмайынша нәсілшілдік және таптық әділетсіздік сақтала береді. ■

Хаттарды Алехандро Гримсонға <alegrimson@gmail.com> жолдауға болады.

> Заманауи Аргентинадағы әлеуметтік теңсіздік

Агустин Сальвио мен Бернис Рубио, Буэнос Айрес университеті, Аргентина

Буэнос-Айрестің бай және кедей аудандары.
Суретті түсірген Хуан Игнасио Пиовани.

Латын Америкасындағы қоғамдардың басым бөлігіне мешеулік пен терең теңсіздік тән. Дегенмен, XX ғасырдың ортасында аргентиналық қоғам балама сипаттағы сурет сияқты еді: салыстырмалы түрде аса терең теңсіздік пен әлеуметтік мобилдіктің жоғары деңгейі тән интеграцияланған, яғни урбандалудың жоғары деңгейі, толық жұмыспен қамтамасыз етілу, жалпыға бірдей денсаулық сақтау саласы мен білім беру, дамыған аралық

>>

индустрияландыру және кеңінен тараған орта тап. Алайда, бұл қоғам өзінің сарғая күткен болашақ прогресінен бас тартуға мәжбүр еткен өзгерістерге ұшырады. Әсіресе, XX ғасырдың соңында аргентина қоғамы неолибералдық құрылымдық реформалардың нәтижесінде мешеулік қақпанына түсіп қалды: экономиканың либералдануы, сауданың ашықтығы мен қаржылық икемділік тұрақсыздыққа, жұмыссыздықтың өсуіне, кедейлікке және әлеуметтік маргиналдануға, қоғамдық денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қорғаудың нашарлауына алып келді.

Теңсіздіктің тереңдеуімен, ішкі шиеленістер және әлеуметтік толқулармен сипатталған осы процестер циклі 2001-2 жылдары Аргентинаның заманауи тарихындағы ең жойқын экономикалық, әлеуметтік және саяси дағдарысқа ұшыраған қоғамды қалыптастырды.

Қолайлы халықаралық ахуал XXI-ғасырдың алғашқы онжылдығында экономикалық, кәсіби, әлеуметтік, саяси және институттық қайта жаңғыруға мүмкіндік туғызған еді. Бірақ бұл кезең ұзаққа созылмады: экономика тоқырады және қоғамның құрылымдық бөлшектенуі айқын бола түсті. 2015 жылға қарай аргентина қоғамы маргиналданған, кедей және тапсызданған сегменттердің бірнеше қабатынан құралды. Шамамен халықтың 30% кедей болып саналса, ал халықтың 6% кедейліктің ең төменгі шегінде өмір сүреді, яғни өзінің отбасын жеткілікті дәрежеде азықпен қамтамасыз ете алмай отыр. Кедейлік қалалық маргиналданудың кеңінен етек жаюымен де күрделене түсуде: қожалықтардың 35% канализациялық желілерге қосылмаған, 20% су жоқ болса, 15% қауіпті баспаналарда тұрып жатыр.

Әлеуметтік жағдайдың нашарлауына байланысты әртүрлі әдебиеттерде оған жауап ретінде мойындамаудан бастап шовинизм мен виктимизацияға дейінгі аралықтағы күй шарықтады. Аргентиналықтар көбіне өздерін ұлтты жасақтау процесі дәуірінде мемлекет ұсынған салыстырмалы түрде жағдайы бірқалыпты қалалық орта таптың дамуымен бекітілген стереотипті мифтік бейнедегі бір тектес, ынтымақтағы, интеграцияланған және меритократиялық қоғамда өмір сүріп жатырмыз деп қиялдайды. Дегенмен, аргентиналықтардың екінші үлкен бөлігі өздерін әлеуметтік, саяси және экономикалық мәселелері шиеленіскен әлемдегі ең кедей және неғұрлым сенімнен жұрдай болған елдердің бірінде өмір сүріп жатырмыз деп есептейді.

Осы қарама-қарсы бейнелер, яғни керемет өткен шақ пен декаденттік осы шақ салмақты ойды ғана емес, бүкіл бұқаралық ақпарат құралдары мен саяси дискурсты жаулап алды. Заманауи қоғам бойынша Ұлттық зерттеу бағдарламасының (PISAC) негізгі жобаларының бірі Аргентинаның әлеуметтік құрылымын Ұлттық шолу (ENES) өзара тығыз байланыстағы екі процесті осы тұрғыда қарастырады: әлеуметтік теңсіздіктің құрылымын; және халықтың өмір сүру жағдайы, әлжуаз топтар және нақты

әлеуметтік сегменттер. Аргентинада мықты әлеуметтік статистиканың немесе қоғамды жан-жақты құрылымдық зерттеудің жетіспеуіне байланысты PISAC алғашқы мәліметтерді өндіруге де, стратификация және әлеуметтік мобилдік, өмір сүру ортасы, өмір сүру жағдайлары және әртүрлі аймақтардың, секторлардың және әлеуметтік топтардың репродукциялық әлеуметтік стратегиялары сияқты негізгі мәселелерді зерттеуге де қомақты үлес қосты. PISAC-тың стереотипті және мифтік өзін-өзі бағалауды сынай отырып, қоғамның эмпириялық бейнесін жасауға көмектескені де аса маңызды.

Мәліметтер Аргентинаның әлеуметтік құрылымының шындығында әртекті, тең емес және фрагментарлығын көрсетіп отыр. Жоғарыда – дәстүрлі отбасылардан тұратын саяси және экономикалық элита, ал жаңа буржуазияның қоғамдағы үлесі үш пайыздан төмен. Бұдан төмен орта таптың жоғары қабатына корпорациялық директорлар, кәсіпқойлар, іскерлер, ауыл шаруашылығындағы өндіріс иелері және орташа саудагерлер, сонымен қатар экономиканың неғұрлым дамыған секторларының білікті мамандары мен қызметкерлері орналасқан. Элитамен бірге осы сегмент қоғамның үштен бірін құрайды. Бұл әлеуметтік секторлар оңтүстік Еуропаның орта таптарын сипаттайтын білім деңгейі, өмір сапасы және тұтыну құрылымы бойынша батыс мәдениетімен тығыз байланысты. Осы топ өкілдерінің басым бөлігі Буэнос-Айрес қаласы мен оның маңында, орталық Пампастағы басты қалаларда және жергілікті орталықтардың жабық орамдарында шоғырланған.

Әрі қарай халықтың тағы 33% шағын кәсіпорындардың иелерін, біліктілігі орта және төмен жұмыскерлер, зейнетке шыққан зейнеткерлер және кейбір тәуелсіз мамандарды қамтитын орта немесе тығырықтағы төменгі орта тапты құрайды. Осыған қарамастан олар кедейлік шегінен жоғары табысқа ие және жұмыстарында базбір тұрақтылық бар (соның ішінде маңыздысы жұмыстары ұлттық қолдау жүйесімен байланысты), бұл топтың әлеуметтік мобилдік мүмкіндіктері төмен немесе тіпті жоқ және топтағы адамдар экономикалық құлдырау мен технологиялық өзгерістерге аса тәуелді. Қоғамдық қызмет көрсету нашарлауына байланысты осы төменгі орта таптағылар өмір сапасын жақсарту мақсатында талаптарының көбіне сәтсіз болуына қарамастан жекеменшік көлік қызметіне, денсаулық сақтау және білім беруге қол жеткізудің жолдарын жиі қарастыра бастады.

Сонымен бірге аргентиналықтардың қалған 33% пирамиданың табанындағы әртүрлі қабаттарды құрайды: кедейленген бұрынғы орта тап, жаңа кедейлер және тапсызданғандар. Әдетте осы қабатқа біліктілігі жоқ, өздерін жұмыспен қамтығандар, шағын кәсіпорындардағы бейресми жұмыскерлер, ауыл жұмысшылары немесе шеткі аймақтардағы ұсақ ауылшаруашылық өнімдерін өндірушілер кіреді. Олардың кірісінің басым бөлігі тұрақсыз немесе кездейсоқ жұмыстан, сондай-ақ әлеуметтік көмектен түседі. Олар – сапасыз мемлекеттік қызметтерді

>>

және мемлекеттік білім беру мен денсаулық сақтаудың дамыған инфрақұрылымын негізгі тұтынушылар. Әдетте, олар құлазыған қала маңында немесе ірі мемлекеттік, әсіресе Аргентинаның солтүстік-шығысы мен солтүстік-батысындағы, тұрғын үй кешендерінде тұрады.

Осы соңғы топта көптеген үй қожалықтары үлкен қиыншылыққа тап болып, инфрақұрылымдық дефицит пен экологиялық тәуекелге ұрынып отыр. Сонымен қатар елдегі жұмыссыздардың көпшілігі (9%) және бейресми жұмыскерлер (30%) де осы сегментке қосылады. Топқа орта мектепті әлі аяқтамаған жастардың 45%, сондай-ақ 15% бала-жұмыскерлер мен 8% азықтың жетіспеушілігінен зардап шегетін балалар кіреді. Бұл үй қожалықтарындағы әйелдер қатал экономикалық, әлеуметтік және саяси окшауланудан зардап шегеді, ішкі міндеттерге байланысты немесе бейресми еңбек нарығында жұмыс жасау үшін бірнеше жылдан кейін мектепті жиі тастап кетеді.

Қазіргі кезде зерттеушілердің көпфункционалы тобы заманауи аргентиналық қоғамның неғұрлым толық мазмұнын ашып көрсете алатын PISAC дайындаған мәліметтерді талдап, жинақтауда. Талдау жұмысы аяқталғанда олар аргентиналықтардың кедейлікке қатынасы және одан туындаған әлеуметтік сәтсіздіктермен байланысты саналуан тәжірибелерін көрсете отырып, қоғамымыздағы гетерогендік пен теңсіздіктің тереңдігін көрсетіп береді. Қорытындылар меритократиялық қоғамдағы әлеуметтік табысты жеке қайрат-жігермен сипаттауға бейім, өз кезегінде кедейлікті де жеке сәтсіздікке балайтын Аргентинада және аймақта да кеңінен тараған неолибералдық дискурсқа да қарсы уәж айтады.

Аргентиналық қоғамдағы өмір сүрудің аса әлжуаз жағдайы мен тең емес мүмкіндіктердің құрылымын талдай отырып, мәліметтеріміз белгілі бір аймақтарда және құтылу мүмкіндіктері жоқ десе болғандай, анағұрлым қатан әлеуметтік құрылымдағы белгілі бір әлеуметтік топтарда теңсіздіктің біте қайнасқан түрлері шоғырланғанын көрсетеді.

PISAC-тың 2 000 астам тұрғыны бар 339 қалада, 8 000 астам үй қожалықтары мен 27 000 астам адамды іріктеп, елдің барлық аймағын қамтып жүргізген зерттеуі тап, жыныс, жас, тұру аймағы, қоршаған орта, білім деңгейі және т.б. бойынша теңсіздіктің саналуан түрлерінің өзара байланысын көрсетіп отыр. Мәліметтер қоғамның күрделі бейнесіне, аймақтық деңгейде тұжырым жасауға, аймақаралық салыстыруларға, тек ірі қалалық орталықтарға назар аударған бұрынғы зерттеулердің көлеңкесінде қалған ішкі әлеуметтік келеңсіздіктер мен ерекшеліктер туралы ақпаратқа қол жеткізді.

Зерттеудің осы түрі Аргентинадағы кедейлікті, маргиналдануды және әлеуметтік теңсіздікті дұрыс түсінуге мүмкіндік береді. Нәтижелерді академиялық ортаға ғана емес, қоғамдық пікіралысуға ұсына отырып, алға қалай жылжу керек деген демократиялық пікірталасқа түрткі болғымыз келеді. Біз жинақтаған ғылыми ақпарат көпшілік пікірталастарда қолданылып, оларды байыта түседі, редукциялық және қарабайыр әлеуметтік дискурстарды сынауға және Аргентинада қордаланып қалған әлеуметтік мәселелерді шешетін мемлекеттік саясатты жүргізуге ықпалдасады деген сенімдеміз. ■

Хаттарды Агустин Сальвио <agsalvia@retina.ar> немесе Бернис Рабиоға <beer.rubio@gmail.com> жолдауға болады.

> Аргентинадағы Әлеуметтік капиталды Зерттеу

Габриэль Кесслер, Ла-Плата Ұлттық Университеті, Аргентина және ХӘҚ Болашақты зерттеу (ЗК07), Әлеуметтік стратификацияны (ЗК28) және Әлеуметтік психологияны (ЗК42) зерттеу комитеттерінің мүшесі.

Жас бишілер тобы әскери төңкерістің 40 жылдығы құрметіне 2016 жылы Ақиқат пен әділеттілікті еске алу күнінде өнер көрсетуде. Мыңдаған аргентиналықтар көпшілік шерулерге, әсіресе адам құқықтарын қорғау үшін белсенді қатысады. Суретті түсірген Жуаньо Домингес.

Аргентинадағы микроәлеуметтік қарым-қатынастардың сипаты қандай? Елдегі және әлемнің басқа аймақтарымен салыстырғанда, айырмашылығы қандай? Аргентинаның өткеніне және оның неолибералды кезеңіне қалай ықпал етті? PISAC (Аргентинаның Заманауи Қоғамды Ұлттық Зерттеу Бағдарламасы) Әлеуметтік Қатынастар бойынша Ұлттық Зерттеуі (ENRS) әлеуметтік капитал, қарым-қатынас дағдылары, өзін-өзі идентификациялауы және әлеуметтік кедергілер, шиеленістер, қатысу мен ұжымдық іс-әрекеттерге ерекше назар аудара отырып, осы сұрақтарды зерттейді. Географиялық ауқымы мен тақырыптарын ескере отырып, бұл сауалнама мақсаты сәйкес бірегей, сондықтан Аргентина үшін жаңа ақпарат береді және басқа Латын Америкасы елдерін зерттеуге негіз болады.

Аргентинадағы алдыңғы зерттеулер желілер мен әлеуметтік капиталды дәстүрлі тұрғыдан қарастырып, 2001 жылғы дағдарыстан кейін тоқырауға ұшыраған секторлар арасында әлеуметтік қолдау желілерін талдады. ENRS-ті жобалау кезінде салыстыруға мүмкіндік беретін халықаралық зерттеулерді қарастырдық, бірақ одан бөлек

жергілікті сипаттамаларды көрсететін индикаторларды бейімдедік. Жақында пилоттық сынақтан өткіздік (сапалық та, сандық та), далалық жұмыстар 2017 жылдың қараша айына жоспарланған. Аргентинадағы микроәлеуметтік қарым-қатынастарды жан-жақты зерттеуге негізделген негізгі идеялар мен гипотезаларды ұсынамыз.

Адамдар жеке желілерінің түрлі әлеуметтік топтардағы сипаты қандай? Үлгілер мен заңдылықтарды таба аламыз ба, егер таба алсақ, онда бұл қандай үлгілер? Осы сұрақтарға жауап беру үшін респонденттердің жеке әлеуметтік желілерін қайта құруға мүмкіндік беретін «есімдер» генераторын пайдаланамыз. Негізгі мәселе - бұрынғы Аргентиналық қоғам мен ([Сальвия және Рубио](#) осы басылымда сипаттаған ЖД7.4) неолибералдық кезеңнің қалдырған іздерін анықтау. Атап айтқанда, әлеуметтену процесі бөлшектелген қоғамда жүретін жас ұрпаққа әлеуметтік топтарына қарағанда, егде жастағы адамдардың әлеуметтік желілері гетерогенді. Екінші жағынан, мәліметтерге жүгінсек, дамыған елдерде де, Латын Америкасында да халықаралық әлеуметтік құрылымдағы төменге бағытталған мобилдену кезінде жеке желілердегі қарым-қатынастар тұйықтала бастайды. Болжамға сәйкес

саяси мүшелік, мәдени және тұтынушылық жақындығы сияқты дифференциация критерийлері тапқа бөлудің толық критерийі бола алмайды. Гендерлік қарым-қатынастардағы өзгерістердің де маңызы бар және олардың қоғамдық өмірдің барлық салаларына әсерін ескере отырып, жас әйелдер желілеріндегі айырмашылықтарды табуға тырысамыз. Сондай-ақ, жастардың Интернет желісінен тыс желілерге белсенді түрде қатысуға виртуалды әлемнің қалай ықпал ететінін анықтауға тырысамыз. Сонымен қатар зерттеуде еліміздің ең заманауи және дәстүрлі өңірлері арасындағы айырмашылықтары қарастырылады.

Әлеуметтік капиталды қалай түсінеміз? Оны қалай өлшеуге болады? Бұл тақырып – сауалнаманың екінші модулі. Әлеуметтік капиталдың идеясын байыптап, оны қарым-қатынастар мен ресурстар тұрғысынан анықтаймыз. Шынымен де, барлық қатынастар бірдей «құнды» емес, өйткені олардың «құндылығы» жұмылдыруға болатын ресурстардың саны мен сапасы бойынша құрылады. Неолибералды дәуірдің шарықтау шегінде көп тарапты ұйымдар бұл жағдайды «ұмытып кеткен» секілді; көптеген саясаткерлердің басым бөлігінің пікірінше, кедейлер өздерінің туыстарындағы қаражат жетіспеушілігі капиталдың идеясына қарсы болмайтынын ескере отырып, қиын мәселелерді жеңу үшін жақын әлеуметтік қатынастарға («әлеуметтік капитал» деп аталатын) сене алады деп санайды.

Латын Америкасында осы мәселенің төңірегінде екі қарама-қарсы идея бар. Бір жағынан, моральдық экономиканың классикалық перспективасы (1970-шы жылдардағы Чилидегі антрополог Лариса Ломництің осы саладағы тұңғыш жұмысымен байланысты) әлеуметтік секторлар аман қалу үшін нарық немесе мемлекеттік құрылыс желілері арқылы өз қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайтындығын айтты. Сондықтан, маргиналдық деңгейдің жоғары болуымен тіршілікті қамтамасыз етудің күшті желілері күтілуде. Екінші жағынан, Роберт Кастельдің деабилитацияға қатысты идеясына негізделген, еңбек нарығынан шығарылу – неолиберализм кезеңінде әлеуметтік жағдайдың нашарлауы кеңінен таралған құбылыс. Еңбекке жол бермеу микроәлеуметтік қатынастарды нығайтпайды, керісінше бұзады. Біздің гипотеза бойынша, екі түсініктеме тоқырауға ұшыраған әлеуметтік секторлар арасында жарамды болуы мүмкін, сондықтан, негізгі міндеттеріміздің бірі – кейбір жағдайларда дисбаланс неліктен болатындығын және әлеуметтік желілердің қалай нығайтындығын анықтаймыз.

Сондай-ақ, желілер мен ресурстардың арасындағы байланыстарды зерттейміз: таратудың түрі және тарату жолдары қандай? Айырбас, тауарлар, еңбек келісімшарттары, күтіліс, кеңестер және әртүрлі қолдау түрлерін қамтиды. Біз әртүрлі әлеуметтік топтар алмасатын ресурстардағы айырмашылықтарды түсінеміз деп үміттенеміз. Бұдан басқа, ақшаны бөлу жолдарын: несиелер, сыйлықтар, үшінші тарап төлемдері және т.б. зерттеуге мүдделіміз. Айналымды және өзара қарым-қатынасты көрсету үшін не берілетінін және не болғанын үйренуіміз міндетті. Бүгінде, әлеуметтік

капиталдың идеясына байыпты қарап отырмыз, өйткені біз «алтын байланысты» іздегендіктен, яғни билік, ақша немесе әлеуметтік байланыстарға қатысты артықшылығы бар, кейбір маңызды жерлерде ерекше қызмет көрсеткен кез-келген қарым-қатынасты айтамыз.

Ал қарым-қатынастың әр түрлі формасы туралы не айтуға болады? Төртінші модуль достық, отбасы және айқын, яғни бетпе-бет немесе виртуалды байланыстарға негізделген, бәске капитал да, айырбас та тігілмеген. Біз сондай-ақ, әртүрлі әлеуметтік топтардың өз туыстарымен қарым-қатынас түрі мен жиілігін қарастыруда да мүдделіміз.

Виртуалды әлем туралы айтатын болсақ, бұл қарым-қатынастың төмендеуіне әкелмейді, жастар арасында виртуалды және жеке қарым-қатынастар бір-бірін нығайта түседі. Алайда, Аргентина қалалық әлеуметтік өмірі қарқынды дамып келе жатқан ел болғандықтан, қарым-қатынастың орныққан жерлеріне және кездесу өтетін орындарға аландаймыз. Бұдан бөлек, біз басқа елдерден келген адамдармен қарым-қатынастарды зерттеп, олар өздерінің халықаралық байланыстарының арқасында мигранттардың және жоғары тап тұрғындары арасында күшті болады деп есептейміз. Аргентиналық қоғамда достықтың үлкен маңызы бар; әлеуметтену процесінің әртүрлі салаларын ескере отырып, оның қалай және қандай кеңістікте өтетінін анықтауға тырысамыз.

Өзін-өзі идентификациялау және әлеуметтік кедергі модулі өзін-өзі сәйкестендіру нысандарын және олардың желіні құрудағы байланысын зерттейді. Бұл тұрғыда біз, қарым-қатынас желілерін құруда қандай ескішілдік пен стереотиптердің кедергі екенін анықтауға тырысамыз. Сонымен қатар, шиеленістер микроәлеуметтік қарым-қатынастың бір бөлігі болып табылатындықтан, зерттеуде шиеленістердің түрлері, соның ішінде зорлық-зомбылық пен агрессияның барлық қалыптарын қарастырады.

Тағы бір айта кететін мәселе, біз әртүрлі адамдар мүшелік ететін ұйымдарды, сол ұйымдарға жұмсалатын уақыт пен олардың қатысу үлесін бағалаймыз. Жалпы алғанда, алдыңғы зерттеулер ұйымдық қатысу деңгейінің өте төмен екендігін көрсетеді. Сондықтан, әлеуметтік медианың бұл жағдайды өзгертуі және дәстүрлі сауалнамаларда қарастырылмаған нақты және үзіліссіз қатысу формаларын түсінуіміз қажет.

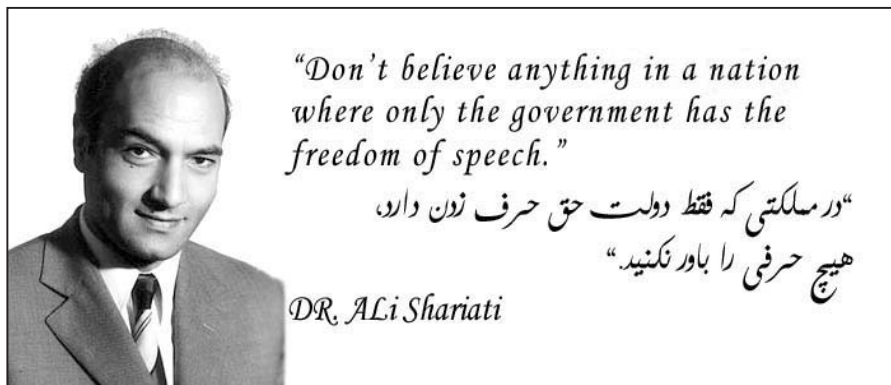
Бұл тек ENRS-ті қамтуға тырысатын кейбір аспектілер мен мәселелер. PISAC-тың басқа жобаларымен қатар, тұңғыш рет Аргентиналық қоғамның имиджін дамытуды көздейміз. Біздің қоғамды жақсы танып қана қоймай, әлеуметтанудағы қазіргі халықаралық пікірталастарға белсене қатысуымызға мүмкіндік береді. Сауалнама қоғамдық пікірсайыстарға қатысудың жаңа түрін ұсынып, әлеуметтік ғылымдар туралы ақпараттандыратын мемлекеттік саясатты құруда ынталы болуға негіз болады. ■

Хаттарды Габриэль Кесслерге <gabriel_kessler@yahoo.com.ar> жолдауға болады.

> Әли Шариати, Исламның Ұмытылған Әлеуметтанушысы

Сухель Расул Мир, Шринагар қаласындағы Кашмир университеті, Үндістан

| Әли Шариатидан.

Әли Шариати (1933-1977) – Ирандағы 1979 революцияның Вольтері ретінде кеңінен танымал. Ол діни отбасында дүниеге келген, 1963 жылы Сорбоннаның Өнер және Гуманитарлық Факультетінің докторантурасын бітіріп, 1977 жылы Англияда қайтыс болды. Парижде Шариати батыстық қоғамдық-саяси ойларды және философияны оқып, Карл Маркс, Жан-Поль Сартр, Джордж Гурвич, Франц Фанон және Луис Массиньонның ықпалында болды. Революцияға дейінгі Иранда оның аузын жабуды көздеп, «тынымсыз исламдық маркшіл» деген атқа ие жеккөрінішті перифериялық энфит деп есептеді. Оның бірегейлігі дінді басқа интеллектуалды мұрамен байланыстыруында еді.

Доктор Әли Шариати мұсылмандардың заманауи, батыстық әлемдегі мәселелеріне жауап беруге тырысатын көптеген мұсылман зиялыларының бірі. Оның пікірінше, жеке агенттік пен автономияны мойындаған жаңа мәдени қайта бағдарлау мұсылман қоғамдарына олардың тоқырау мен артта

қалуының құрылымдық себептерін жеңуге көмектеседі. Шариати өзінің отарлыққа қарсы дискурсында қоғамның азат етілуіндегі діннің рөліне баса назар аударды. Шариати «жаңа адамға» үндеуде Франц Фанонды қайталап, «жаңа ойлау», «жаңа адамзат» және Үшінші әлемді басқа Еуропа, Америка Құрама Штаттары немесе Кеңес Одағына айналдыруға тырыспаған қазіргі адамгершілік заманына үндейді.

XX ғасырдың ең беделді мұсылман ойшылдарының бірі ретінде Әли Шариати 1960 және 1970 жылдардағы Ирандағы радикалды әлеуметтік және саяси өзгерістердің діни бүркемеленген дискурсын қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Осыған байланысты көптеген ғалымдар Шариатиді саяси исламның жақтаушысы деп санайды. Макс Вебер мен Эмиль Дюркгеймге сәйкес әлеуметтанулық тұрғыда діннің рөлі мен функциясын қарастыру Шариати мен улемнің бөлінуінің негізгі себептерінің бірі болды. Шариати жұмысының өте үлкен бөлімі марксизмге қатысты. Ол тарихи детерминизм және таптық күрес сияқты маркшіл тұжырымдамаларды

исламды «қайта пайымдау» үшін қолданды. «Теологиялық марксизм» немесе «теологияланған марксизм» - Шариатидің ең жаңашыл интеллектуалды үлесі. Табысқа жету үшін оған марксизм сәтсіздікке ұшыраған сәтте исламның өзгертілген нұсқасы қажет болды.

Шариатидің ойынша, дін қозғалыс ретінде қазіргі заманғы ойлар/идеология және дін мектебі болып табылады, ал дін - институт ретінде догмалар жинағы. Дінге қарсы дін бойынша Шариати діншілдік деспотизмді қалыптастыру үшін Исламды түсіндіруде монополистік дінбасылардың дінін айыптады; оның ойынша, бұл адамзат тарихындағы «барлық деспотизм мен диктаторлықтың анасы» қаталдықтың ең нашар және ең ауыр тиетін нысаны болар еді. Шариати бұл алауыздыққа қарсы болды: «Діннің екі қыры бар; бірі екіншісіне антагонистік. Мысалы, мен сияқты ешкім дінді жек көрмейді және мен сияқты ешкім дінге үміт артпайды». Шариати дәстүрлі дінбасылардан бөлініп, әлеуметтік революцияның зайырлы үштұғырлығына, технологиялық жаңашылдық пен мәдениетті өзін-өзі

растауға қосылды және радикалды пендешілік дінді қалыптастыра алды.

Шариатидің ойынша, кемеңгер ойшылдар, интеллигенттер өз діндерінің ақиқатын түсінсе, әлеуметтік өзгерістер сәтті болады деп санады. Шариатидің түсінігінде интеллигенция қоғамның сыни ар-ожданы және қоғамның жаңаруы мен оны реформалауға жауапты. Осылайша, жас Шариати «мінсіз/басқарылатын» демократия тұжырымдамасын мақұлдады. Қоғамдастық пен Көшбасшылықта ол «мінсіз/басқарылатын демократия» идеясын қолдады, зиялы қауым революциядан кейінгі өтпелі кезеңде қоғамдық сананың дамуына және қоғамдық пікірді басқаруға жауапты деген пікірде болды. Әлеуметтік белсенді ретінде ол әрқашан әлеуметтік әділдіктің

туын көтерді және эгалитаризм негізінде қоғам құруға тырысты. Шариати үшін қазіргі демократиялық мемлекеттер - минималистік. Шариатидің максимализмі радикалды демократияны талап етеді.

Шариатидің теңдікке деген асқан құштарлығы мен таптық теңсіздікті үнемі сынға алуы оны социалистік ойшылға айналдырды. Алайда, социализм - өндіріс тәсілі ғана емес, сонымен қатар өмір салты. Ол тұлға, партия және мемлекетке табынатын мемлекеттік социализмді сынға алып «гуманистік социализмді» ұсынды. Шариатидің айтуынша, мемлекеттің легитимділігі қоғамдық ақыл-ойдан және халықтың еркін ұжымдық еркінен туындайды. Ол үшін бостандық пен әлеуметтік әділеттілік заманауи руханилықпен толысуы керек. Оның үштағаны – бостандық,

теңдік және руханият - «балама қазіргі заман» идеясына қосқан тың үлесі.

Шариатидың мұрасы және оның заманауи ізбасарлары Ислам/қазіргі заман, Ислам/Батыс және Батыс/Шығыс жалған бинарлықты деконструкция жасауға үлес қосты. Осы екі шектің ортасындағы үшінші бағытты қорғай отырып, Шариати басқа заманауи реформизммен, оның ішінде Әбдолкәрім Соруш пен Әбдули Ахмет Ан-Наумның исламдық либерализмімен тіл табысты. Әли Шариатидің әлеуметтануға қосқан үлесі Батыстық емес қоғамға Батыс өркениетінің тұрақты үстемдік етуінің алғышарты ретінде қабылданады. Оның еңбектерінің көпшілігі алғашқы жазылған кезінен бастап бүгінгі таңға дейін өзекті және пайдалы болып қала береді. ■

Хаттарды Сухел Расұл Мирға
<mirsuhailscholar@gmail.com> жолдауға болады.

> Жаһандық Диалогтың Қытай редакциясы

| Джинг-Мао Хо.

Джинг-Мао Хо Жаһандық Диалогқа 2010 жылы Тайвань Ұлттық Университетінің Аға Оқытушысы Данг-Шэн Ченнің ғылыми қызметкері болғанда қосылды. Доктор Чен алғашқы жылдары аударма және редакциялау жұмыстарын (кейде Синика Академиясының әлеуметтану кафедрасының ғылыми қызметкері Мау-Куа Чангпен бірге) жүргізді. Джинг-Мао Хо Ағылшын тіліндегі Жаһандық Диалогты дәстүрлі және жеңілдетілген Қытай тіліне алғашқы шығарылымнан кейін аударуға қызығушылығы туып, көп нәрсе үйренген болатын. Компьютер ғылымдарының магистрі және Тайвань Ұлттық Университетінің әлеуметтану магистрі дәрежесін алғаннан кейін, қазіргі уақытта АҚШ-тағы Корнелл университетінде әлеуметтану ғылымдарының кандидаты. Қоғамдық зиялылардың символдық күресіне қатысты магистрлік жұмысын Тайвань Әлеуметтану Қауымдастығы Үздік Магистрлік Диссертация деп таныды. Оның докторлық диссертациясы статистика мен ұлттық-мемлекеттік құрылыс арасындағы қарым-қатынастарды зерттеуде салыстырмалы және тарихи көзқарасқа ие. Сондай-ақ, ол саяси әлеуметтану, ғылым және техника, трансұлттық әлеуметтану, сандық әдіснама және теориялар тақырыбында зерттеулер жүргізеді. ■

Хаттарды Джинг-Мао Хоға hojingmao@gmail.com жолдауға болады.